

M. AURELIUS CASSIODORUS Senator
V. C. ET INL. EXQUAEST. PAL. EXCONS. ORD. EXMAG. OFF. PPO ATQUE PAT.

VARIARUM
Libri duodecim

LIBER SEPTIMUS

I. FORMULA COMITIVAE PROVINCIAE.

[1] Quamvis omnium dignitatum officia a manu secludantur armata et civilibus vestibus videantur induti qui distractionem publicam docentur operari, tua tantum dignitas a terroribus ornatur, quae gladio bellico rebus etiam pacatis accingitur. vide quo iudicio frueris evectus, quando aliis vigorem fascium videamus esse creditum, tibi autem ab ipsis legibus ferrum constet esse porrectum. rem cruentam dederunt animo pacato, ut et noxii nimium metuerent et laesi de optata ultione gauderent. alioquin culparentur priores, si temperata omnia non fecissent. sed cum te intellegas ad moderamen electum, humanum facile non concupiscas exitium. [2] Reus qui dicitur, et probetur. scito puniendi remedium datum tibi pro salute multorum. arma ista iuris sunt, non furoris. haec ostentatio nimirum est contra noxios instituta, ut plus terror corrigat quam poena consumat. non enim cogitur ferro succidere robustam qui adhuc teneram verbis curvat audaciam. civilis est pavor iste, non bellicus, quem tu sic facies esse gloriosum, si habere non probetur excessum. [3] Habes etiam et ferrum nihilominus incruentum. claudantur nexibus catenarum, quos levium criminum pulsat invidia. cunctator esse debet, qui iudicat de salute: alia sententia potest corrigi, de vita transactum non patitur immutari. signa tua abactores timeant, fures pavescant, latrones perhorreant, innocentia tantum laeta respiciat, dum sibi auxilia venisse credit, quae legum disciplina transmisit. nemo redemptionibus tuum velle deflectat: gladius contemnitur, ubi aurum suscipitur: tu te inermem reddis, si a virili animo cupiditate recesseris. [4] Quocirca per indictionem illam comitivae tibi in illa provincia tribuimus dignitatem, ut ad titulos tuos pertinentia civilitate potius laudabilis exsequaris nec quicquam praesumas facere, nisi quod privatus possis legibus vindicare. ipsa est enim recta administratio, quae et sine potestate defenditur, ut tunc probetur fuisse iustus, quando ei quae mavult obicere possit inimicus. [5] Nec tamen spes vestra velut fastiditate deseritur: nam si bene provinciarum administrationibus praesidetis, honores vos amplissimos sperare leges merito censuerunt. unde iam videtur paene debitum, quod vobis a tanta auctoritate ultro noscitur fuisse promissum.

II. FORMULA PRAESIDATUS.

[1] Prudenter omnimodis inspexit antiquitas provinciarum dignitates annua successione reparari, ut nec diutina potestate unus insolesceret et multorum provectus gaudia reperirent. sufficit enim unicuique discessisse laudatum, quia dum tempus potestatis prolixum quaeritur, culparum obprobria non vitantur. illa enim vel in brevitate declinare mirabile est, dum frequenter et his subrepunt, qui a fascibus sub velocitate discedunt. annus universus et ad declaranda conscientiae bona sufficit et facilius se ab errore custodit. sit in vestro proposito administrationem unius anni suscipere: nostrum est merentibus tempus augere, quia non facile remove cupimus quos iustos esse sentimus. [2] Idcirco conversationis tuae moribus invitati per illam indictionem praesidatum tibi in illa provincia propitia divinitate concedimus, ut sic debeas agere, quemadmodum nobis possessor gratias cum tributis videatur exsolvere. decessorum bona exempla sequere: a vitiosorum te imitatione disiunge: non putetur omnis consuetudo probabilis. cautum debuit reddere, non sequacem error alienus. prodit stultitiae culpam, qui sequitur accusatum. sed illud melius eligitur, unde praecedentis opinio sub ammiratione laudatur. [3] Respice quantis sit provincia plena nobilibus. habes qui et bene de te loqui debeant et derogare praesumant, quia nulla potestas est, quae qualitatem famae suae de ore hominum possit auferre. contra qui fructus est opinione praedicabili

per confines ire provincias et ibi invenire verissimam laudem, ubi non imperas potestate! additur, quod inremuneratum non relinquimus, si te egisse probabiliter audiamus. horre vitium et principis mereris affectum. voluntatem regiam in legibus habes: illis obtempera et nostra cognosceris implere mandata.

III. FORMULA COMITIVAE GOTHORUM PER SINGULAS CIVITATES.

[1] Cum deo iuvante sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos, ne qua inter consortes, ut assolet, indisciplina nasceretur, necessarium duximus illum sublimem virum, bonis nobis moribus hactenus comprobatum, ad vos comitem destinare, qui secundum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare, si quod etiam inter Gothum et Romanum natum fuerit fortasse negotium, adhibito sibi prudente Romano certamen possit aequabili ratione discingere. inter duos autem Romanos Romani audiant quos per provincias dirigimus cognitores, ut unicuique sua iura serventur et sub diversitate iudicum una iustitia complectatur universos. [2] Sic pace communi utraeque nationes divinitate propitia dulci otio perfruantur. scitote autem unam nobis in omnibus aequabiliter esse caritatem: sed ille se animo nostro amplius commendare poterit, qui leges moderata voluntate dilexerit. non amamus aliquid incivile: scelestam superbiam cum suis detestamur auctoribus. violentos nostra pietas execratur. in causa possint iura, non brachia. nam cur eligant quaerere violenta, qui praesentia probantur habere iudicia? ideo enim emolumenta iudicibus damus, ideo tot officia diversis largitatibus continemus, ut inter vos non sinamus crescere quod possit ad odium pertinere. [3] Unum vos amplectatur vivendi votum, quibus unum esse constat imperium. audiat uterque populus quod amamus. Romani vobis sicut sunt possessionibus vicini, ita sint et caritate coniuncti. vos autem, Romani, magno studio Gothos diligere debetis, qui et in pace numerosos vobis populos faciunt et universam rem publicam per bella defendunt. itaque destinato a nobis iudici vos convenit oboedire, ut quicquid pro conservandis legibus censuerit, modis omnibus impleatis, quatenus et nostro imperio et vestrae utilitati satisfecisse videamini.

III. FORMULA DUCATUS RAETIARUM.

[1] Quamvis spectabilitatis honor unus esse videatur nec in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen rerum qualitate perpensa multum his creditum videtur quibus confinales populi deputantur, quia non est tale pacatis regionibus ius dicere, quale suspectis gentibus assidere, ubi non tantum vitia quantum bella suspecta sunt nec solum vox praeconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. [2] Raetiae namque munimina sunt Italiae et claustra provinciae: quae non immerito sic appellata esse iudicamus, quando contra feras et agrestissimas gentes velut quaedam plagarum obstacula disponuntur. ibi enim impetus gentilis excipitur et transmissis iaculis sauciatur furibunda praesumptio. sic gentilis impetus vestra venatio est et ludo geritis quod vos assidue feliciter egisse sentitis. [3] Ideoque validum te ingenio ac viribus audientes per illam indictionem ducatum tibi cedimus Raetiarum, ut milites et in pace regas et cum eis fines nostros sollemni alacritate circueas, quia non parvam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tua creditur sollicitudine custodiri. ita tamen, ut milites tibi commissi vivant cum provincialibus iure civili nec insolescat animus, qui se sentit armatum, quia clipeus ille exercitus nostri quietem debet praestare Romanis. quos ideo constat appositos, ut intus vita felicior secure libertate carpatur. [4] Quapropter responde nostro iudicio, fide nobis et industria placiturus, ut nec gentiles sine discussione suscipias nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. ad necessitatem siquidem rarius venit armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. privilegia vero dignitatis tuae nostris tibi iussionibus vindicabis.

V. FORMULA CURAE PALATII.

[1] Aula nostra sicut agnoscitur peritis dispositoribus instituta, ita doctorum in ea diligens debet esse cautela, quoniam pulchritudo illa mirabilis, si subinde non reficitur, senectute obrepente vitiatur. haec nostrae sunt oblectamenta potentiae, imperii decora facies, testimonium praeconiale regnorum: haec legatis sub ammiratione monstrantur et prima fronte talis dominus esse creditur, quale eius habitaculum comprobatur. et ideo magna voluptas est prudentissimae mentis pulcherrima

iugiter habitatione gaudere et inter publicas curas animum fessum reficere dulcedine fabricarum. [2] Quas primum Cyclopes dicuntur ad antrorum modum amplissimas in Sicilia condidisse, postquam in cavernis montium Polyphemus ab Ulixae singularis oculi lugendam pertulerat orbitatem. inde ad Italiam fabricandi peritia legitur fuisse translata, ut quod tantis ac talibus institutoribus inventum est, aemulatrix posteritas in suum commodum custodiret. [3] Hinc est quod spectabilitatem tuam ab illa indictione curam palatii nostri suscipere debere censemus, ut et antiqua in nitorem pristinum contineas et nova simili antiquitate producas: quia, sicut decorum corpus uno convenit colore vestiri, ita nitor palatii similis debet per universa membra diffundi. ad quae sic poteris idoneus inveniri, si frequenter geometram legas Euclidem, si schemata eius mirabili varietate descripta in tuae mentis contemplatione condideris, ut in hora commonito famuletur tibi copiosa notitia. [4] Archimedes quoque subtilissimus exquisitor cum Metrobio tibi semper assistant, ut ad nova reddaris paratissimus, qui libris veterum probaris eruditus. non enim tibi minima cura delegatur, quando animum nostrum fabricandi studio cupidissimum artis tuae ministerio probaris explorare. nam sicubi aut civitatem reficimus aut castellorum volumus fundare novitatem vel si construendi nobis praetorii amoenitas blandiatur, te ordinante ad oculos perducitur quod nobis cogitantibus invenitur. decorum magisterium, propositum omnino gloriosum in tam longas aetates mittere, unde te debeat posteritas ammirata laudare. [5] Quicquid enim aut instructor parietum aut sculptor marmorum aut aeris fusor aut camerum rotator aut gypsoplastes aut musivarius ignorat, te prudenter interrogat et tam magnus ille fabrilis exercitus ad tuum recurrit iudicium, ne possit aliquid habere confusum. vide ergo quanta debet nosse, qui possit tantos instruere. recipis certe bonae dispositionis tuae uberrimum fructum, cum tu de illorum labore laudaris, si ab eis diligenter facta monstraveris. quapropter quicquid ad te pertinet, ita decenter, ita firmiter volumus explicari, ut ab opere veterum sola distet novitas fabricarum. [6] Sed haec possibilia facis, si dona nostra nulla cupiditate suppresseris. efficaciter enim imperat artifici, qui eum competenti non patitur commoditate fraudari. manus larga artium nutrit ingenia, quando qui de victu non cogitat, perficere iussa festinat. illud quoque considera, qua gratificatione tracteris, ut aurea virga decoratus inter obsequia numerosa ante pedes regios primus videaris incedere, ut ipso testimonio vicinitatis nostrae agnoscamur tibi palatia commisisse.

VI. FORMULA COMITIVAE FORMARUM.

[1] Quamvis Romuleae fabricae collatae sibi vix possint praecipuae reperiri, quia totum ad ammirationem noscitur exquisitum, quod ibi cernitur esse fundatum, tamen interesse arbitramur, quod utilitas necessaria gratificat et quod pulchritudinis tantum causa commendat. Traiani forum vel sub assiduitate videre miraculum est: Capitolia celsa conscendere hoc est humana ingenia superata vidisse. sed numquid per ea vivitur aut corporis salus aliqua inde delectatione recreatur? [2] In formis autem Romanis utrumque praecipuum est, ut fabrica sit mirabilis et aquarum salubritas singularis. quot enim illuc flumina quasi constructis montibus perducuntur, naturales credas alveos soliditate saxorum, quando tantus impetus fluminis tot saeculis firmiter potuit sustineri. cavati montes plerumque subruunt, meatus torrentium dissipantur: et opus illud veterum non destruitur, si industria suffragante servetur. [3] Respiciamus certe aquarum copia quantum Romanis moenibus praestat ornatum. nam thermarum illa pulchritudo quid esset, si dulcissima quaedam aequora non haberet? currit aqua Virgo sub delectatione purissima, quae ideo sic appellata creditur, quod nullis sordibus polluitur. nam cum aliae pluviarum nimietate terrena commixtione violentur, haec aerem perpetue serenum purissime labens unda mentitur. quis possit talia sermonibus idoneis explicare? [4] Claudiam per tantam fastigii molem sic ad Aventini caput esse perductam, ut cum ibi ex alto lapsa ceciderit, cacumen illud excelsum quasi imam vallem irrigare videatur. Aegyptius Nilus certis temporibus crescens per campos iacentes superducto diluvio aere sereno turbulentus exaestuatur: sed quanto pulchrius est Claudiam Romanam per tot siccis montium summitates lavacris ac domibus liquores purissimos fistularum uberibus emisisse et ita aequaliter fluere, ut numquam se possit desiderata subducere! ille enim dum recedit, limus est, dum venit insperate, diluvium. quis ergo famosum Nilum urbis nostrae fluminibus non aestimet esse superatum? quando Nilicolas suos aut veniendo terret aut recedendo destituit. [5] Verum haec non superflua commemoratione narravimus,

ut possis advertere qualis a te diligentia perquiratur, cui pulchritudo tanta committitur. qua de re per indictionem illam comitivam tibi formarum sub magna deliberatione credidimus, ut summo studio nitaris efficere quod tantis ac talibus rebus respicis expedire. [6] In primis noxias arbores, quae inferunt fabricarum ruinas, dum sunt quidam moenium importabiles arietes, censemur radicitus amputari, quia nulla laesio removetur, cuius origo non tollitur. si quid autem conficiente senio fuerit demolitum, pervigili celeritate reparetur, ne crescente defectu augeatur nobis causa dispendii. ductus aquae fortuna tua est, dum incolumis eris, si illa solidaveris, tantumque apud nos proficis, quantum te illis studuisse probaveris. agat ergo peritia fidesque tua, ut et constructio fabricae illibata permaneat et aquae distributio nulla se custodum venalitate subducatur.

VII. FORMULA PRAEFECTURAE VIGILUM URBIS ROMAE.

[1] Quamvis nomen tuum ad civitatis te vigilias debeat excitare, ut possis implere quod diceris, tamen providentiae nostrae solita cautela non deserit, nisi eos quos ad agendum deligimus, ad parendum quoque suaviter invitemus. quid enim tibi pulchrius quam in illa urbe operam navanter impendere diligentiae tuae, ubi tales testes videntur assistere? cautela quidem tua, mox adhibita fuerit, per patriciorum et consulum ora discurrit: vix te contingit aliquid sollicitate facere et audis proceres cum ammiratione laudare. mediocrem dignitatem regis et in summa opinione versaris. custos Romanae civitatis diceris, quoniam eam ab intestino hoste defendis. [2] Quapropter circa fures esto sollicitus. quos etsi tibi leges punire minime praecipiunt, tamen eos indagandi licentiam non tulerunt: credo ut quamvis essent raptores detestabiles, tamen, quia dicebantur Romani, maiori eos subderent dignitati. utere igitur per indictionem illam praefecturae vigilibus dignitate. horror tibi poenarum ademptus est, non potestas: nam lex a quo voluit malos capi ipsum censuit plus timeri. eris igitur securitas soporantium, munimen domorum, tutela claustrorum, discussor obscurus, arbiter silentiosus, cui fallere insidiantes fas est et decipere gloria. [3] Actus tuus venatio nocturna est, quae miro modo si non cernitur, tunc tenetur. furta magis in furibus facis, dum illos circumvenire niteris quos omnibus illudere posse cognoscis. praestigii genus est quod agitis, ut latronum versutias irretire possitis. facilius enim aestimamus sphingae aenigmata comprehendere potuisse quam raptoris fugacem praesentiam reperire. ille circumspectus ad omnia, instabilis ad ventura, trepidus ad insidias quemadmodum potest capi, qui more venti nullo situ cernitur contineri? [4] Vigila impiger cum nocturnis avibus: nox tibi pandat aspectus et sicut illae reperiunt in obscuris cibum, ita tu possis invenire praeconium. esto nunc ad iniuncta sollicitus. venalitas tibi non adimat quod concedit industria. nam licet haec sub profunda caligine videantur geri, nullus tamen actus est qui possit abscondi. privilegia quoque tua vel officii deputati ex nostra tibi auctoritate rationabiliter vindicabis, quia necesse est in tam magna civitate per diversos iudices agi, quod ab uno non potest explicari.

VIII. FORMULA PRAEFECTURAE VIGILUM URBIS RAVENNATIS.

[1] Quamvis dignitate magni nominis prima fronte decoreris, quia non potuit antiquorum prudentia summa imaque simili appellatione censere, ne splendorem quem summis dabat alterius vilitate pollueret, tamen hinc intellegitur, quid sentire maiorum potuisset auctoritas, quando praefectos vigilibus appellare voluerunt qui pro generali quiete discurrunt. tibi enim commissae sunt fortunarum securitas, civitatis ornatus, utilitas omnium, scilicet ut contra domesticos grassatores bellum pacatum gereres, si quem civium laedendum esse sentirens. [2] Custodi fortunas omnium. securus somnus te vigilante carpitur et molestia nulla sentitur. in pace positus sumis de nocturno fure victorias. tuis laureis mane civitas defensa laetatur, quae, dum captos respicit, tunc se occulto hoste caruisse cognoscit. cottidie triumphas, si bene vigilas, et cum rara sit gloria bellici certaminis, tibi iugiter latronibus famulatur inventis. o ducatum nimia civium affectione susceptum! assumes praedones inquirere, quos pro se dominus non valet invenire et duplici ratione beneficis aut futura furta prohibes aut admissa concludis. [3] Nonne ista quaedam est ineffabilis gratia civitatis unum in se suscipere, quod videt omnibus expedire? merito tibi gloriosum nomen praefecti prudens antiquitas deputavit, quia istud facere non poterat, nisi qui cives a suis commodis plus amabat. officium quoque tuum non parvo constat munere sublevatum, quando et ipsis momenti iura dilatata

sunt, qui pro securitate civium militare noscuntur. [4] Quae cum ita sint, praefecturam tibi vigilibus per illam indictionem, delectati tua opinione, concedimus, ita ut et curam huius dignitatis et privilegia tibi competentia modis omnibus exsequaris. sed quamvis nomen odiosissimum furum generalis persequatur assensus, tamen quia de effusione humani sanguinis agitur, nihil subitum aut indeliberatum iubemus assumi. modestiam sequere, qui damnas audaciam: continentiam dilige, qui furta condemnas. ad gesta perducti audiantur aliquid pro salute dicturi, quoniam quicquid non discutitur, iustitia non putatur. convictis vero atque confessis quae sunt secreta servantur: quando crudele nihil efficit qui sequitur leges.

VIII. FORMULA COMITIVAE PORTUS URBIS ROMAE.

[1] Deliciosa magis quam laboriosa militia est in Portu Romano comitivae gerere dignitatem. illic enim copiosus navium prospectatur adventus: illic veligerum mare peregrinos populos cum diversa provinciarum merce transmittit et inter tot spectacula dulcium rerum commodum tuum est venientes evasisse periculum. his primum faucibus Romanae deliciae sentiuntur et undis Tiberinis quasi per alvum vadunt quae ad commercia civitatis ascendunt. [2] Bene inventa dignitas, quae copias videtur ornare Romanas. nam quid elegantius potest agi quam unde probatur populus ille satiari? o inventa maiorum! o exquisita prudentium! ut quia longius a litore Roma videbatur posita, inde magis esse inciperet, ubi decorum ingressum navium possideret. duo quippe Tiberini alvei meatus ornatissimas civitates tamquam duo lumina susceperunt, ne vacaret a gratia quod tantae urbi ministrabat expensas. eximia ergo res tibi committitur, si moderate peragatur. [3] Tu copiam facis, dum ingredientibus iuste tractaveris. avara manus portum claudit et cum digitos attrahit, navium simul vela concludit. merito enim illa mercatores cuncti refugiunt, quae sibi dispendiosa esse cognoscunt. quapropter adversus ibi ventus est immoderata praesumptio: nam placidum mare damnat, qui undas cupiditatis exaggerat. unusquisque pro sollemnitate commonitus offerat voluntarium munus. Xenia sunt enim ista, non debita. a paucis accipit qui nimium quaerit: et sibi ipse nutrit vitae munera, qui moderatur oblata. [4] Sit tibi ergo cura praecipua non solum te abstinere, verum etiam cohibere praesumentium manus, quia non est leve in illa ubertate delinquere, quam decet cunctos indesinenter optare. quocirca per indictionem illam comitivae Portus te honore decoramus, ut sicut tibi dignitas dulces delicias amministrat, ita et tu honori opinionem laudabilem derelinquas.

X. FORMULA TRIBUNI VOLUPTATUM.

[1] Quamvis artes lubricae honestis moribus sint remotae et histrionum vita vaga videatur efferri posse licentia, tamen moderatrix providit antiquitas, ut in totum non effluerent, cum et ipsae iudicem sustinerent. amministranda est enim sub quadam disciplina exhibitio voluptatum. teneat scaenicos si non verus, vel umbratilis ordo iudicii. temperentur et haec legum qualitate negotia, quasi honestas imperet inhonestis, et quibusdam regulis vivant, qui viam rectae conversationis ignorant. student enim illi non tantum iucunditati suae, quantum alienae laetitiae et condicione perversa cum dominatum suis corporibus tradunt, servire potius animas compulerunt. [2] Dignum fuit ergo moderatorem suscipere, qui se nesciunt iuridica conversatione tractare. locus quippe tuus his gregibus hominum veluti quidam tutor est positus. nam sicut illi aetates teneras adhibita cautela custodiunt, sic a te voluptates fervidae impensa maturitate frenandae sunt. age bonis institutis quod nimia prudentia constat invenisse maiores. leve desiderium etsi verecundia non cohibet, districtio praenuntiata modificat. agantur spectacula suis consuetudinibus ordinata, quia nec illi possunt invenire gratiam, nisi imitati fuerint aliquam disciplinam. [3] Quapropter tribunum te voluptatum per illam indictionem nostra facit electio, ut omnia sic agas, quemadmodum tibi vota civitatis adiungas, ne quod ad laetitiam constat inventum, tuis temporibus ad culpas videatur fuisse transmissum. cum fama diminutis salva tua opinione versare. castitatem dilige, cui subiacent prostitutae: ut magna laude dicatur: 'virtutibus studuit, qui voluptatibus miscebatur'. optamus enim ut per ludicram amministrationem ad seriam pervenias dignitatem.

XI. FORMULA DEFENSORIS CUIUSLIBET CIVITATIS.

[1] Si ad cuiuslibet negotium peragendum talis eligitur, qui consilio et gravitate laudetur, quanto praestantior esse debes, qui suscipis negotia civitatis? nam si periculum est unum decipere, quid erit imparem tantorum iudiciis extitisse? causa enim multorum bene acta nobilitat, quando totum bono proposito agere creditur, qui generalibus desideriis adesse sentitur. [2] Defensorem te itaque illius civitatis per indictionem illam, civium tuorum supplicatione permota, nostra concedit auctoritas, ut nihil venale, nihil improbum facere velis, qui tali nomine nuncuparis. commercia civibus secundum temporum qualitatem aequabili moderatione dispone. definita serva quae iusseris, quia non est labor vendendi summas includere nisi statuta pretia castissime custodire. impleas enim re vera boni defensoris officium, si cives tuos nec legibus patiaris opprimi nec caritate consumi.

XII. FORMULA CURATORIS CIVITATIS.

[1] Quamvis per se honorabilis habeatur, qui vel minimam sollicitudinem civitati propriae videtur impendere et inter suos magna reverentia perfruatur, qui cives se amare professus est, tamen indubitatus honor est qui nostra electione confertur, quia praeditus bonis institutis creditur, cui aliquid principis auctoritate delegatur. [2] Et ideo ab indictione illa illius civitatis curam ad te volumus pertinere, ut laudabiles ordines curiae sapienter gubernes, moderata pretia ab ipsis quorum interest facias custodiri. non sit merces in potestate sola vendentium: aequabilitas grata custodiatur in omnibus. opulentissima siquidem et hinc gratia civium colligitur, si pretia sub moderatione servantur, ut vere curatoris impleas officium, cum tibi sollicitudo fuerit de utilitate cunctorum. consuetudines autem tibi ex nostra auctoritate defende, quas in eodem loco tuos constat habuisse maiores.

XIII. FORMULA COMITIVAE ROMANAE.

[1] Si clausis domibus ac munitis insidiari solet nequissimum votum, quanto magis in Romana civitate videtur illici, qui in plateis pretiosum reperit quod possit auferri? nam quidam populus copiosissimus statuarum, greges etiam abundantissimi equorum, tali sunt cautela servandi, quali et cura videntur affixi, ubi, si esset humanis rebus ulla consideratio, Romanam pulchritudinem non vigiliae, sed sola deberet reverentia custodire. [2] Quid dicamus marmora metallis et ante pretiosa? quae si vacet eripere, rara manus est quae possit a talibus abstinere. ubi sunt exposita, quae facere potuerunt divitiae generales et labor mundi, quem inter ista deceat esse negligentem? quis in causa tali patitur esse venalis, quando gravissimum damnum potest fieri in pulchritudine singulari? [3] Qua de re per illam indictionem comitivae Romanae cum privilegiis et iustis commodis suis tibi concedimus dignitatem, ut fideli studio magnoque nisu quaeras improbas manus et insidiantes aut privatorum fortunis aut moenibus ad tuum facias venire iudicium et rei veritate discussa congruam subeant de legibus ultionem, quia iuste tales persequitur publicus dolor, qui decorem veterum foedant detruncatione membrorum faciuntque illa in monumentis publicis, quae debent pati. [4] Officium tuum et milites consuetos noctibus potius invigilare compelle: in die autem civitas se ipsa custodit: vigilans enim studio non indiget alieno. furta quidem persuadent: sed tunc praesumptus facile capitur, cum custos minime supervenire sentitur. statuae nec in toto mutae sunt, quando a furibus percussae custodes videntur tinnitibus ammonere. proinde diligentiam tuam devotione laudabili sentiamus, ut cui nunc laboriosos fasces iniungimus, securos honores postea conferamus.

XIII. FORMULA COMITIVAE RAVENNATIS.

[1] Si aestimanda est dignitas ex labore, si laudabilis sollicitudo actuum publicorum parit gratiam liberaliter servienti, summa gratificatione locus tuus habendus est, qui suis necessitatibus probatur adimere nostris ordinationibus tarditatem. quis enim nesciat quantam copiam navium leviter procures ammonitus? a dignitatibus palatii nostri vix in evectionibus scribitur et iam a te summa celeritate completur. [2] Nam inter dimissorum festinationes anxias vix sufficit alter advertere quod te vivaciter contingit implere. negotiatorum operas consuetas nec nimias exigas nec venalitate derelinquas. sit modus qui non potest gravare laborantes, ut, cum res querelas sine querimoniis egeris, maiora de nostro examine merearis. [3] Proinde comitivam Ravennatem per illam indictionem tibi serenitas nostra concedit, ut dignitatis tuae privilegia subeas et labores. officium

tuum aequitatis consideratione moderare. semper enim et laedendi et praestandi causas invenit, qui publicis actionibus adhibetur. sed quantum amministratio tua inter mediocres agitur, tanta debet aequalitate trutinari, quia illum potius expedit tenere mensuram, qui defectam noscitur gubernare substantiam. idonei damna vix sentiunt, tenues autem levi dispendio vulnerantur, quando vel mediocri iniuria totum videtur amittere, qui exiguum cognoscitur possidere.

XV. FORMULA AD PRAEFECTUM URBIS DE ARCHITECTO FACIENDO IN URBE ROMA.

[1] Romanae fabricae decus peritum convenit habere custodem, ut illa mirabilis silva moenium diligentia subveniente servetur et moderna facies operis affabris dispositionibus construatur. hoc enim studio largitas nostra non cedit, ut et facta veterum exclusis defectibus innovemus et nova vetustatis gloria vestiamus. [2] Proinde illum illustris magnitudo tua Romanis arcibus ab illa indictione datum architectum esse cognoscat. et quia iustis commodis studia constat artium nutrienda, ad eum volumus pertinere quicquid decessores eius constat rationabiliter consecutos. videbit profecto meliora quam legit, pulchriora quam cogitare potuit, statuas illas, auctorum suorum scilicet adhuc signa retinentes, ut quamdiu laudabilium personarum opinio superesset, tamdiu et similitudinem vivae substantiae imago corporis custodiret: conspiciet expressas in aere venas, nisu quodam musculos tumentes, nervos quasi gradu tensos et sic hominem fustum in diversas similitudines, ut credas potius esse generatum. [3] Has primum Tusci in Italia invenisse referuntur, quas amplexa posteritas paene parem populum urbi dedit quam natura procreavit. mirabitur formis equinis signa etiam inesse fervoris. crispatis enim naribus ac rotundis, constrictis membris, auribus remulsis credet forsitan cursus appetere, cum se metalla noverit non movere. quid dicamus columnarum iunceam proceritatem? moles illas sublimissimas fabricarum quasi quibusdam erectis hastilibus contineri et sub tanta aequalitate concavis canalibus excavatas, ut magis ipsas aestimes fuisse transfusas, ceris iudices factum, quod metallis durissimis videas expolitum, marmorum iuncturas venas dicas esse genitales, ubi dum falluntur oculi, laus probatur crevisse miraculis. [4] Ferunt prisci saeculi narratores fabricarum septem tantum terris adtributa miracula: Ephesi Dianae templum: regis Mausoli pulcherrimum monumentum, a quo et mausolea dicta sunt: Rhodi solis aeneum signum, quod colossus vocatur: Iovis Olympici simulacrum, quod Phidias primus artificum summa elegantia ebore auroque formavit: Cyri Medorum regis domus, quam Memnon arte prodiga illigatis auro lapidibus fabricavit: Babyloniae muri, quos Samiramis regina latere cocto sulphure ferroque construxit: pyramides in Aegypto, quarum in suo statu se umbra consumens ultra constructionis spatia nulla parte respicitur. [5] Sed quis illa ulterius praecipua putabit, cum in una urbe tot stupenda conspexerit? habuerunt honorem, quia praecesserunt tempore et in rudi saeculo quicquid emersisset novum, per ora hominum iure ferebatur eximium. nunc autem potest esse veridicum, si universa Roma dicatur esse miraculum. quapropter talia virum peritissimum suscipere decet, ne inter illa nimis ingeniosa priscorum ipse videatur esse metallicus et intellegere non possit, quae in illis artifex antiquitas, ut sentirentur, effecit. et ideo det operam libris, antiquorum instructionibus vacet, ne quid ab illis sciat minus in quorum locum cognoscitur subrogatus.

XVI. FORMULA DE COMITE INSULAE CURITANAE ET CELSINAE.

[1] Constat plerumque bene posse agi, ubi non defuerit persona monitoris. omnia enim sine priore confusa sunt et dum unusquisque iuxta voluntatem suam cogitat vivere, regulam cognoscitur omittere disciplinae. itaque antiquae consuetudinis morem secuti Curitanae et Celsinae insulis te iudicem per illam indictionem nostra cedit auctoritas. [2] Iustum est enim ut qui a reliquorum hominum sunt conversatione divisi, ad habitationes eorum vadat qui eos probabili ratione componat, ne quaedam sit necessitas iniustitiae communes actus longe positos ignorasse. habetis igitur, supra dicti, qui inter vos emergentes causas et audire debeat et finire. et si quid etiam a nostra fuerit pietate decretum eodem commonente peragite, quia erroribus locus tollitur, quando vobis cui debeatis observare declaratur. quem credimus ita bonis actibus studere, ut augmenta nostrae gratiae possit accipere. necesse est enim ut a nobis remunerationem sumat, si vobis quae sunt profutura disponat.

XVII. FORMULA DE PRAEPOSITO CALCIS.

[1] Gloriosum opus est servienti unde Romana civitas probatur ornari, dum tantum quis apud nos proficit quantum praedictae Urbi proprio labore contulerit. dubium non est coctilem calcem, quae est nivibus concolor, spongiis levior, instrumentum esse maximum fabricarum. haec quantum ignis adustione dissolvitur, tantum exinde parietum firmitas roboratur: petra solubilis, saxea mollities, harenacius lapis, qui tunc potius accenditur, quando aquis copiosissimis irrigatur: sine quo nec saxa fixa sunt nec harenarum minuta solidantur. et ideo maius studium meretur accipere, quod primum locum in Romanis moenibus noscitur optinere. [2] Quocirca industriam tuam multorum sermone celebratam ad coctionem distributionemque calcis ab indictione illa nostra praeponit auctoritas, ut tam publicis quam privatis fabricis abunde procurata sufficiat et ad aedificandum cunctorum animi concitentur, dum viderint paratum esse quod quaeritur. privilegia vero loci tui nostris iussionibus rationabiliter vindicabis, ut maiora mereri possis, si bene tibi delegata compleveris.

XVIII. FORMULA DE ARMIFACTORIBUS.

[1] Considera quid suscipis, et intellegis locum te dare non debere peccatis. arma enim bene construere hoc est salutem velle omnium custodire, quia prima facie ipsis terretur inimicus et incipit animo cedere, si se cognoscit similia non habere. atque ideo ab indictione illa militibus te at fabris armorum, invitati morum tuorum opinione, praefecimus, ut tale opus ab artificibus exigas, quale nobis placere posse cognoscis. securitas te nostrae non inducat absentiae. quicquid feceris nos videmus. age qui usu ipso subtilissima perquisitionis errores artificum possumus prima fronte deprehendere et laudabiliter operata iudicare. [2] Vide ergo qua diligentia, quo studio faciendum est quod ad nostrum venturum constat examen. age itaque ut nulla te venalitas, nulla culpa demergat, quia veniale esse non potest quod in tali causa delinquitur, ne inde puniaris de qua parte peccaveris. opus quod mortem generat et salutem, interitus peccantium, custodia bonorum, contra improbos necessarium semper auxilium. hoc primum Phoroneus Iunoni dicitur obtulisse, ut inventum suum numinis, ut putabant, auspicio consecraret. haec in bello necessaria, in pace decora sunt: haec denique imbecilles fragilesque mortales cunctis beluis efficiunt fortiores.

XVIII. FORMULA AD PPO DE ARMIFACTORIBUS.

[1] Multorum insinuatione comperimus illum probis moribus institutum commissa sibi posse fideliter expedire. idcirco illustris magnitudo vestra nos eum elegisse cognoscat, ut et militibus praesit secundum morem pristinum et artificibus iubere possit armorum, quatenus consuetudines suas sic eleganter adimpleant, ut nulla in eis inveniri possit offensio. quia licet ubique culpa laedat, hic tamen graviter percutit, si bellorum instrumenta neglexerit. prodictionis quippe instar est exercitui subtrahere quod eum constat armare. quibus consuetudines suas providentia vestra deputabit, ut, dum illis excusatio victualium tollitur, necessaria vivacius exigantur.

XX. FORMULA BINORUM ET TERNORUM, SI PER IUDICEM AGANTUR.

[1] Ad genium dignitatis tuae credimus pertinere, si competentia tibi videamur iniungere, quia tanto quis gratior redditur, quanto parendi causas amplius suscepisse monstratur. et ideo binorum et ternorum titulos, quos a provincialibus exigi prisca decrevit auctoritas, per illam indictionem, officio tuo procurante, ad scrinia comitis sacrarum largitionum transmittere maturabis, ita ut omnis quantitas intra kal. Martiarum diem sollemniter impleatur. ne de proprio reddere cogaris quod procurare neglexeris. tuam enim tetigisset iniuriam, si alter eos titulos videretur exigere, quos ad te praeceperunt leges sacratissimae pertinere.

XXI. FORMULA BINORUM ET TERNORUM, SI PER OFFICIUM AGANTUR.

[1] Quamvis prisca consuetudo binorum et ternorum exactionem ad te iusserit pertinere, tamen, ne te multiplex occupatio praegravaret et impedimenta tibi faceret sollicitudo geminata, illum et illum scrinarios officii nostri duximus destinandos, ut tibi officioque tuo debeant imminere, quatenus cum eorum solacio intra kal. Martiarum diem ad illustrem virum illum comitem sacrarum

largitionum sollemnis quantitas deferatur, ne opinionis publicae reus efficiaris, si largitiones sacras per moram aliquam putaveris esse tardandas. ita ut te excipiendum esse non existimes, quem nos credidimus adiuvandum. nam si quid minus fuerit quam oportebat illatum, de tuis hoc noveris facultatibus eruendum.

XXII. FORMULA COMMONITORII ILLI ET ILLI SCRINIARIIS DE BINIS ET TERNIS.

[1] Non dubitamus esse gratissimum, quando quis commonetur officium implere susceptum, quia illud est potius grave, si miles vivat otiose, cui quaestus est actio sua, honor principalis iniunctio. similis enim discincto habetur, qui ignobili torpori relinquitur. quapropter per indictionem illam ad illam vos provinciam iubemus accedere: ut cum iudice vel eius officio intra diem kal. Martiarum quae de binis et ternis quantitas sollemniter postulatur, ad comitis sacrarum scrinia, postposita dilatione, dirigatis, sic tamen, ut nec aerarium nostrum aliquid minus a consuetudine percipiat nec possessor supra modum professionis exsolvat. et non dubitetis commonitionis nostrae periculum sustinere, si quid actum contra priscum ordinem potuerimus agnoscere.

XXIII. FORMULA VICARII PORTUS.

[1] Beneficia nostra gratiae tuae specialiter damus, si te agere commissa rationabiliter approbemus. nec enim inremuneratus iaces, si et populos peregrinos prudenter excipias et nostrorum commercia moderata aequalitate componas. nam licet ubique sit necessaria prudentia, in hac potius actione videtur accommoda, quando inter duos populos nascuntur semper certamina, nisi fuerit iustitia custodita. quapropter arte placandi sunt qui mores afferunt simillimos ventis, quorum nisi prius animi temperentur, in contemptum maximum nativa facilitate prosiliunt. qua de re modestiae tuae fama provocati curas illius portus per illam indictionem te habere censemus, ut omnia ad tuum titulum pertinentia sic agas, quemadmodum ad meliora pervenias. in parvis enim discitur, cui potiora praestentur.

XXIII. FORMULA PRINCIPIS DALMATIARUM.

[1] Magna inter collegas suos praerogativa decoratur, quisquis gerit militiam nomine principatus. cognoscitur enim locum agere primarium: quando in rebus humanis magna pars nominum asserit excellentiam dignitatum. hoc etiam tui loci probatur exemplo, sine quo nec secretarii praestatur accessus nec postulationis pompa peragitur, totusque ille iudicis genius ita tibi legibus probatur creditus, ut sine te nequeat esse perfectus. [2] Comiti quidem provinciarum potestas data est, sed tibi iudex ipse commissus est. tu vitem tenes improbis minantem: tu disciplinam inter iura custodis: tibi insolentiam perorantis fas est distringere, quam praesuli non licet vindicare: gesta quin etiam totius actus te subscribente complentur et consensus tuus quaeritur, postquam voluntas iudicis explicatur. age, ut qui talibus praeponeris, ea impluisse merito sentiaris. [3] Itaque per indictionem illam ad illam te provinciam iubemus excurrere, ut mixtus iudicis officio competentia loco tuo peragas et qui princeps a nobis egrederis, nullis vilitatibus accuseris. reverentissimum enim te omnibus facis, si quod de nomine tuo creditur, et in moribus sentiatur.

XXV. FORMULA EPISTULAE, QUAE AD COMMENDANDOS PRINCIPES COMITI DESTINATUR.

[1] Invitat nos consuetudo sollemnis et vobis ornatum officii dirigere et pristinos ordines excubantium custodire. nostra enim laus est, si vos militia Romana comitetur, quando talibus ministris potestis agere, quod videtur priscis sanctionibus convenire. sic enim Gothos nostros deo iuvante produximus, ut et armis sint instructi et acquitate compositi. hoc est, quod reliquae gentes habere non possunt: hoc est, quod vos efficit singulares, si assueti bellis videamini legibus vivere cum Romanis. [2] Quapropter ex officio nostro illum atque illum ad vos credidimus esse dirigendos, ut secundum priscam consuetudinem qui tuis iussionibus obsecundant eos rationabili debeat antiquitate moderari. cui gratiam tuam in conservandis annonis et consuetudinibus suis ex nostra iussione praestabis. debet enim a te diligi, qui a nobis meruit destinari.

XXVI. FORMULA COMITIVAE DIVERSARUM CIVITATUM.

[1] Saeculi huius honor humanae mentis est manifesta probatio, quia libertas animi voluntatem propriam semper ostendit, dum se contemnit occulere, qui sibi alios cognoverit subiacere. sed humanae mentis felix illa condicio est, quae arbitrium provectionis suae intra terminum moderationis includit et sic peragit dignitatis brevissimum spatium, ut universis temporibus reddatur acceptus. [2] Quapropter interdum, iudices, ad blanda descendite. laboriosum quidem, sed non est impossibile iustitiam suadere mortalibus, quam ita cunctorum sensibus beneficium divinitatis attribuit, ut et qui nesciunt iura rationem tamen veritatis agnoscant. necesse est enim, ut, quod a natura conceditur, summonente iterum eadem suaviter audiat. et ideo non laboretis populis imponere quod eos constat et propria voluntate sentire. facile enim sequuntur vestigia verbi alieni, qui se possunt monitore compelli. [3] Propterea per indictionem illam in illa civitate comitivae honorem secundi ordinis tibi propitia divinitate largimur, ut et cives commissos aequitate regas et publicarum ordinationum iussiones constanter adimpleas, quatenus tibi meliora praestemus, quando te probabiliter egisse praesentia senserimus.

XXVII. FORMULA HONORATIS POSSESSORIBUS ET CURIALIBUS DE COMITIVA SUPRA SCRIPTA.

[1] Utile est unum semper eligere, cui reliqui debeant oboedire, quia, si voluntas diversorum vaga relinquitur, confusio culparum amica generatur. itaque civitatis vestrae comitivam per indictionem illam nos illi largitos fuisse noveritis, cui saluberrimam parientiam commodate, ut causis vestris ferat remedium, et iussionibus publicis procuret effectum: scituri quod, si quis se probabili devotione tractaverit, similia de nostris sensibus haud irrite postulabit.

XXVIII. FORMULA PRINCIPIBUS MILITUM COMITIVAE S(UPRA) S(CRIPTAE).

[1] Gratum vobis esse confidimus, quando militiae vestrae iudices destinamus, quia tunc ordines vestros agitis, quotiens vobis non defuerit praesentia iudicantis. relativa ista intellectui sunt nomina: si praesulem ademeris, militem non relinquis: apparitio enim tollitur, quotiens qui iubere poterat abrogatur. vobis ergo actum cedimus, dum ad vos dirigimus dignitates et tam diu vos militare facimus, donec iudices destinamus: nec istud leve credatis beneficium, ut cum vos sitis obsequium, vobis occurrat electio cognitorum. [2] Et ideo per indictionem illam illum comitem militiae vestrae cognoscite destinatum. quem ita acturum esse putamus tam in causis publicis quam privatis, ut cum laus optata comitetur. cui devotionem iustissimam commodantes in his quae vobis praeceperit sollemniter oboedite, quia reverentiam nostram honoratam esse credimus, si bene habitos nostros iudices sentiamus.

XXVIII. FORMULA DE CUSTODIENDIS PORTIS CIVITATUM.

[1] Nullatenus de eius fide dubitatur qui ad custodiam civitatis eligitur, quia probatae conscientiae constat esse credendum quod fuerit pro securitate multorum. atque ideo curam portae illius civitatis nostra tibi auctoritate concedimus, ut et improborum non pateat adventibus et bonorum non retardet accessus. nam si porta semper obserata sit, instar est carceris: si iterum iugiter pandatur, murorum nil proderit habere munimina. [2] Sit ergo utrumque moderatum, ut et custodiae nocturnae satisfacias et incompetenter eam claudere non praesumas. eris nimirum via civium et ingressus mercium singularum, amicus scilicet copiae quam optas intrare. stude ergo cum alimoniis invitare venientes. non tibi quod despiciatur est creditum. quibusdam faucibus civitatis praeponeris, qui ingredientibus victualibus praeesse monstraris. quod te oportet sine querela perficere, ut in parvis agnoscere possimus, cui maiora credere debeamus.

XXX. FORMULA TRIBUNATUS PROVINCiarUM.

[1] Aequitati convenit ut unus quisque ad fructum militiae emenso tempore debeat pervenire et laboris recipiat praemium pro compensatione meritorum. unde quia priscae consuetudinis ratio persuadet, ut a nobis debeat designari, qui vobis tribunus esse mereatur, ideoque hac auctoritate censemus, ut ille, quem locus videtur exposcere, vobis in supradicto honore praesideat, quatenus,

cum ad tempus venerit constitutum, optato honore potiatur. divina sunt ista iudicia, non humana, ut quem superna ad debitum tempus voluerunt perducere, merito videatur et laboris sui praemia suscepisse. [2] Excubiarum suarum igitur competentia privilegia consequatur, quia nullum emolumento consueto fraudari desideramus, quem sine culpis ad primatum venisse cognoscimus. quapropter illi pro utilitate publica disponenti modis omnibus oboedite, quoniam partem iudicis habent priores, quando ab ipsis requiritur, si quid a vobis insolentius excedatur.

XXXI. FORMULA PRINCIPATUS IN URBE ROMA.

[1] Cum in urbo Roma plurima fieri censeamus et necesse sit partem ibi esse comitiaci officii, ut utilitates publicae videantur impleri, more nostro prospeximus, ut, quia principem cardinalem obsequiis nostris deesse non patimur, tu eius locum vicarii nomine in urbe Roma sollemniter debeas continere, quatenus et ille primates sui laboribus perfruatur et tu in alterius honore possis discere, quod in tuo debeas feliciter exhibere. [2] Si quos etiam comitiacorum ad comitatum iudicaveris esse dirigendos consulens obsequio nostro, tuo subiacebit arbitrio. eos autem, quos retinendos putaveris, indulta securitate potentur, ita tamen, ut vicissim omnia modereris, quatenus nec excubantes continuus labor atterat nec segnes iterum rubigo otii fugienda consumat.

XXXII. FORMULA QUA MONETA COMMITTITUR.

[1] Omnis quidem utilitas publica fidei debet actione compleri, quia totum vitiosum geritur, ubi conscientiae puritas non habetur: tamen omnino monetae debet integritas quaeri, ubi et vultus noster imprimitur et generalis utilitas invenitur. nam quid erit tutum, si in nostra peccetur effigie, et quam subiectus corde venerari debet, manus sacrilega violare festinet? additur quod venalitas cuncta dissolvitur, si victualia metalla vitiantur, quando necesse est respui quod in mercimoniis corruptum videtur offerri. quis ergo patiatur unius esse commodum dispendia scelestae cunctorum, ut detestabile vitium venire possit ad pretium? [2] Sit mundum quod ad formam nostrae serenitatis adducitur: claritas regia nil admittit infectum. nam si vultus cuiuslibet sincero colore depingitur, multo iustius metallorum puritate principalis gratia custoditur. auri flamma nulla iniuria permixtionis albescat, argenti color gratia candoris arrideat, aeris rubor in nativa qualitate permaneat. nam si unum laedere legibus putatur esse damnandum, quid ille mereri poterit, qui in tanta hominum numerositate peccaverit? [3] Pondus quin etiam constitutum denariis praecipimus debere servari, qui olim penso quam numero vendebantur: unde verborum vocabula competenter ab origine trahens compendium et dispendium pulchre vocitavit antiquitas. pecunia enim a pecudis tergo nominata Gallis auctoribus sine aliquo adhuc signo ad metalla translata est. quam non sinimus faeculenta permixtione fieri contemptibilem, ne iterum in antiquam cognoscatur redire vilitatem. [4] Proinde te, cuius nobis laudata est integritas actionis, ab illa indictione per iuge quinquennium monetae curam habere praecipimus, quam Servius rex in aere primum inpressisse perhibetur: ita ut tuo periculo non dubites quaeri, si quid in illa fraudis potuerit inveniri. nam sicut casus asperos subibis, si quid fortasse deliqueris, ita inremuneratum non derelinquimus, si te egisse inculpabiliter senserimus.

XXXIII. FORMULA TRACTORIAE LEGATORUM DIVERSARUM GENTIUM.

[1] Quis dubitet utilitatis publicae interesse rationem, ut, quibus nos constat dona conferre, nullam videantur itineris iniuriam sustinere, quando nec vobis morarum detrimenta faciunt et illi se bene habitos fuisse cognoscunt? atque ideo humanitatem subter annexam vel ad equos capitum definitum illius gentis legatis sine aliqua tarditate praestabitis, quatenus ad sedes suas inremunerati non debeant pervenire, quia festinantibus gravior est celeritas in redeundo quam quaelibet munus magnitudo.

XXXIII. FORMULA EVOCATORIAE, QUAM PRINCEPS MOTU SUO DIRIGIT.

[1] Non dubitamus ultronea grate suscipi, quae in locum muneris solent postulata conferri, quia domini recordatio concedit semper augmenta nec possunt esse principis vacua gratificationis indicia. quapropter ad comitatum nostrum iussis te praesentibus evocamus, ut non mediocri gaudio

perfruaris. [2] Et ideo otii delectatione postposita ad illam diem ad urbem illam venire depropera, ut et tibi aspectum nostrum gratum fuisse iudicemus, cum te festinasse cognoscimus. desiderat enim aula nostra praesentiam bonorum, dum nescio quo pacto quicquid regali sapientiae gratum esse cognoscitur, et divino iudicio comprobatur, quia ille qui corda nostra regit, ipse etiam quod debeamus sentire concedit.

XXXV. FORMULA EVOCATORIAE, QUAE PETENTI CONCEDITUR.

[1] Manifestatio est conscientiae bonae praesentiam iusti principis expetisse, quam solus ille desiderare potest, qui de magna mentis puritate confidit. aspectum solis nisi clara lumina non requirunt, quia illi tantum possunt rutilantes pati radios, quos constat oculos habere purissimos. sic praesentiam principis ambiunt qui de cordis sinceritate praesumunt. [2] Hinc est quod veniendi tibi ad comitatum fiduciam grata mente largimur, ne honor evocationis, qui pro vestra gloria constat inventus, ad iniuriam convertatur, dum aliqua fuerit dilatione tardatus. invitamus quin immo desideria venientum, quia inde magis crescimus, si viros nobiles nostris obsequiis aggregamus.

XXXVI. FORMULA COMMEATALIS.

[1] Nemo dubitat homines suavi varietate recreari, quia in continuatione rerum magnum mentibus constat esse fastidium. dulcedo mellis, si assidue sumatur, horrescit: serena ipsa, quamvis magnopere desiderentur, iugiter adepta sordescunt: non immerito, quia dum sit homo commutabilis, naturae suae desiderat habere qualitates. [2] Et ideo festinanti tibi provinciali oblectatione refoveri copiam tot mensuum in supra dicta provincia concedimus immorandi, quia paene reclusus advertitur, cui mutare solum liberum non videtur: ita tamen, ut cum promeritas indutias domino iuvante transegeris, ad urbanas sedes redire festines. nam si taedium est continuatim vivere in urbis celebritate, quanto magis in agris diutina tempora peregrisse! libenter ergo damus indutias discedendi, non ut Roma debeat deseri, sed ut amplius commendetur absenti.

XXXVII. FORMULA SPECTABILITATIS.

[1] Optamus nobis deo auxiliante subiectos varia dignitatum praerogativa gloriari: desideramus probabile genus hominum inpressa gratia dignitatis ornare, ut laudabilius unus quisque possit vivere, cum se honores reverendos cognoverit accepisse. sic enim et ad virtutis studia decenter ascenditur et a bonis civibus res publica plus amatur. atque ideo te spectabilitatis nitore decoramus, ut sententiam tuam in conventibus publicis spectandam esse cognoscas, cum inter nobiles decorus assederis, ut, si haec praedicabili conversatione tractaveris, in futurum praemiis melioribus augearis.

XXXVIII. FORMULA CLARISSIMATUS.

[1] Constat iucundum esse rerum bonarum saporem et utilem ambitum laudis, qui appetitur per augmenta virtutis. hoc nos studium providae liberalitatis infundimus, ut maior sit cultus morum, dum crescunt desideria praemiorum. clarissimatus igitur honorem, ornamenta iudicii nostri, regia tibi largitur auctoritas, quod praebeat et exactae vitae testimonium et futurae prosperitatis polliceatur augmentum. quapropter nihil iam obscurum agere patiaris, qui clarissimatus dignitate resplendes. grande siquidem vitae testimonium est non tam clarum quam clarissimum dici, quando paene totum de illo optimum creditur qui tanti fulgoris superlativo nomine vocitatur.

XXXVIII. FORMULA TUITIONIS.

[1] Superfluum quidem videtur tuitionem specialiter a principe petere, cuius est propositi universos communiter vindicare. sed quia securitatem tuam quorundam violentorum execranda temeritas inquietat, non piget dolentium querelis ad hanc partem pietatis adduci, ut quod omnibus praestare cupimus, supplicanti potissimum conferamus. atque ideo diversorum te, quemadmodum quereris, dispendiis sauciatum in castra defensionis nostrae clementer excipimus, ut cum adversariis tuis non, ut hactenus, campestri certamine, sed murali videaris protectione contendere. ita fit ut, truculentis viribus pressus, reddaris auxiliis regalibus exaequatus. [2] Quapropter tuitionem tibi nostri nominis quasi validissimam turrem contra inciviles impetus et conventionalia detrimenta nostra concedit

auctoritas: ita tamen, ne, his praesumptionibus sublevatus, civile despicias praebere responsum et tu videaris insolens calcare iura publica, quem primitus detestanda premebat audacia. et quia ministros efficaces nostra debet habere praeceptio nec decet principem loqui quod non videatur posse compleri, praesentis beneficii iussione, adversus Gothos illa, adversus Romanos illa, facile te fides et diligentia custodivit: quia nemo laborat defendere quod timetur offendi, dum praestans dominus fieri formidatur ingratus. frui igitur nostra clementia: beneficio laetare suscepto. nam si ulterius a quoquam sub incivilitate temptaris, tua de inimicis potius vota complebis.

XL. FORMULA DE MATRIMONIO CONFIRMANDO ET LIBERIS LEGITIMIS FACIENDIS.

[1] Aeternum est beneficium quod posteritatis fuerit favore collatum nec plus est conveniens regi quam si humanae praestet origini. in lucem quippe venturus casus suscipere non meretur adversos, ne ante gravamen distractionis incurrat quam gaudia supernae lucis inveniat. [2] Oblata itaque supplicatione depromis mulierem quam tibi placitus illigavit amplexus, beneficio nostro iugali honestate debere sociari, ut ex ea liberi nati nomen nanciscantur heredum. nam cum spontanea copula animantia cuncta consociet dignumque unicuique videatur esse quod placuit, durum est ibi libertatem liberam non haberi, unde liberi procreantur. [3] Et ideo illam quae, sicut iure praecipitur, honestate non fuisse probatur aequalis, legitimam tibi fieri censemus uxorem et filios ex eadem coniuge, sive qui suscepti sunt sive qui sunt suscipiendi, heredum volumus iura sortiri, ut sub nulla dubietate diligas quos tibi absolute successores futuros esse cognoscas. natura enim tibi praestitit filios, sed nos tali securitate facimus esse carissimos.

XLI. FORMULA AETATIS VENIAE.

[1] Gloriosa est supplicatio, quae veniam quaerit aetatis: quando se gravitatem de moribus profitetur accipere, quam maturitatem vitae adhuc non contingit intulisse. minor nascendo grandaeus cupis esse consilio. ita quod in humanis rebus audacissimum est, ad erroris auxilium beneficium contemnens annorum. quapropter oblata supplicatione depromis, ut, cum tibi sit ratio firma prudentiae, actiones tuae non relinquantur ambiguae, ne infirmetur iure quod non potest utilitate titubare. hoc nos, quibus cordi est bona desideria perficere, libenter accipimus, quia nullas se captare velle profitetur insidias, quisquis habere liberos contractus constanter affectat. [2] Atque ideo, si id tempus constat elapsum, quo ad hanc veniam accedi iura voluerunt, nos quoque probabilibus desideriis licentiam non negamus, ut in competenti foro ea quae in his causis reverenda legum dictat antiquitas, sollemniter actitentur, ita ut alienandis rusticis vel urbanis praediis constitutionum servetur auctoritas: ne cum opinioni praestare volumus, utilitatem supplicis laedere videamur. cape igitur nostro beneficio potiore annis aetatem et quod petis ab oraculo, moribus exhibeto. nam professio maturitatis acerbae locum denegat actionis, quando multo gravior est culpa, quam suae promissionis impugnat auctoritas.

XLII. FORMULA EDICTI, AD QUAESTOREM, UT IPSE SPONDERE DEBEAT, QUI SAIONEM MERETUR.

[1] Frequenter saiones, quos a nobis credidimus pia voluntate concedi, querelis maximis cognovimus ingravatos. corruptum est, pro dolor! beneficium nostrum, crevitque potius de medicina calamitas, dum ad alios usus petentium malignitate translati sunt quam eos nostra remedia transtulerunt. unde nobis necesse fuit remedio salubri votis pestiferis obviare, ne, dum pietatis studio ad aequabilia beneficia trahimur, subreptionum iniquissima patiamur. [2] Atque ideo edictali programme definimus, ut, quicumque contra violentas insidias propter ineluctabiles necessitates suas mereri desiderat forte saionem, officio nostro poenali se vinculo cautionis astringat, ut, si praecepta nostra eius inmissione plectibili is apud quem meretur excesserit, ipse poenae nomine det auri libras tot et satisfacere se promittat quaecumque adversarius eius potuerit tam commodi quam itineris sustinere detrimenta. [3] Nos enim cum reprimere inciviles animos volumus, praegravare innocentiam non debemus. saio autem, qui sua voluntate modum praeceptionis excesserit, donativo se noverit exuendum et gratiae nostrae, quod est damnis omnibus gravius, incurrere posse

periculum nec sibi ulterius esse credendum, si iussionis nostrae, cuius executor esse debuit, temerator extiterit.

XLIII. FORMULA PROBATORIAE CHARTARIORUM.

[1] Constat militiam bene geri, quae probatis moribus videtur imponi, quando ipse secum potest revolvere, quod iudex eum admonere debuit: maxime cum ad patrimonia divinae domus talis mereatur accedere, ut detestabili cupiditate non possit accendi. deinde cum splendidissimum officium censoria quadam gravitate reluceat et turpe sit illi misceri qui dignis moribus non potest approbari, congruum videtur tales quaerere qui in nullo debeant displicere. atque ideo tribuni chartariorum suggestionem comperta, penes quem officii est digna reverentia, ab illo die chartarii te volumus nomen adipisci, ut qui nobis bene acturus promitteris, documentis laudabilibus approberis. avaritiam declina: fuge longius iniqua compendia. multo melius proficitur, si bonis operibus serviatur.

XLIII. FORMULA DE COMPETITIONIBUS.

[1] Nescio quid grande de se videtur promittere, qui loca desiderat publica possidere. hoc enim ita fieri decet, si res squalida in meliorem loci faciem transferatur et revocetur ad ornatum quod pridem iacere videbatur incultum. atque ideo desideranti tibi illum locum proprietario iure concedimus, praeter aes aut plumbum vel marmora, si tamen ibi fuerint latere comperta. age itaque ut per te decorem sumat quod neglectum incuriosa vetustate iacuerat, quatenus boni civis laudem invenire merearis, si faciem tuae civitatis ornaveris, securus etiam ad quoslibet vel ad posteros transmissurus quod proprio fuerit labore compositum. quia tanto firmitus unusquisque talia possidebit, quanto se auctoresque suos amplius expendisse probaverit.

XLV. FORMULA, QUA CENSUS RELEVETUR EI QUI UNAM CASAM POSSIDET PRAEGRATAM.

[1] Cum de agri utilitate vivatur et omnibus inde certum sit iustum venire compendium, tributum illud possessionis in illa provincia constitutae ita quereris onerosum, ut universas tibi voraverit facultates hiatus ille vastissimus functionis et quod aliunde magno labore potest colligi, per illam videatur absumi, cuius utilitatem nimia transcendit illatio, dum plus compulsoribus redditur quam a sedulo cultore praestetur. quapropter credimus te evadere posse nuditatem, si dominium huius ruris amiseris, cui iugis sterilitas de compulsoribus venit, ne condicione miserabili servias necessitati, cuius dominus esse meruisti. [2] Sed quia hoc genus beneficii praestari mediocribus leges sacratissimae censuerunt, ut qui unius cespitis enormitate deprimitur nec alterius commodo sublevatur, moderatione habita ei debeat subveniri, magnitudini vestrae, cui cordi est cogitare iustitiam, praesenti auctoritate decernimus, ut, si ita est, tot solidos tributarios supradictae possessionis datis praeceptionibus ad eos quorum interest ita faciat de vasariis publicis diligenter abradi, ut huius rei duplex vestigium non debeat inveniri, sed per saecula sine errore servetur quod una tantum summa concluditur.

XLVI. FORMULA QUA CONSOBRINAE MATRIMONIUM LEGITIMUM FIAT.

[1] Institutio divinarum legum humano iuri ministravit exordium, quando in illis capitibus legitur praeceptum quae duabus tabulis probantur ascripta. sacer enim Moyses divina institutione formatus Israhelitico populo inter alia definivit, ut concubitus suos a vicinitate pii sanguinis abstinerent, ne et se in proximitatem redeundo polluerent et dilatationem providam in genus extraneum non haberent. hoc prudentes viri sequentes exemplum multo longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium in consobrinis nuptiali copulatione iungendis, intellegentes rarius posse praesumi quod a principe iusserant postulari. [2] Ammiramur inventum et temperiem rerum stupenda consideratione laudamus hoc ad principis remissum fuisse iudicium, ut qui populorum mores regebat, ipse et moderata concupiscentiae frena laxaret. et ideo, supplicationum tuarum tenore permoti, si tibi tantum illa consobrini sanguinis vicinitate coniungitur nec alio gradu proximior approbaris, matrimonio tuo decernimus esse sociandam nullamque vobis

exinde iubemus fieri quaestionem, quando hoc et leges nostra permitti voluntate consentiunt et vota vestra praesentis auctoritatis beneficia firmaverunt. erunt vobis itaque deo favente posterius sollemniter heredes, castum matrimonium, gloriosa permixtio, quoniam quicquid a nobis fieri praecipitur, necesse est ut non culpis, sed laudibus applicetur.

XLVII. FORMULA AD PPO, UT SUB DECRETO CURIALIUM PRAEDIA VENUNDENTUR.

[1] Patitur hoc improvida mortalium plerumque condicio, ut, cum laedere putatur, consulat et cum consulere videtur, affligat. sed illud magis est eligendum, quod prodesse cognoscitur. nam venena ipsa si iuvare probantur, accepta sunt: et contra refugienda est suavitas mellis, quae inferre dinoscitur laesiones. finis ergo sapientis est amare quod expedit: sic nec aegri votum respicit qui prodesse contendit. praedia quidem curialium non facile distrahi prudens definivit antiquitas, ut ad necessitates publicas melius sufficerent, si substantiae iuvamina plus haberent. [2] Sed in hac iterum parte prospexit, ut, si apud vos ineluctabilis necessitas appareret, ei suarum rerum distractio subveniret. nam quid prodest, si quispiam videatur idoneus et fieri non possit a contractis nexibus absolutus? egenti similis est, qui reddere nequit alienum, nec dici potest proprium, quod liberare dominum non videtur aditum. [3] Sed quamvis hoc vestrae potestati fuerit legum auctoritate concessum, tamen, ne quam vel rarissimi facti sustineretis invidiam, illius municipis allegatione permoti, nos quoque eminentiae vestrae praesenti iussione permittimus, ut ad liquidum veritate discussa, si aliter solvi nequeunt contracta ligamina, praedii sui, quod propria voluntate delegerit, habeat licentiam distrahendi, ita ut reddat debitum quod probatur esse contractum, ne vitio voracitatis imbutus facultates suas absorbere videatur esse permissus. constet apud vos probabilis causa damnorum, quoniam illi volumus subveniri qui duris necessitatibus probatur astringi: utrumque enim potest esse culpabile aut malis moribus frena laxare aut iustas iterum querelas excludere. quapropter provide vobis permisit antiquitas de illa causa decernere, cui est utile curiam custodire. a quibus enim urbium munia poterunt sustineri, si civitatum nervi passim videantur abscidi?

LIBER OCTAVUS

I. IUSTINO IMPERATORI ATHALARICUS REX.

[1] Iuste possem reprehendi, clementissime principum, si pacem vestram quaererem tepide, quam parentes meos constat ardentius expetisse: aut in qua parte dignus heres existorem, si auctoribus meis impar in tanta gloria reperirer? non nos maiorum purpuratus tantum ordo clarificat, non sic regia sella sublimat quantum longe lateque patens gratia vestra nobilitat. omnia enim regno nostro perfecte constare credimus, si hanc nobis minime deesse sentimus. [2] Sed ut pietati vestrae praeconiale est diligere quorum patres contigit vos amasse, nemo enim creditur impendisse veteribus puritatem innocuam, nisi qui eorum stirpem habere probatur acceptam, claudantur odia cum sepultis: ira perire noverit cum protervis: gratia non debet occumbere cum dilectis: sed magis affectuosius tractandus est, qui ad regni causas innocens invenitur. [3] Perpendite quid a vobis mereatur successor bonorum. vos avum nostrum in vestra civitate celsis curulibus extulistis, vos genitorem meum in Italia palmatae claritate decorastis. desiderio quoque concordiae factus est per arma filius, qui annis vobis paene videbatur aequaevus. hoc nomen adulescenti congruentius dabit, qualia nostris senioribus praestitistis. in parentelae locum vester iam transire debet affectus: nam ex filio vestro genitus naturae legibus vobis non habetur extraneus. [4] Atque ideo pacem non longinquus, sed proximus peto, quia tunc mihi dedistis gratiam nepotis, quando meo parenti adoptionis gaudia praestitistis. introducatur et in vestram mentem, qui adepti sumus regiam hereditatem. illud mihi est supra dominatum tantum ac talem rectorem habere propitium. primordia itaque nostra solacia mereantur principis habere longaevi: pueritia tuitionem gratiae consequatur et non in totum a parentibus destituimur, qui tali protectione fulcimur. [5] Sit vobis regnum nostrum gratiae vinculis obligatum. plus in illa parte regnabitis, ubi omnia caritate iubetis. quapropter ad serenitatem vestram illum et illum legatos nostros aestimavimus esse dirigendos, ut amicitiam nobis illis pactis, illis condicionibus concedatis, quas cum divae memoriae domno avo nostro inclitos decessores vestros constat habuisse. aliquid forsitan et amplius mereor sinceritatis, cuius nec aetas videtur esse suspecta nec generatio iam probatur extranea. quaedam vero per supra scriptos legatos nostros serenissimis sensibus vestris verbo intimanda commisimus, quae clementiae vestrae more ad effectum facite pervenire.

II. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Plenissimum gaudium constat esse, patres conscripti, cognoscere dominantis exortum, ut qui creditur universos posse protegere, audiatur ad regni culmina pervenisse. mensura laetitiae de magnitudine nuntii venit et tanta fit alacritas animi, quanta fuerit et consideratio rei. [2] Nam si prudentes viros erigunt commoda praedicta sodalium, si amicorum relevat sospitas nuntiata, quanta exultatione suscipi debet omnium rectorem feliciter provenisse terrarum, quem non protulit commota seditio, non bella ferventia pepererunt, non rei publicae damna lucrata sunt, sed sic factus est per quietem, quemadmodum venire decuit civilitatis auctorem! magnum profecto felicitatis genus optinere sine contentionibus principatum et in illa re publica adulescentem dominum fieri, ubi multos constat maturis moribus inveniri. non enim potest cuilibet aetati deesse consilium, ubi tot parentes publicos constat inventos. [3] Praelata est ergo spes nostra cunctorum meritis et certius fuit de nobis credi quam quod de aliis potuit approbari: non iniuria, quoniam quaevis claritas generis Hamalis cedit et sicut ex vobis qui nascitur, origo senatoria nuncupatur, ita qui ex hac familia progreditur, regno dignissimus approbatur. probata sunt praesenti facto quae loquimur. [4] Nam cum domni avi nostri pro beneficiorum quantitate dulcissima nobis recordatio urgeretur extremis, magnitudinem dominationis suae tanta in nos celeritate transfudit, ut non tam regnum quam vestem crederes esse mutatam. tot proceres manu consilioque gloriosi nullum murmur, ut assolet, miscuerunt: sed ita cum magno gaudio secuti sunt principis sui iudicia, ut voluntatem ibi potius agnosceres conluxisse divinam. quapropter necessarium duximus propitio deo de ortu regni nostri vos facere certiores, quia dilatatum quam mutatum videtur imperium, cum transit ad posteros: nam quodammodo ipse putatur vivere, cuius vobis progenies cognoscitur imperare. [5] Hoc habuerunt vestra vota, haec illius fuit indubitata sententia, ut heredem bonorum suorum relinqueret qui

beneficia eius in vobis possit augere. amore principum constat inventum, ut simulacris aeneis fides servaretur imaginis, quatenus ventura progenies auctorem videret, qui sibi rem publicam multis beneficiis obligasset. sed quanto verior est qui vivit in posteris, per quos plerumque et forma corporis redditur et vigor animi protelatur! [6] Et ideo nobilitatis vestrae fidem maiore nunc studio debetis ostendere, quatenus et priora munera meritis videantur esse collata et futura indubitanter eis praestemus, quos praeteritorum immemores fuisse minime senserimus. [7] Noveritis etiam divina providentia fuisse dispositum, ut Gothorum Romanorumque nobis generalis consensus accederet et voluntatem suam, quam puris pectoribus offerebant, iuris etiam iurandi relligione firmarent. [8] Quod vos secuturos esse minime dubitamus tempore, non amore: nam a vobis potuit inchoari quod praeventi longinquitate sequimini. constat enim excellentissimos patres tanto amplius posse diligere, quanto maiores honores ceteris ordinibus visi sunt accepisse. [9] Sed ut primordia nostra et circa vos benignitatis possitis agnoscere, quia decet curiam vestram beneficiis introire, illustrem Sigismerem comitem nostrum vobis cum his qui directi sunt fecimus sacramenta praestare, quia inviolabiliter servare cupimus quae publica auctoritate promittimus. [10] Si qua autem a nobis creditis postulanda, quae vestrae securitatis incrementa multiplicent, indubitanter petite commoniti, quos ad fundendas preces nos etiam videmur hortari. promissio enim est ista quam commonitio: nam qui reverendum senatum supplicare praecipit, quod impetrare possit nihilominus compromisit. nunc vestrum est tale aliquid sperare, quod communem rem publicam possit augere.

III. POPULO ROMANO ATHALARICUS REX.

[1] Si vos externus heres imperii suscepisset, dubitare forsitan poteratis, ne, quos prior dilexerat, invidendo subsequens non amaret, quia nescio quo pacto, cum successor amplius laudari nititur, praecedentis fama lentatur. nunc vero persona tantum, non est autem vobis gratia commutata, quando recte nobiscum agi credimus, si veneranda iudicia avi subsequamur. [2] Nostrae siquidem opinionis interest, ut, quos ille benignissime tuitus est, nos etiam statuta copia et beneficiorum ubertate pascamus. minus cogitant qui obscuris principibus et versatis in mediocri actione succedunt: nos talis praecessit, ut exquisitis virtutibus eius sequi vestigia debeamus. [3] Quapropter, quod auspice deo dictum sit, gloriosi domni avi nostri ita vobis nuntiamus ordinatione dispositum, ut Gothorum Romanorumque suavissimus consensus in regnum nostrum accederet, et, ne adversis rebus aliqua possit remanere suspicio, vota sua sacramentorum interpositione firmarunt: se dominatum nostrum tanto gaudio subire, tamquam si illis domnus avus noster fatali sorte non videretur esse subtractus, ne solis linguis, sed etiam imis pectoribus probarentur esse devoti. [4] Quod si vos, ut opinamur, libenti animo similia feceritis, harum portitores sub obtestatione divina vobis fecimus polliceri iustitiam nos et aequabilem clementiam, quae populos nutrit, iuvante domino custodire et Gothi Romanisque apud nos ius esse commune nec aliud inter vos esse divisum, nisi quod illi labores bellicos pro communi utilitate subeunt, vos autem habitatio quieta civitatis Romanae multiplicat. [5] Ecce ad condicionem clementissimam sacramenti inclinando nostrum eveximus principatum, ut nihil dubium, nihil formidolosum populi habere possint quos beatus noster auctor enutrivit. ecce Traiani vestri clarum saeculis reparamus exemplum: iurat vobis per quem iuratis, nec potest ab illo quisquam falli, quo invocato non licet inpune mentiri. erigite nunc animos et deo propitio meliora semper optate, ut, sicut a caritate potestatem regiam inchoavimus, ita tranquillitatem deo placitam sequentibus temporibus exequamur.

III. DIVERSIS ROMANIS PER ITALIAM ET DALMATIAS CONSTITUTIS ATHALARICUS REX.

[1] Honorabile credimus indicare quod fama potuistis teste cognoscere. iure siquidem de se bene arbitrabitur aestimatum, qui regium meretur alloquium, quia dignitas est subiecti affatus meruisse dominantis, in ea praesertim causa, in qua omnium corda sic videntur esse sollicita, ut, si non cognoscant prosperum, credant semper adversum. nam qui audit mutatum, novum nihilominus formidat imperium. et re vera nescio quid triste creditur cogitare, qui tardat inter initia benigna promittere. [2] Quapropter locum sinistris cogitationibus amputantes aliter de nobis non patimur credi, quam quod de nostris parentibus potuit aestimari. et ideo, quod divinitate propitia dictum sit,

glorioso domno avo nostro feliciter ordinante, tam Gothorum quam Romanorum praesentium pro munimine, indepti regni sacramenta suscepimus. quod vos quoque facturos esse libentissime iudicamus, ut, qui fideles parentibus nostris extitistis, nobis quoque simili devotione pareatis. [3] Suavius enim diligit heredem, qui beneficiorum recordatur auctorem. sed ut vobis benivolentiae nostrae iam nunc integritas innotescat, iuris iurandi vobis fecimus religione promitti, quod et nostrum possit declarare propositum et spem debeat munire cunctorum.

V. DIVERSIS GOTHIS PER ITALIAM CONSTITUTIS ATHALARICUS REX.

[1] Voluissemus quidem vobis domni avi nostri longaevae vitae gaudia nuntiare: sed quoniam diligentibus dura condicione subtractus est, nos heredes regni sui deo sibi imperante substituit, ut successione sanguinis sui beneficia vobis a se collata faceret esse perpetua, dum nos illa et augere et tueri cupimus, quae ab illo facta esse cognoscimus. cuius ordinationi, adhuc eo superstite, in regia civitate ita sacramenti interpositione cunctorum vota sociata sunt, ut unum crederes promittere, quod generalitas videbatur optare. [2] Hoc vos sequentes exemplum pari devotione peragite, ne quid a praesentibus minus fecisse videamini, a quibus creditur totum similiter posse compleri. illum vero comitem vobis fecimus iurata voce promittere, ut, sicut nobis vestrum animum proditis devotissime, sic optata de nostris sensibus audiat. recipite itaque prosperum semper vobis nomen, Hamalorum regalem prosapiam, blatteum germen, infantiam purpuratam, per quos deo iuvante parentes nostri decenter evecti sunt et inter tam prolixum ordinem regum susceperunt semper augmentum. [3] Credimus enim de divinitate propitia, quae maiores nostros dignanter adiuvit, nunc quoque gratiam suae dignationis impendere, ut et nobis regnantibus bonarum rerum fructus dulcissimos afferatis, qui sub nostris parentibus copiosa virtutum laude floruitis.

VI. LIBERIO PPO GALLIARUM ATHALARICUS REX.

[1] Scimus animum vestrum de obitu gloriosae memoriae domni avi nostri acerbo dolore fatigari, dum omnia bona graviter defleantur amissa: plus enim quaeritur, dum dominus desiderabilis abrogatur. expedit autem studio pietatis afflictam mentem compensativo remedio consolari, quia vix sentitur amissus, cui non succedit extraneus. [2] Sic enim sibi deo imperante prospexit, dum esset et post fata providus, ut regionibus suis pacem relinqueret, ne aliqua novitas quieta turbaret. in sellam regni sui nos dominos collocavit, quatenus decus generis, quod in illo floruit, in successores protinus aequali luce radiaret. cui ordinationi Gothorum Romanorumque desideria convenerunt, ita ut sub iurisiurandi religione promitterent fidem se regno nostro devoto animo servaturos. [3] Quod ad illustris magnitudinis vestrae notitiam credidimus perferendum, ut ab his, qui in Galliis regno pietatis nostrae devoti sunt, simile proferatur exemplum et, sicut animos nostros circa se minores non desiderant effici, ita pari condicione teneantur astricti.

VII. UNIVERSIS PROVINCIALIBUS PER GALLIAS CONSTITUTIS ATHALARICUS REX.

[1] Licet gloriosae memoriae domni avi nostri pro excellentibus meritis tristis vobis videatur occasus, tamen, quia ille humana condicione decubuit, ad continuandam gubernationem, quam singulariter gesserat, nos reliquit, ne damnum boni principis sentiretis, cuius vobis noscitur regnare progenies. nullus enim apud nos perdit, quod illi paruit, sed duplici largitate munifici et illius debita reddimus et futuris obsequiis beneficia ingenita pietate mutuamur. [2] Atque ideo fidem pristinam maiore nunc vos convenit devotione monstrare, quia bene prospicit rebus futuris qui regnantium servit initiis, dum ipse et in reliquum perseverare creditur, qui primordia fovere sentitur. indicamus autem favore divino, cum ad regni culmina perveniremus, omnia nobis sic felicia, sic tranquilla cecidisse, ut unum loqui crederes quod generalitas insonabat nec putaretur humanum, quod tot vota ingentium populorum nihil probata sunt habere contrarium. [3] Unde vos quoque praedicta convenit imitari, ut Gothi Romanis praebeant iusiurandum et Romani Gothis sacramento confirment se unanimiter regno nostro esse devotos, quatenus et nobis vestra sinceritas laudabiliter innotescat et ad quietem vestram proficiat invicem promissa concordia. eat inter vos legalis missa tranquillitas:

potior minori non sit infestus. habetote animum pacatum, qui bellum non habetis externum, quia primum inde nobis placere poteritis, si vobis hac ratione prospicitis.

VIII. VICTORINO VIRO VENERABILI, EPISCOPO ATHALARICUS REX.

[1] De fide atque constantia tales sunt commonendae personae, quae desideriis humanis diversa sorte quatiuntur. vos autem, quos sapientia firmos efficit et mens religiosa consolidat, ad provincialium potius convenit adunationes animari, quia iuste debitor fit alieni arbitrii, qui a pluribus meretur audiri. quapropter salutantes veneratione qua dignum est, quod vobis quidem maerorem possit indicare, transitum gloriosae memoriae domni avi nostri cum dolore maximo nuntiamus. [2] Sed inde potest vestra tristitia temperari, quia nos in sede regni sui divinitate propitia collocavit, ut in totum desiderio vestro non videatur ereptus, qui vobis consurgit in successione reparatus. favete nunc orationibus sacris nostris libenter auspiciis, ut rex caelestis humana nobis regna confirmet, gentes externas atterat, peccata absolvat, consolidet et conservet propitius quod parentibus nostris dignatus est praestare gloriosis. [3] Quapropter sanctitas vestra provinciales cunctos ammoneat, ut inter se habentes concordiam regno nostro per omnia debeant esse purissimi. cupimus enim in subiectis fidem reperiri, quam larga possimus pietate munerari.

VIII. TULUIN V. I. PATRICIO ATHALARICUS REX.

[1] Licet ad regendos populos idoneos efficiant, quos ad augustum culmen divina provexerint, quando nec aetas impedit, ubi sese potentia caelestis infundit, tamen ad relevandam florentissimae nostrae aetatis sollicitudinem visum est te virum prudentissimum convenienter adhibere, quem constat etiam domni avi nostri tractatibus iugiter et laudabiliter adhaesisse. quod si dignum fuit hoc illum talem tantumque facere, quanto magis nobis convenit solacium quaerere, quod pro adulescentiae flore decenter adhuc possumus indigere! [2] Magna est enim infinitaque prudentia, quam nemo sic assequitur, ut eam non necessarie et per alios quaerere videatur. senes ipsi consiliis sapientiam discunt et a maturis in commune quaeritur quod pro omnium utilitate tractatur. solacium curarum frequenter sibi adhibent maturi reges et hinc meliores aestimantur, si soli omnia non praesumunt. quod si longaevi domini subiectorum ingeniis adiuvantur, consulte relaxamus aetatis nostrae breves ferias, ut suis incrementis aucta prosperius robustior ad imperii pondera sustinenda consurgat. [3] Atque ideo te cum favore divino suggestu praesentis patriciatus evehimus, ut pro re publica nostra tractantem sedes celsa sublimet ne sententia salutaris, cui decet humiliter pareri, a loco videatur venisse communi. hic est honor, qui et armis convenit et in pace resplendet: hunc illa dives Graecia, quae multa gloriosissimo domno avo nostro debuit, gratificata persolvit: velavit fortes humeros chlamydem vestis, pinxit suras eius calceus iste Romanus et dignanter visus est accipere, quod se cognoscebat sumere per honorem. crescebat visendi studium eois populis heroam nostrum, dum nescio quo pacto in eo, qui bellicosus creditur, civilia plus amantur. [4] Hac igitur honoris remuneratione contentus pro exteris partibus indefessa devotione laboravit et praestare cum suis parentibus principi dignabatur obsequium, qui tantorum regum fuerat stirpe procreatus. sic se magnorum beneficia semper extollunt, ut et quibus imperare nequeunt, iura venerationis imponant. diligunt crementi sui provecti semper auctorem et moralitatis iura nesciunt, qui beneficiis non tenentur. [5] Sed longum est de eius gloria sufficienter loqui, quem singularem gentibus saecula fecunda genuerunt. ipsius te labor instituit, ut nos minus laborare debeamus. tecum pacis certa, tecum belli dubia conferebat et, quod apud sapientes reges singulare munus est, ille sollicitus ad omnia secure tibi pectoris pandebat arcana. tu tamen nullos responsis ludebas ambiguis. [6] Amasti in audiendo patientiam, in suggestionem veritatem: saepe quae ad eum falso pervenerant, recti studio corriperebas et, quod rarum confidentiae genus est, interdum resistebas contra vota principis, sed pro opinione rectoris. patiebatur enim invictus ille proeliis pro sua fama superari et dulcis erat iusto principi rationabilis contrarietas obsequentis. [7] Ama nunc sublimior iustitiam, quam serviens diligebas. ostende te illius esse discipulum, qui numquam laboravit in cassum: iunctus Hamalo generi nobilissima tibi facta consocia. omne siquidem bonum regis suadere debet affinitas. acturus es consueta prudentia, ut laude morum fastigium contigisse videaris excelsum. [8] Extat gentis Gothicae huius probitatis exemplum: Gensimundus ille toto orbe cantabilis, solum armis filius

factus, tanta se Hamalis devotione coniunxit, ut heredibus eorum curiosum exhibuerit famulatum. quamvis ipse peteretur ad regnum, impendebat aliis meritum suum et moderatissimus omnium quod ipsi conferri poterat, ille parvulis exhibebat. atque ideo eum nostrorum fama concelebrat: vivit semper relationibus, qui quandoque moritura contempsit. sic quamdiu nomen superest Gothorum, fertur eius cunctorum adtestatione praeconium. unde fas est de te meliora credere, quem nostri constat generis affinitate gaudere.

X. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Habetis, patres conscripti, unde glorioso principi gratiam referre debeatis, quando praeclaro viro Toluin et nostra affinitate fulgenti vestri ordinis contulimus dignitatem. auctus est enim pacis genius de ferri radiantis ornatu nec discincta iacet toga iam procinctualis effecta. ante vobis contulimus honores, sed nunc ipsam ereximus dignitatem. per omnes est nimirum splendor refusus, quem praesens potest habere patricius: quando illa est natura purissimi luminis, quae relucet et proximis. [2] Sed quamvis sit vobis notissimus candidatus, qui domni avi nostri tam claris ac diuturnis adhaesit obsequiis, tamen iuvat illa repetere, quae constat ad institutoris eius gloriam pertinere. [3] Primum, quod inter nationes eximium est, Gothorum nobilissima stirpe gloriatur. qui mox inter parentes infantiam reliquit, statim rudes annos ad sacri cubiculi secreta portavit, agens non ut aetas, sed ut locus potius expetebat. nam licet omnia regum obsequia sub cautela peragenda sint, illic tanto amplius timoris acquiritur, quanto proximus plus habetur. arduum nimis est meruisse principis secretum, ubi si quid cognoscitur prodi, vel ab alio formidatur. has procellas moderator sui sine offensione transmisit, carus summatibus, collegis semper acceptus, ut iam tunc magnae felicitatis videretur esse praesagium gratiam meruisse cunctorum. [4] Cuius ut coepit aetas adulescere tenerique anni in robustam gentis audaciam condurari, ad expeditionem directus est Sirmensem: ut quod ab illo Martio viro verbis didicerat, in camporum libertate monstraret. egit de Hunnis inter alios triumphum et emeritam laudem primis congressibus auspicatus neci dedit Bulgares toto orbe terribiles. tales mittunt nostra cunabula bellatores: sic paratae sunt manus, ubi exercetur animus. nutritus in otioso servitio laboriosos subegit et quod exercitatione non didicit, virtus prona complevit. [5] Rediit subito ad principem veteranus egressus primaevus, ut non pacatis obsequiis, sed armis semper studuisse crederetur. hoc rimator ille actuum et bonorum remunerator inspiciens vigorem illi regiae domus virtutis contemplatione commisit, ut quem ingeniosum bella probaverant, fortissimi regis consiliis misceretur, ad invenienda subtilis, ad implenda robustus, ad celanda cautissimus. egit locum merito publici secreti: cum ipso proelia, cum ipso negotiorum aequabilia disponebat et in tantam se similitudinem eius cogitationis adiunxerat, ut causis recognitis, quod ille velle poterat, iste sua sponte peragebat. defensorem omnium suis tractatibus adiuvabat et ministrando consilium regebat ipse rectorem. [6] Ammonet etiam expeditio Gallicana, ubi iam inter duces directus et prudentiam suam bellis et pericula promptissimus ingerebat. Arelatus est civitas supra undas Rhodani constituta, quae in orientis prospectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit. hunc et hostibus capere et nostris defendere necessarium fuit. quapropter excitata sunt Gothorum Francorumque validissima ea tempestate certamina. [7] Affuit illic dubiis rebus audacia candidati, ubi tanta cum globis hostium concertatione pugnavit, ut et inimicos a suis desideriis amoveret et vulnera factorum suorum signa susciperet: vulnera inquam, opinio inseparabilis, sine assertore praeconium, propria lingua virtutis, quae licet ad praesens periculum ingerant, reliquum tamen vitae tempus exornant. eget enim astipulatoribus corpus illaesum, quaerit alios, qui visa divulgent: de fortitudine probata non ambigitur, quae tali testimonio comprobatur. conflictus virorum fortium mutua tela refluit nec semper tutus fuit, qui cum numeroso hoste contendit. unius forsitan ictus sollerter eluditur: qui multis resistit, a parte qua non credidit vulnus excipit: quae in tantum nunc sunt gloriosa, quantum tunc habuere pericula. iuvat igitur fortissimi viri narrare quietum felicitatis exemplum, quia non est in duce perfecta laus asserere semper anxios labores. [8] Mittitur igitur, Franco et Burgundio decertantibus, rursus ad Gallias tuendas, ne quid adversa manus praesumeret, quod noster exercitus impensis laboribus vindicasset. adquisivit rei publicae Romanae aliis contendentibus absque ulla fatigatione provinciam et factum est quietum commodum nostrum, ubi non habuimus bellica contentione periculum: triumphus sine pugna, sine

labore palma, sine caede victoria. tantum ergo eius gloriae debemus, quantum utilitatis accepimus: quem et ille arbiter rerum largitione reddituum iudicavit esse prosequendum, ut ibi fieret dominus possessionum, ubi utilitati publicae procuravit augmentum. [9] Aquileiensem quoque tempestatem inter eius prospera iure memoramus, quia discrimina, dum feliciter cedunt, suavissimae memoriae sensum relinquunt. cum ventis saevientibus furem pelagum spuma testaretur undarum, diu iactatum navigium tumens fluctus absorbuit, nullum relinquens forti viro solacium nisi tantum remigia brachiorum. tunc iste nautis pereuntibus cum caro pignore solus evasit. [10] Ibi amor piissimi regis, ibi meritum probatum est periclitantis, quando regnator ille vix litori constitutus, ut eum exitio praevaleret eripere, undas iterum desiderabat intrare. tunc eius pericula formidavit, qui saluti propriae timere nescivit. [11] Nonno vobis, patres conscripti, asperis casibus divinitus videtur exemptus, cui praesens parabatur eventus? hunc itaque virum bellis exercitatum, felicitate clarum, prudentia comprobatum, quod deo auspice dictum sit, ad patriciatus praesentis culmen eveximus. favete nunc auspiciis candidati et viris nostris Libertatis atria reserate. convenit gentem Romuleam Martios viros habere collegas.

XI. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Confide, patres conscripti, quod ad agendas optimo regi gratias omnium vestrum studia debeant concitari, quando provectum meum excogitatum noscitis pro utilitate cunctorum. atque ideo alacriter excipiendum est, quod necessarie fuisset optandum. omnibus quidem utile est iudicia principum sequi, sed ipse facit propria, qui gratanter suscepit aliena. [2] Retinetis me senatus semper fovisse coetum, sed nunc maxime, cum vestrum videor intrare collegium. assumptio dignitatis ordinis vestri nobis gratiam duplicavit, quando me inter eos esse sentio, a quibus me amari posse confide. accedit etiam illud animi vestri gratissimum pignus, quod patriciorum genius per nos constat erectus, quando nemo gentilium in vobis putabit abiectum, quod in me respicit honoratum. [3] In expetendis quoque honoribus apud gloriosae memoriae Theodericum principem regum mea vobis saepe vota coniunxi, ut quadam praesentia talia videar praemisisse, ad quos me cum gratia decebat intrare. confidentius enim illud expetitur, ubi post collata beneficia festinatur. saepe consules, saepe patricos, saepe praefectos habita intercessione promovi, vobis inpetrare contendens, quod mihi ardue potuissem optare. congaudete nunc, patres conscripti, meis auspiciis, qui vestris favi semper honoribus. [4] Vultis scire, qua vos affectione complectar? insertus stirpe regia vocabulum vobiscum volui habere commune. vivite deo propitio securi et, quod est felicissimum suavitatis genus, exultate cum liberis vestris. studete, sicut semper, praedicari moribus Romanis et bonorum actuum famam sub alta quiete perquirite. interest nostrae gloriae, ut, quorum numerum auximus, eos propitia divinitate tueamur.

XII. ARATORI V. I. ATHALARICUS REX.

[1] Perfectionem necessariorum rerum completam esse iudicamus, si, quemammodum eligendo virum magnificum patricium armatae rei publicae parti providimus, ita et de sociando ei litterarum peritissimo consulamus. decet enim tractatores habere doctissimos, quibus potestas summa committitur, ut, nullo defectu impediante meritorum, provisa rei publicae utilitas explicetur. alii sunt honores qui se ordinaria provisione componunt: de generali autem securitate sollicito talis associandus fuit, qui parem in suis studiis non haberet. [2] Neque enim adhuc minus probatus agnosceris, licet primaevus veneris ad honores. advocacionis te campus exercuit: te iudicii nostri culmen elegit. nam ita intra te fuit quamvis ampla professio litterarum, ut tuum ibi consenescere non pateremur ingenium. auspicatus es militem, cum implere potueris cognitorem, et quamvis traheret te eloquentia pro defensione dicere, suadebat tamen aequitas iudicanda proferre. probatum est, quid utilitatis habeat moribus armata facundia. nam sicut perniciosum est doctos prava suadere, sic salutare munus est, cum veritatis terminos disertitudo nescit excedere. [3] Sed ut merita tua exemplis potius laudabilibus asseramus, iuvat repetere pomposam legationem, quam non communibus verbis, sed torrenti eloquentiae flumine peregisti. directus enim de partibus Dalmatarum ad domnum avum nostrum sic necessitates provincialium, sic utilitates publicas allegabas, ut apud illum magna cautela sollicitum et copiosus esses et fastidia non moveres.

abundantia siquidem verba cum suavissimo lepore defluebant et cum finem faceres, adhuc dicere quaerebaris: delectando movendo implebas magis veri oratoris nisum, cum iam causidici deseruisses officium. [4] Genitoris quin etiam tui facundia et moribus adiuvaris, cuius te eloquium instruere potuit, etiamsi libris veterum non vacasses. erat enim, ut scimus, egregie litteris eruditus. et ut aliquid studioso exquisitum dicere videamur, has primum, ut frequentior tradit opinio, Mercurius repertor artium multarum volatu Strymoniarum avium collegisse memoratur. [5] Nam et hodie grues, qui classe consociant, alphabeti formas natura inbuente describunt: quem in ordinem decorum redigens, vocalibus consonantibusque congruenter ammixtis, viam sensualem reperit, per quam alta petens ad penetralia prudentiae mens possit velocissima pervenire. hinc Helenus auctor Graecorum plura dixit eximie virtutem eius compositionemque subtilissima narratione describens, ut in ipso initio possit agnosci magnarum copia litterarum. [6] Sed ut ad propositum redeamus, paterno igitur exemplo ingenium extendisse credendus es, qui in Romano foro eloquentiam non nutristi. o beatum magistrum felicissimumque discipulum, qui affectuose didicit, quod aliis doctorum terror extorsit! [7] Romanum denique eloquium non suis regionibus invenisti et ibi te Tulliana lectio disertum reddidit, ubi quondam Gallica lingua resonavit. ubi sunt, qui Latinas litteras Romae, non etiam alibi asserunt esse discendas? evaserat Caecilius pondus verecundiae, si hunc provectum saecula priora genuissent. soluta est quippe vis illa sententiae: mittit et Liguria Tullios suos. [8] Cognosce quid ex meritis tuis aestimavimus, quando te illius consilio vides esse sociatum, qui nostri imperii tractat arcanum. hinc est quod te comitiis domesticorum illustratum isto honore decoramus, ut merito maiora de nostris debeas sperare iudiciis, qui in te adhuc meliora credimus inveniri. grande tibi negotium vides esse commissum: quidquid egeris, generalitas sentit. nam qui potest in universitate peccare, gloriosus nimis est, si nescit excedere.

XIII. AMBROSIO V. I. QUAESTORI ATHALARICUS REX.

[1] Securus celsa conscendit, qui se in paulo minoribus approbavit et certo procedit vestigio, qui gradatim desiderio potitur accepto. sine merito siquidem remuneratum putatur omne quod subitum est nec inexplorati suspicionem refugit, quod repente provenerit. contra omnia deliberata robusta sunt et totum bonis actibus optinuisse creditur, qui post documenta laudatae militiae promovetur. [2] Dudum inter gymnasia litterarum adscitus ab illo inspectore meritorum, qui iudiciis suis etiam futura praedicebat, privatarum largitionum fascibus praefuisti: honor, nisi ex te crevisset, exiguus, quem tu suscipiens patrocinium meritorum ita gratia dominantis auxisti, ut tibi saepe committeretur quod dignitas non habebat. quod si laudabile est vel mediocribus esse honoribus parem, quanto praestantius vicisse moribus aulicam dignitatem. haec cum tu sub tanto iudice laudata perageres, gratiam quoque loci alterius invenisti. [3] Dictationibus enim probaris adhibitus, cum sit offensionibus alter expulsus, et ita suspensum honorem tuum sustinebat ingenium, ut palatio deesse non sineres iudicem, cuius ad tempus abrogatam cognovimus dignitatem. non sunt imparia tempora nostra transactis: habemus sequaces aemulosque priscorum. [4] Ecce iterum ad quaesturam eminens evenit ingenio. redde nunc Plinium et sume Traianum. habes magna quae dicas, si et tu simili oratione resplendeas. fama temporum de legitima atque eloquenti iussione generatur. omnia si quidem bona cumulat lingua diserta et quod a nobis praecipitur, gratia dictantis ornatur. esto nobis ad bona suggerenda promptissimus et adversum improbitatem male praesumentium constanter erectus. dic etiam auribus nostris quod est omnino pro nobis. bonus princeps ille est, cui licet pro iustitia loqui, et contra tyrannicae feritatis indicium audire nolle constituta veterum sanctionum. [5] Renovamus certe dictum illud celeberrimum Traiani: sume dictationem, si bonus fuero, pro re publica et me, si malus, pro re publica in me. sed vide quid a te quaeramus, quando nec nobis aliquid iniustum licere permittimus. decreta ergo nostra priscorum resonent constituta, quae tantam suavitatem laudis inveniunt, quantum saporem vetustatis assumunt. [6] Praeiudicia, quae nos horremus, in aliis non amamus. obligamus te certe generalitati, dum absolute praecipimus iura servari. quod ideo nunc dicimus, ut opportune omnibus in te consuluisse videamur. decet enim praemonere, ne te iam tardius post aliena pericula videamur velle corrigere. bonorum exempla sequere et nobilitatis tuae memor incede. illi digne ad vitia generis sui redeunt, qui contemptibili stirpe nascuntur. [7] His igitur in bonum publicum praedictis per quintam feliciter indictionem

quaesturae tibi insignia deo praestante concedimus, honorem prudentium, fontem omnium dignitatum, quando exinde procedit, quod indulgentiae nostrae largitate manaverit. age ut, qui ad consilium nostrum adscisceris, prudentia cunctis et gravitate praeminere noscaris. nam quid tibi conveniat, vides. vox legum diceris, dum nos iura condamus. incumbe nunc probitati vel fidei, ut, sicut te prior honor dignum fecit alteri, ita secundus tertiae faciat dignitati.

XIII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Accipite, patres conscripti, iudicium quod initia nostra protulerunt, quando plus cogitantur omnino quae cauta sunt, quia talis subsecutio creditur, quale primordium venisse sentitur. nemo enim futurum putat esse diligentem, quem in ipsa novitate opinionis suae non videt esse custodem. providus institutor hortum suum fecundis nititur ornare plantariis, ut reddant fructus optatos, quae sollicitis fuerant exulta laboribus: quanto magis regnum decet inter initia pacis amoenitate componi, ne habere speciem agri videatur inculti! [2] Et ideo beneficiis nostris quasi quandam ianuam cogitavimus dare quaestorem, per quem venientium dignitatum culmina decenter exirent. sunt vobis certe de candidato nota, quando et moderna, quae loquimur. nam cum transitum gloriosae memoriae domni avi nostri subiectorum anxia corda lugerent, bonum quippe amissum dum quaeritur, plus amatur, per eum vobis et nostri auspicii et vestrae securitatis optata patuerunt. intellegite, quali nos aequitate constringimus in futuris, ut ipse vobis legum fieret custos, qui conservandae iustitiae fuerat promissor effectus. [3] Affuit mandatis regalibus eloquens et decorus orator, permulcens etiam inspectus, quos gratissimos reddebat auditus. tales enim decet esse aulicos viros, ut naturae bona indicio frontis aperiant et possint agnosci de moribus, cum videntur. tacens enim plerumque despicabilis est, si eum tantum lingua nobilitat: semper autem in honore manet, si, cuius est tranquillus animus, eum quoque serenissimus commendet aspectus. hoc denique facto testamur copiam nos habere prudentium, quando talis eligitur, qui ex utraque parte laudetur. [4] Eloquentiae vero bona ineptum est in quaestore praedicare, cum ad hoc specialiter probetur adscitus, ut opinionem temporum commendet qualitate dictorum. aliis enim iudicibus provinciarum committatur exactio, aliis privati aerarii custodia delegetur: hic autem aulicae famae insignia reponuntur, unde per totum mundum opinio vulgata laudetur. quod vobis adeo, patres conscripti, aestimavimus esse repetendum, ut tales nos quaerere credatis, quales et nostrae laudi et vestrae securitati expediat inveniri. agnoscite, docti, bonum principis votum: confidite de beneficiis, qui litterarum probamini habere notitiam. segnissimi est torpere, cum se ad provectum cognoscat rerum dominos invitasse. [5] Quapropter, patres conscripti, illustrem Ambrosium quaesturae culmine decoratum favor vestrae benignitatis excipiat. de illo enim non debet dubitari, qui a vestro ordine iam in prima dignitate meruit approbari.

XV. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Gratissimum nostro profitemur animo, quod gloriosi domni avi nostri respondistis in episcopatus electione iudicio. oportebat enim arbitrio boni principis oboediri, qui sapienti deliberatione pertractans, quamvis in aliena religione, talem visus est pontificem delegisse, ut nulli merito debeat displicere, ut agnoscatis illum hoc optasse praecipue, quatenus bonis sacerdotibus ecclesiarum omnium religio pullularet. recepistis itaque virum et divina gratia probabiliter institutum et regali examinatione laudatum. [2] Nullus adhuc pristina contentione teneatur. pudorem non habet victi, cuius votum contingit a principe superari. ille quim immo suum efficit, qui eum sub puritate dilexerit. nam quae sit causa doloris, quando hoc et in isto reperit, quod alteri in partem ductus optavit? civica sunt ista certamina, pugna sine ferro, rixa sine odio: clamoribus, non doloribus res ista peragitur. nam etsi persona summota sit, nihil tamen a fidelibus amittitur, cum optatum sacerdotium possidetur. [3] Quapropter redeunte legato vestro inlustri viro Publano rationabile duximus ad coetum vestrum salutationis apices destinare. magna enim iucunditate perfruimur, quotiens cum nostris proceribus verba miscemus. et hoc quoque suavissimum vobis minime dubitamus, si quod illius fecistis imperio, nobis etiam cognoscitis esse gratiosum.

XVI. OPILIONI COMITI SACRARUM ATHALARICUS REX.

[1] Solent quidem venientes ad aulicas dignitates diutina exploratione trutinari, ne imperiale iudicium aliquid probare videatur ambiguum, quando gloria regni est reperisse iudices exquisitos. sed tam frequens est familiae vestrae felicissimus proventus, tam in multis personis declarata prudentia, ut licet aliquis vos eligat ad subitum, nihil fecisse videatur incertum. similitudinem suorum felix vena custodit, quando pudet delinquere, qui similia nequeunt in sui genere reperire. [2] Hinc est, quod melius agnoscitur elegisse nobilem quam fecisse felicem: quia iste commonitus per veterum se facta custodit, ille exemplum non habet nisi quod fecerit. quapropter secure tibi credimus, quod totiens tuo generi commissum fuisse gaudemus. pater his fascibus praefuit: sed et frater eadem resplenduit claritate. ipsa quodammodo dignitas in penetibus vestris larem posuit et domesticum factum est publicum decus. [3] Nam militiae ordinem sub fraterna laude didicisti, cui mutuo conexus affectu implebas laboribus socium et consiliorum participatione germanum, ad te potius pertinere diiudicans quod frater acceperat. hoc baculo reclinabatur ille felicius, astu quaedam neglegens praesumptione tui, quia per te omnia cernebat impleri. [4] En dulce fratrum obsequium et praesentium temporum antiqua concordia. bene talibus sensibus iudicium creditur, qui servare mores naturaliter sentiuntur. quod si amoeni recessus et provinciale otium forte libuissent, ad te catervae causantium et anxia currebant vota laesorum. boni iudicis inter eos assumebas officium ut futurorum quodam urgente praesagio, quod a nobis accipere poteras, meritorum assumptione peragebas. [5] Meminimus etiam, qua nobis in primordiis regni nostri devotione servieris, quando maxime necessarium fidelium habetur obsequium. nam cum post transitum divae memoriae domni avi nostri anxia populorum vota trepidarent et de tanti regni adhuc incerto herede subiectorum se corda perfunderent, auspicia nostra Liguribus felix portitor nuntiasti et sapientiae tuae allocutione firmati maerorem, quem de occasu conceperant, ortu nostri imperii in gaudia commutabant. innovatio regis sine aliqua confusione transivit et sollicitudo tua praestitit, quod nos nullus offendit. [6] Atque ideo probato talibus institutis ab indictione feliciter sexta sacrarum largitionum comitivam propitia tibi divinitate concedimus. usus es omnibus privilegiis atque emolumentis, quae ad tuos decessores pertinuisse noscuntur: absit enim, ut aliqua calumniae machinatione quatiantur qui actionis suae firmitate consistunt. fuit enim tempus, cum per delatores vexarentur et iudices. deponite iam formidinem, qui non habetis errorem: fructibus vestrarum utimini dignitatum: nam quod vobis per decessores prodecessoresque vestros temporibus domni avi nostri consuetudo longa dedit, indulgentia quoque nostra custodit. [7] Conferimus tibi honorem germani: sed tu fidem eius imitare servitii. nam si illum sequeris, multos laude praecedis, virum auctoritatis maximae, probatae constantiae, qui sub tanto principe et sine culpa paruit et iudicia laudatus exercuit. promptum est enim aestimare quid egerit, quando sub ingrato successore palatinum officium praeconia eius tacere non potuit. difficile non est itaque moribus sequi posse germanum, quia et in conversationis fructu plerumque consentiunt, qui unius semine procreantur.

XVII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Tanta est, patres conscripti, in candidato copia meritorum, ut vereamur, ne tardius putetur electus quam non sit iudicio comprobatus. nam cum divae memoriae avus noster optimos viros exquireret, nobis eum inremuneratum prosperior fortuna servavit. illi paruit, illi multa officiositate servivit et a domino largissimo beneficiorum sine aliqua retributione constat esse derelictum. credo dilata est compensatio meriti, ut nobis aptior fieret causa praestandi: congenimat enim se pietas nostra lege naturae. condignum est ab herede solvi, quod collatum constat auctori. cur enim munificentia nostra eum differret, cum eum proficere consuetudo suae nobilitatis urgeret? [2] Pater huic manu clarus ac summa fuit morum nobilitate conspicuus, quem nec ferventia bella respuerunt et tranquilla otia praedicarent, corpore validus, amicitia robustus aevi antiquitatem gestabat, abiectis saeculis Odovacris ditatus claris honoribus. his temporibus habitus est eximius, cum princeps non esset erectus. [3] Sed quid antiquam parentum eius repetimus nobilitatem, cum vicina resplendeat luce germani? cuius non dicam proximitati, sed vel amicitiae coniunctum fuisse potest esse laudabile. huius virtutibus ita se sociavit atque conexuit, ut hoc potius sit incertum, qui magis praedicetur ex altero. [4] Amicitia ille praestat fidem: sed magnam promissis debet iste constantiam. ille quoque avaritia vacuus: et iste a cupiditate probatur alienus. hinc est quod norunt

regibus servare fidem, quia nesciunt vel inter aequales exercere perfidiam. ibi enim mores facilius probantur, ubi natura sub libertate monstratur. quomodo ergo sub puritate non serviant dominis, qui nesciunt illuisse collegis? [5] His laudibus electus a coniuge Basilianae sociatus fertur esse familiae, quod plerumque venit a meritis coniungi posse nobilibus. inspicite in eo, si placet, etiam familiarem vitam, quia saepius maioribus vestris viros industrios haec signa prodiderunt. res huic privata tanta fuit moderatione disposita, ut nec aliqua tenacitate sorderet nec iterum nimia effusione laberetur. [6] Gentiles victu, Romanos sibi iudiciis obligabat et unde ingratitude dignitatibus plerumque venit, iste disceptando sibi amicitias colligebat. videte quid faciat nobilis natura. ex iudiciis natus arbitrum agebat, quod nisi ex morum probitate nulla potest contingere ratione. nam fascibus oboedire plerumque potestatis necessitas cogit: privato iudici parere sola sententiarum probitas facit. unde nobis plus laudis videtur habere voluntarius iudex, quando ad audientiam non eligitur nisi qui iustus esse moribus aestimatur. [7] Quapropter, patres conscripti, favete vestris alumni et nostris favete iudiciis. secundo ad vestram curiam venit, qui et ex senatore natus est et aulicis dignitatibus probatur honoratus.

XVIII. FIDELI V. I. QUAESTORI ATHALARICUS REX.

[1] Professionem constat esse iustitiae legum peritos iudices ordinare, quia vix potest negligere qui novit aequitatem nec facile erroris vitio sordescit, quem doctrina purgaverit. dudum te forensibus negotiis insudantem oculus imperialis aspexit, nec latere potuit, qua fide suscepta peregeris, qua luculentia tractata peroraris. [2] Aequo gradu eloquentia tua atque conscientia pariter incedebant: nullus susceptus quod amplius desideraret habuit: nullus iudicum quod in te corrigere posset invenit. accessit enim venustas oris et castitas animi: iuvenem te solus decor ostendit: ab ore primaevae cana verba manaverunt. contendit flos aetatis et maturitas mentis: sed potius illa superavit, quae nos ad virtutum gradus gloriamque perducit. [3] Quapropter aptamus munera nomini et meritis tuis, ut arcana regia Fidelis accipias et vir eloquens litteratam reperias dignitatem. nunc causas gloriose iudica, quas laudabiliter perorabas: assideat tibi propria et exercitata doctrina. modo est felix et certa condicio negotiorum, quando ille sententiam dicit, qui non potest ignorare quod legit. non enim decet iudicem ministrum esse voluntatis alterius, ut magis alteri pareat, cui tot milites obsecundant. certe si in aliis utcumque tolerandum, nimis in quaestore pudendum est, ut qui eligitur ad principis consilium, solacium expectet alienum. [4] Et ideo, quod deo auspice dictum sit, per sextam indictionem quaesturae tibi conferimus dignitatem. sed tuus honor imperitis opprobrium est. nam sicut conscientia laeta est, quae provehitur meritis, ita sub reatu iacet, qui se imparem cognoscit muneribus consecutis. habes priscos viros, quos te deceat imitari. praecede fama quem sequeris dignitate. [5] Nam si te privata vita virtutibus exercuit, quanto melius provecta declarabit? sumpsisti nomen ex meritis: custodi, ut semper laeteris veritate vocabuli. nam cum omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, nimis absurdum est portare nomen alienum et aliud dici quam possit in moribus inveniri. verum haec bonae conscientiae dicta sufficiant, quia dubitari de illo creditur, qui plurimis ammonetur.

XVIII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Licet coetus vester genuino splendore semper irradietur, clarius tamen redditur quotiens augetur lumine dignitatum. nam caelum ipsum stellis copiosissimis plus refulget et de numerosa pulchritudine mirabilem intuentibus reddit decorem. naturae siquidem insitum est, ut bonorum copia plus delectet. prata denique floribus pinguntur innumeris: laudatur pinguis arvi densior seges. antiquitas vos fecerit nobiles haberi: nos senatum volumus etiam de numerositate praedicari. [2] Hinc est quod vobis aggregare cupimus quem repererimus ubicumque praecipuum. nam licet apud vos seminarium sit senatus, tamen et de nostra indulgentia nascitur, qui vestris coetibus applicetur. alumnos cunctae vobis pariunt aulicae dignitates, quaestura autem vere mater senatoris est, quoniam ex prudentia venit. quid enim dignius, quam curiae participem fieri qui adhaesit consilio principali? sed quia prudenti viro generaliter non sufficit conclusa laudatio, eius nota propriaque tangamus. [3] Quaestorem nostrum, patres conscripti, cognoscite eloquentia prius exercitata placuisse et sic advocacy suae crebras egisse victorias, ut merito sibi eum electio triumphalis asciverit, quatenus

palmis felicibus inauguratus nobis daret omina laurearum. ad forense gymnasium prima aetate deductus studuit semper integritati mentis et nobilissimo pudore castitatem corporis sub nimio labore transegit. [4] Orator facundus, gravissimus patronus susceptas causas suis praeconiis adiuvabat, quando credi non poterat negotium inprobabile, cui talis videbatur assistere. nonne praetermittere hunc virum esset publicum damnum? quid enim aut nobis aut vobis esse debet acceptius quam nostro coniungi lateri, qui inter leges meruit approbari? amare namque eas potest, per quas doctus enituit, dum affectat unusquisque gloriam suam nec oblivisci potest animus, ex qua nobis fuerit parte sociatus. [5] Creditis forte, principes viri, novam in hunc imparatamque apparuisse prudentiam? origo eius hereditarias sibi litteras vindicavit, cuius pater ita in Mediolanensi foro resplenduit, ut et trino fratrum et Tulliano cespite pullularet. proinde quamvis sit vel inter mediocres difficillimum placendi genus, tamen advocacy laudem inter primarios eloquentiae frequenter meruit invenire. is contra magnum Olybrium stetit, is palmarii Eugeneti linguae ubertate suffecit, et illis par extitit, quos singulares Roma cognovit. [6] Quid enim generosius quam tot litterarum proceres habuisse maiores? nam si inveteratae et per genus ductae divitiae nobiles faciunt, multo magis praestantior est, cuius origo thesauris prudentiae locuples invenitur. quapropter, patres conscripti, favete nostro iudicio ac suis meritis candidato: quando si collegae manum clementiae porrigitis, vos potius sublevatis.

XX. AVIENO V. I. PPO ATHALARICUS REX.

[1] Assertio meritorum est potuisse eligi post improbitatem iudicis accusati, quando excessus praecedentium non corrigitur, nisi cum successor optimus invenitur. contrariis rebus plerumque medicina succedit, nam, dum calor vitalis adhibitus fuerit, frigus pestiferum tunc recedit. nubila ipsa ventorum spiratione terguntur et aquilo faciem caeli tranquillam reddit, quam australis aura turbavit. sic nos decessorem tuum summovimus amore generalitatis, ut tu saluberrimus advenires. [2] Contraria prioribus imitare et laudanda peregristi. ille calumniis odiosus: tu stude, ut iustitia reddaris acceptus. rapax ille: tu continens. bonorum omnium brevis est definitio vitare quae fecit, quando illa vere laudanda sunt, quae suo iudicio non probavit. respice denique in illo odium publicum, et tu amorem affectare cunctorum. tanti tuis moribus gratias agant, quanti illius acerbitem actionis accusant. animare igitur dedecore praecedentis, quando post illum professae malitiae virum vel a malis abstinuisse laudandus es. nam quale erit, si beneficia provinciis tribuas quae hactenus non habebant? bonum insolitum plus amatur et sequenti gaudio confert dulcedinem temporum praemissa tristitia. [3] Atque ideo praefecturae tibi fasces per sextam feliciter indictionem deo auxiliante conferimus, quae quanto fuit hactenus laesione terribilis, tanta nunc habere debet beneficia lenitatis, siquidem sauciata cura tua refovenda sunt. non tuis, non alienis manibus quisquam gravetur. nam ultra omnes impietates est nocere laesos, qui sanare creditur vulneratos. redeat ad nomen antiquum praefectura illa praetorii toto orbe laudabilis: cuius si principium quaeramus, per Ioseph a beneficiis inchoavit. nec inmerito a legibus nostris pater provinciarum, pater etiam praedicatur imperii, quia sic iuste, sic provide agi voluerunt, ut non districtum iudicis nomen, sed vocabulum illi pietatis imponerent. [4] Iustis ac debitis compendiis nostrum per te crescat aerarium. lucra rennuimus, quae legum cauta profanant: pecunias illas volumus, quibus libra iustitiae suffragatur. aedes nostras nequitiam non patimur introire, quia nec privatim intromittere possumus quam publica voce damnamus. [5] Audite, iudices, quid amemus, nolite aliud in malum publicum suspicari. nam cui vos per iniquas provisiones creditis esse placituros, cum nos cognoscatis sola illa diligere, quae possunt iustitiae monitis convenire? vestris iam moribus peccatis, si post ista delinquitis. sed illi forte talia gesserint, qui ad dignitates suis parentibus incognitas pervenerunt: tu post patris praefecturam laudabilem aliquid quod melius praedicetur adiunge, quia diligentior semper debet esse qui sequitur, dum bona parentum probabiliter et imitari cupimus et vincere festinamus. [6] Accedit etiam tuis laudibus, quod dictis prudentum probaris imbutus. grave est sapienti offendere, ubi alterum reperit incidisse. ius forte praetereat, qui iura nescivit: totum a te legitimum quaeritur, cuius origo indocta fuisse nescitur. aequales tibi sunt libri veterum et actiones parentum. praesta opinioni tuae, praesta nostro iudicio, ut impar non sis meritis quorum aequasti per nostra beneficia dignitates.

XXI. CYPRIANO V. I. PATRICIO ATHALARICUS REX.

[1] Licet propriis frequenter honoribus et germani tui fueris dignitate laudatus, tamen, quia natura bonorum non expenditur cum refertur, quasi ad indictum revertimur, de quo iam praeconia multa sonuerunt. testificatum est de te, quicquid de fidelibus, quicquid debuit de bene meritis aestimari. sed digne laudum cum voluerit novitates emittit, qui se actionis probitate complevit. [2] Natura perennis fontis est gloriae vena manabilis: nam sicut ille fluendo non expenditur, sic nec ista celebri sermone siccatur. quod et si transacta taceantur, tu nova probaris suggerere quae dicantur, qui cum aetate crescis semper et meritis. cursus annorum laudis tibi procurat augmentum. senescis quidem corpore, sed laude iuvenescis. merito tibi prolixior aetas optatur, in quo fama semper robustior invenitur. [3] Habuisti sub divae memoriae avo nostro in utraque parte laudatas semper excubias. vidit te adhuc gentilis Danuvius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat praesumptione certaminis obstaturus. peculiare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. sic victoriam Gothorum non tam numero quam labore iuvisti. [4] Postea vero, quod non minus ipsis certaminibus fuit, referendarii officium laboriosis contentionibus exhibebas. fuerunt enim apud illum virtutum omnium virum exercitabilia vel pacata servitia. quis enim non ageret bellum, qui illi potuit competens exhibere responsum? qui tantam firmitatem animi semper exegit, tantam verborum in asserenda veritate constantiam, ut merito se vicisse diceret hostem, qui illo praesente vitare valuisset errorem. hinc fuit, quod eius obsequia reddiderunt prudentes, quia cautela semper adhibita erigit sensum et, dum culpam quis formidet incurrere, sapientibus se nititur aggregare. [5] Contulit etiam dignitatem sacrarum largitionum, hoc est laborum tuorum aptissimum munus, quam sic casta, sic moderata mente peregristi, ut maiora tibi deberi faceres, quamvis eam in magna praemia suscepisses. per haec te florida iuventus exercuit, sed nostris temporibus aetas matura servavit. consilio quidem plurimum vales, nec fractus tamen aetate cognosceris: sic enim adeptus es senectutis bona, ut eius non subires incommoda. haec sunt quae in te aestimamus augenda, ut, sicut es conscientia praeditus, reddaris quoque honore reverendus. [6] Sunt enim beneficiis nostris consentanea in te et superna iudicia, quando talium filiorum pater effectus natura ipsa videris esse patricius. quorum bona vernantia non est absurdum referri, quando educantium feliciores laus est de filiorum probitate laudari. primum, quod non minimae laudis praestat initium, infantia eorum est nota palatio. sic fetus tui, more aquilae se probantes, regales oculos ab ipsis paene cunabulis pertulerunt. relucet etiam gratia gentili nec cessant armorum imbui fortibus institutis. [7] Pueri stirpis Romanae nostra lingua loquuntur, eximie indicantes exhibere se nobis futuram fidem, quorum iam videntur affectasse sermonem. habemus, unde tibi, felix pater, praemium debeat referri, qui et filiorum tuorum nobis animos optulisti. quapropter multis laboribus multaque fide et constantia comprobato patriciatus tibi deo auspice conferimus dignitatem, honorem quidem celsum, sed qui tuis meritis probetur aequalis. fruire igitur probatissimis institutis, ut cum tu bona geminaveris, nostris iterum beneficiis augearis.

XXII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Si favore vestro dignus est, qui vel semel regale potuit impetrare iudicium, quid, patres conscripti, vir magnificus merebitur Cyprianus, qui vobis totiens gratior debet effici, quotiens a nobis dignitates acceperit? certantes in stadio numerosior corona glorificat, Olympicos currus frequens palma nobilitat: sic vel in levibus rebus gloriosior efficitur, cui frequenter praemia conferuntur. de primo denique provectu potest esse cunctatio, dum multi fallunt principis animum, quando facile est illudere, cui semper votum est praestitisse: sed talem mentis exhibuit constantiam, tantum bonorum habuit propositum, ut semper in se provocaverit regium munus. [2] Haec est certa gloria, haec indubitata sententia frequenter potuisse mereri, per quod homines constat ornari. hos etiam intrare in vestram curiam decet, qui ad primos honores non expendunt meritum suum, sed cum magna susceperint, iterum maiora promerentur. ornant quoque tales et nostra iudicia, quando bene prius electus creditur, qui saepius approbatur. natura ipsa boni adhibita perseverantia pretiatur, quia minus est laudanda incipere quam bonorum propositum custodire. [3] Similes habuistis olim, patres conscripti, Decios, similes vetustas praedicat fuisse Corvinos. neque enim hic vir, de quo

nobis sermo est, nostrum sibi tantummodo conciliavit arbitrium. ab uno quippe principe provehi videtur forte gratiosum: nam et sub altero meruisse provectum apud utrosque integrum constat fuisse iudicium. cunctos ergo sequaces habet, qui aliquid ex veritate decernit. [4] Hunc provectus sui auctorem meruit, ut nos augmentatores dignissime reperiret. ille in eum fundamenta posuit honorum, nos culmen construximus dignitatum. et ideo, patres conscripti, tot laboribus, tot laudibus clarificato illustri viro Cypriano suggestum quoque patriciatus addidimus, ne maior esset meritis suis quam honoribus nostris. favete nunc collegae quem saepe decorastis extranei. securus ad vos redit, qui iam honores suos in Libertatis aula reposuit. [5] Habet etiam, unde vobis reddatur acceptior, quando tales curiae vestrae alumnos protulit, de quibus quamvis avidus pater tamen propria vota superavit, non infantia trepidos, non ad respondendum, ut licebat, ignaros: variis linguis loquuntur egregie, maturis viris communione miscentur. sic cum nobis noti sunt, in ipso aetatis primordio adulescentiam transierunt. praestet divina maiestas, ut, sicut de patre eorum munificentiae nomen extulimus, sic et in eis pietatis nostrae titulos augeamus.

XXIII. BERGANTINO V. I. COMITI PATRIMONII ATHALARICUS REX.

[1] Licet munificentiam regis cotidie deceat cum sole relucere et iugiter aliquid facere, quo possit largitas principis apparere, hinc tamen conscientiae debitum solvitur, quotiens parentibus sub aequitate praestatur. lucrantur principes dona sua et hoc vere thesauris reponimus, quod famae commodis applicamus. absit enim, ut negemus affini, quod solemus custodire subiectis: quando qui nobis sanguine coniungitur, plus meretur nec fraudari potest proprio desiderio, qui militat sub iudice gratioso. [2] Atque ideo illustrem magnitudinem tuam praelso atque amplissimo viro Theodahado massas subter annexas tot solidos pensitantes ex patrimonio quondam magnificae feminae matris ipsius praecipimus reformari, eius feliciter dominio plenissime vindicandas, cuius successionis integrum ius in ea qua praecipimus parte largimur. [3] De cuius fide ac sinceritate praesumimus, ut sequenti tempore reliqua supra memorati patrimonii cum adiecta quantitate mereatur. quid enim tali viro negare possimus, qui etiam meliora suis obtinere possit obsequiis, vel si non probaretur affinis? vir quem nobilitatis suae nulla inflat elatio, modestia humilis, prudentia semper aequalis quid a nobis mereatur, intendite, quando ad gloriam nostram trahimus, quod eum proximum confitemur. [4] Quapropter aequissimae iussioni operam navanter impendite delectisque sedis vestrae chartariis designatas massas actoribus eius sine aliqua dilatione contradite, ut summa nobis caritate sociato gratia praesentis muneris reddatur acceptior.

XXIII. CLERO ECCLESIAE ROMANAE ATHALARICUS REX.

[1] Tanto divinitati plurima debemus, quanto a ceteris mortalibus maiora suscipimus: nam quid simile rependat deo, qui potitur imperio? sed licet pro tanto munere nihil compensari possit idonee, ipsi tamen gratia redditur, dum in servientibus honoratur. [2] Itaque flebili aditione causamini hoc fuisse longae consuetudinis institutum, ut, si quis sacrosanctae Romanae ecclesiae servientem aliqua crederet actione pulsandum, ad supra dictae civitatis antistitem negotium suum dicturus occurreret, ne clerus vester forensibus litibus profanatus, officiis potius saecularibus occupetur: addentes diaconum quoque vestrum ad contumeliam religionis tanta executionis acerbitate compulsus, ut saius eum propriae custodiae crederet mancipandum. [3] Presbyterum quin etiam ecclesiae Romanae pro levibus causis asseritis criminaliter impetitur. quod nobis pro ingenita reverentia, quam nostro debemus auctori, displicuisse profitemur, ut, qui pridem sacris meruerant inservire mysteriis, conventionibus irreverenter expositi nefariis iniuriis subiacerent. sed aliorum plectenda subreptio nobis contulit plenissimae laudis eventum, ut causa contingeret praestandi, quae nos caelestibus commendaret auxiliis. [4] Atque ideo considerantes et apostolicae sedis honorem et consulentes desiderio supplicantium praesenti auctoritate moderato ordine definimus, ut, si quispiam ad Romanum clerum aliquem pertinentem in qualibet causa probabili crediderit actione pulsandum, ad beatissimi papae iudicium prius conveniat audiendus, ut aut ipse inter utrosque more suae sanctitatis cognoscat aut causam deleget aequitatis studio terminandam, et si forte, quod credi nefas est, competens desiderium fuerit petitoris elusum, tunc ad saecularia fora iurgaturus occurrat, quando suas petitiones probaverit a supra dictae sedis praesule fuisse contemptas. [5] Quod si quis

extiterit tam improbus litigator atque omnium iudicio sacrilega mente damnatus, qui reverentiam tantae sedi exhibere contemnat et aliquid de nostris affatibus crediderit promerendum, ante alicuius conventionis effectum decem librarum auri dispendio feriat, quae a palatinis sacrarum largitionum protinus exactae per manus saepe memorati antistitis pauperibus erogentur, carensque impetratis negotii quoque sui amissione multetur. dignus est enim duplici poena percelli, qui et divinam reverentiam et nostra iussa temeravit. [6] Sed item vos, quos iudicia nostra venerantur, ecclesiasticis vivite constitutis. magnum scelus est crimen admittere, quos nec conversationem decet habere saecularem: professio vestra vita caelestis est. nolite ad mortalium errores et humilia vota descendere. mundani coerceantur humano iure, vos sanctis moribus oboedite.

XXV. IOHANNI V. S. REFERENDARIO ATHALARICUS REX.

[1] Valde dignum est in eis aliena servare, quibus nos oportet propria dona conferre. quid enim de illa munificentia possis ambigere, quando a nobis te intellegis mereri, quod a nostris decessoribus accepisti? profitemur itaque alterius quidem donum, sed nostrum esse iudicium et modernam principis mentem praevenisse tantum velocissimam largitatem. [2] Hinc est quod divae memoriae avum nostrae clementiae domum in castro Lucullano positam, obsequiorum tuorum sedulitate provocatum, constat voluisse largiri. cuius dispositionem secutus patricius Tuluin posteaquam illi nostra est liberalitate concessa, praefatam domum actu legitimo in tua optime iura transmisit. [3] Quapropter serenitas nostra vel inchoatae voluntatis desiderium vel Tuluin plenissimae donationis effectum praesenti auctoritate corroboramus, ut saepe dicta domus patriciae recordationis Agnelli in Lucullano castro posita cum omnibus ad se pertinentibus in tua vel heredum tuorum possessione permaneat, et quicquid de hac facere malueris, habebis liberam potestatem, cuiuslibet vel privati vel publici nominis posthac inquietudinem summoventes: ubi et si quid esset quolibet casu, qualibet inquisitione fortassis ambiguum, huius auctoritatis nostrae iudicio constat explosum. fruire iuvante deo rebus propriis ex nostra quoque auctoritate solidatis. alii enim tibi iura legitima praestiterunt, nos possessionis quietem et cunctis saeculis securam conferimus firmitatem. [4] Sed ne quis forsitan tam egregiae voluntatis nostrae invidus temerator existat, iubemus eum qui ex hac re quolibet tempore vel fisci nomine vel privati movere temptaverit aliquam quaestionem, dare tibi, vel ad quem pertinere volueris domum superius designatam, poenae nomine auri libras tot et frustratum suis ausibus infamatumque discedere. hunc enim voluntatis suae meretur invenire fructum, qui aliquid contra nostrum videtur quaesisse iudicium.

XXVI. UNIVERSIS REATINIS ET NURSINIS ATHALARICUS REX.

[1] Gloriosus domnus avus noster desideria vestra cognoscens Quidilanem Sibiae filium priorem vobis quidem facere disponebat: sed quia interveniente mortali condicione nequivit cogitata complere, necesse nobis est eius vota perficere, ne tantus vir de aliquo inaniter iudicaretur bona potuisse sentire. [2] Atque ideo praesenti auctoritate praecipimus, ut eum priorem feliciter habere debeatis et quae ordinaverit pro disciplina servanda, ubi nostra maxime utilitas continetur, in omnibus oboedire debeatis, quia sic domni avi nostri estis moribus instituti, ut et leges libenter audiat et iudices. [3] Hoc est enim, quod nostrum comit imperium, quod opinionem vestram inter gentes amplificat, si talia geratis, quae et nobis accepta et divinitati possunt esse gratissima. robustius enim inimici nostri vincuntur moribus bonis, quia quos superna protegent, felices adversarios habere non possunt. pugnatis enim efficaciter foris, dum in sedibus vestris iustitiam fovere contenditis. ita enim duo mutua se amplexatione consociant: qui aequitatem coluerit, fructum victoriae possidebit. [4] Nam quae necessitas ad iniusta compellat, cum vos et sortes alant propriae et munera nostra domino iuvante ditificent? nam et si cui aliquid expetendum est, speret de munificentia principis quam de praesumptione virtutis, quia vobis proficit, quod Romani quieti sunt, qui, dum aeraria nostra ditant, vestra donativa multiplicant.

XXVII. DUMERIT SAIONI ET FLORENTIANO VIRO DEVOTO COMITIANO ATHALARICUS REX.

[1] Severitas publica sicut ab innocentibus vacat, ita necesse est, ut in sceleratis operam suae distractionis impendat, quia non semper unum merentur iudicium diversa merita personarum. morbi ipsi dissimilibus sucis sanantur herbarum: aliis cibi, aliis ferrum optatam revocat sospitatem et pro qualitate passionis praeceptum merentur artificis. [2] Et ideo devotio vestra per Faventinum territorium incunctanter excurrat et, si quos Gothorum atque Romanorum in direptionibus possessorum se miscuisse reppererit, secundum facti aestimationem et damnis affligantur et poenis, quia gravius plectendi sunt qui nec ammonitionibus iustis nec initiis principis oboediendum esse crediderunt, quando maior ambitus est novis dominis velle servire, ut commendati bonis initiis reliquam vitam securitatis munere perfruantur.

XXVIII. CUNIGASTO V. I. ATHALARICUS REX.

[1] Permovit serenitatem nostram Constanti atque Venerii dolenda conquestio, qua sibi a Tancane iuris proprii agellum, quod Fabricula nominatur, cum suo peculio causantur ablatum, adicientes, ne rerum suarum repetitionibus imminerent, liberis sibi condicionem ultimae servitutis imponi. [2] Atque ideo magnitudo tua, decretis obsecuta praesentibus, praefatum suo iubeat adesse iudicio, ubi omni inter partes veritate discussa iuri consentaneam et amicam vestris moribus proferte iustitiam: quia sicut grave est de suo dominos iure decedere, ita nostris est saeculis inimicum servitutis iugo libera colla deprimere. [3] Momenti iure si competunt, primitus reddantur invasa, ita tamen, ut persona legitima disceptationibus non desistat. cesset violenta praesumptio, ut causa iudicis cognoscatur arbitrio et aut convictos servos cum rebus sibi competentibus possideat aut probatos liberos indemnes atque integros derelinquat. sufficit enim quod ei relaxamus poenam qui facere praesumpsit iniuriam.

XXVIII. HONORATIS POSSESSORIBUS ET CURIALIBUS PARMENSIS CIVITATIS ATHALARICUS REX.

[1] Dignum est, ut libenti animo faciat quae iuberi pro urbis vestrae utilitate cognoscitis: nam quod proprio sumptu decuit aggredi, compendiose vobis constat offerri. civitatem siquidem vestram diutina siccitate laborantem iuvante deo domnus avus noster saluberrima unda rigavit. [2] Cui nunc studio vestro cloacarum ora pandantur, ne, sordium obiectione tardata, reciprocans unda vestris aedibus illidatur et quas debuit abluere, easdem vobis cogatur inferre. cui operi, quamquam vos urgere debeat civicus amor, virum spectabilem Genesium praecipimus imminere, ut nos ad meliora provocetis, si quae iussimus gratanter efficitis.

XXX. GENESIO V. S. ATHALARICUS REX.

[1] Amore civitatis vestrae antiqui operis formam domnus quidem avus noster regia largitate construxit. sed nihil prodest aquarum copias urbibus inmisisse, nisi nunc provideatur cloacarum opportuna digestio: more vitae humanae, cuius ista salubritas continetur, si quod ore quis suscipit, alia parte corporis relaxatus effuderit. [2] Et ideo sublimitas tua Parmenses municipes huic faciet operi naviter insistere, quatenus antiquos cuniculos sive subterraneos sive qui iunguntur marginibus platearum diligenter emendent, ut cum sollemniter optatus vobis liquor influxerit, nulla abiecti laetaminis obiectione tardetur: quia gratiam unda non habet nisi quae iugiter influit et visa semper abscedit. illa enim quae pulchre rivis exercitata ridet, quam deformis est in lacunis: palus enim nec visu grata, nec iumentis accommoda. [3] Elementum pulcherrimum quidem, sed cum in naturali puritate servatur. sine hoc agri squalent, urbes anghela siccitate fatigantur, ut merito antiqua prudentia quos a civica conversatione segregandos esse iudicavit, aquarum interdictione puniverit. quapropter tam utilissimae rei omnium debet studere consensus, quia civis animum non habet, qui urbis suae gratia non tenetur.

XXXI. SEVERO V. S. ATHALARICUS REX.

[1] Cum te praefectorum consiliis laudabiliter inhaerentem omnia didicisse credamus, quae ad rei publicae statum pertinent componendum, maxime cognovisti litteris eruditus pulchram esse faciem civitatum, quae populorum probantur habere conventum. sic enim et in illis splendet libertatis

ornatus et nostris ordinationibus necessarius servit effectus. feris datum est agros silvasque quaerere, hominibus autem focos patrios supra cuncta diligere. [2] Aves ipsae gregatim volant, quae innoxia voluntate mitescunt: canori turdi amant sui generis densitatem: strepentes sturni compares sequuntur indesinenter exercitus: murmurantes palumbi proprias diligunt cohortes et quicquid ad simplicem pertinet vitam, adunationis gratiam non refutat. [3] Contra animosi accipitres, aquilae venatrices et supra omnes alites acutius intuentes volatus solitarios concupiscunt, quia rapaces insidiae innoxia conventicula non requirunt. ambiunt enim aliquid soli agere, qui praedam cum altero non desiderant invenire. sic mortalium voluntas plerumque detestabilis est, quae conspectum hominum probatur effugere, nec potest de illo aliquid boni veraciter credi, cuius vitae testis non potest inveniri. [4] Redeant possessores et curiales Bruttii: in civitatibus suis coloni sunt, qui agros iugiter colunt. patiantur se a rusticitate divisos, quibus et honores dedimus et actiones publicas probabili aestimatione commisimus, in ea praesertim regione, ubi affatim veniunt inelaboratae deliciae: [5] Ceres ibi multa fecunditate luxuriat: Pallas etiam non minima largitate congaudet: plana rident pascuis fecundis, erecta vindemiis: abundat multifariis animalium gregibus, sed equinis maxime gloriatur armentis: merito, quando ardenti tempore tale est vernum silvarum, ut nec muscarum aculeis animalia fatigentur et herbarum semper virentium satietatibus expleantur. videas per cacumina montium rivos ire purissimos et quasi ex edito profluant, sic per Alpium summa decurrunt. additur, quod utroque latere copiosa marina possidet frequentatione commercia, ut et propriis fructibus affluenter exuberet et peregrino penu vicinitate litorum compleatur. vivunt illic rustici epulis urbanorum, mediocres autem abundantia praepotendum, ut nec minima ibi fortuna copiis probetur excepta. [6] Hanc ergo provinciam civitatibus nolunt incolere, quam vel in agris suis se fatentur omnino diligere? quid prodest tantos viros latere litteris defaecatos? pueri liberalium scholarum conventum quaerunt et mox foro potuerint esse digni, statim incipiunt agresti habitatione nesciri: proficiunt, ut dediscant: erudiuntur, ut neglegant et cum agros diligunt, se amare non norunt. quaerat eruditus, ubi possit existere gloriosus: prudens frequentiam non respuat hominum, in qua se novit esse laudandum. alioquin virtutibus fama tollitur, si earum merita in hominibus nesciantur. [7] Nam quale desiderium est civium frequentiam deserere, cum aliquas quoque avium conversationi humanae se videant velle miscere? mortalium enim penatibus fiducialiter nidos philomena suspendit et inter commanentium turbas pullos nutrit intrepida. foedum ergo nimis est nobili filios in desolationibus educare, cum frequentationi humanae videat alites sua pignora commisisse. redeant igitur civitates in pristinum decus: nullus amoenitatem ruris praeponat moenibus antiquorum. [8] Quomodo potest in pace refugi, pro qua oportet bellum, ne vastetur, assumi? cui enim minus grata nobilium videatur occursio? cui non affectuosum sit cum paribus miscere sermonem, forum petere, honestas artes invisere, causas proprias legibus expedire, interdum Palamediacis calculis occupari, ad balneas ire cum sociis, prandia mutuis apparatus exhibere? caret profecto omnibus his, qui vitam suam vult semper habere cum famulis. [9] Sed ne ulterius in eandem consuetudinem mens aliter inbuta relabatur, datis fideiussoribus tam possessores quam curiales sub aestimatione virium poena interposita promittant anni parte maiore in civitatibus se manere, quas habitare delegerint. sic fit, ut eis nec ornatus desit civium nec voluptas denegetur agrorum.

XXXII. SEVERO V. S. ATHALARICUS REX.

[1] Cum Nymphadius v. s. pro causis suis ad comitatum sacratissimum festinaret, itineris longinquitate confectus, animalia fessa reparare contendens, ad fontem Arethusae in Scyllacino territorio constitutae elegit ponere mansionem, eo quod ipsa loca et pasturarum ubertate fecunda sint et aquarum inundatione pulchrescant. est enim, ut dicitur, sub pede collium supra maris harenam fertilis campus, ubi fons vastus egrediens cannis cingentibus in coronae speciem riparum suarum ora contexit, amoenus admodum et harundineis umbris et aquarum ipsarum virtute mirabilis. [2] Nam cum ibi tacitus homo et studiose silentiosus advenerit, aquas fontis irrigui reperit sic quietas, ut in morem stagni non tam currere quam stare videantur. at ubi concrepans tussis emissa fuerit aut sermo clavior fortasse sonuerit, nescio qua vi statim aquae ibidem concitatae prosiliunt: os illud gurgitis ebullire videas graviter excitatum, ut putes aquam rigentem succensae

ollae suscepisse fervorum: silenti homini tacita, loquenti strepitu et fragore respondens, ut stupescas sic subito perturbata, quam nullus tactus exagitat. [3] Nova vis, inaudita proprietas aquas voce hominum commoveri, et, quasi appellatae respondeant ita hominum sermonibus provocatae, nescio quid inmurmurant. credas ibi aliquod animal prostratum somno quiescere, quod excitatum magno tibi strepore respondeat. legitur quidem nonnullos fontium variis scaturire miraculis, ut aliqui potati animalibus reddant varium colorem, alter greges albos efficiat, quidam in saxeam duritiam suscepta ligna convertant. sed has causas nulla ratio comprehendit, quia supra intellectum humanum esse cognoscitur quod tantum rebus naturalibus applicatur. [4] Sed ut ad querellam supplicantis cito redeamus, hic cum mansionem supradictus Nymphadius habuisset, insidiis rusticorum abactos sibi asserit caballos: quod temporum nostrorum habere non decet disciplinam, ut delectatio illius loci tali damno redderetur horribilis. quod vivacitatem tuam diligenti censem examinatione discutere, quae et de palatio nostro auctoritatem et de legibus visa est iustitiam collegisse, ut more ipsius fontis scelus quod actum est videaris ulcisci. [5] Perquirantur fures summo silentio, teneantur in suis laribus quieti, dum, mox ut executor increpuerit, eorum corda turbentur, in voces prosiliant et se terribili murmuratione confundant. sic aquas suas omina sibi iudicent dedisse poenarum. sit ergo in eis competens vindicta, ut loca sint pervia: invitet posita disciplina studium commeantium, ne latronum excessibus vitetur tale miraculum, quod semper laetificare cognoscitur inquisitum.

XXXIII. SEVERO V. S. ATHALARICUS REX.

[1] Sicut incognita velle nosse prudentis est, ita comperta dissimulare dementia est, eo praesertim tempore, cum noxia res ad correctionem possit celerrimam pervenire. frequenti siquidem probatione didicimus Lucaniae conventu qui prisca superstitione Leucothea nomen accepit, quod ibi sit aqua nimio candore perspicua, praesumptionibus illicitis rusticorum facultates negotiantium hostili direptione saepe laceratas, ut qui ad natale sancti Cypriani religiosissime venerant peragendum mercimoniisque suis faciem civilitatis ornare, egentes turpiter inanesque discederent. [2] Hoc nos simplici ac facili remedio credimus corrigendum, ut spectabilitas vestra praedicto tempore una cum possessoribus atque conductoribus diversarum massarum, quietem convenientium anticipata debeat cautela procurare, ne atrocis facti reos inveniat, quos poena consumat. quod si aliquis rusticorum vel cuiuslibet loci homo causa nefandae litis advenerit, inter ipsa initia comprehensus fustuariae subdatur protinus ultioni et pompatus mala vota corrigat, qui prius occultum facinus excitare temptabat. [3] Est enim conventus iste et nimia celebritate festivus et circumiectis provinciis valde proficiuus. quicquid enim praecipuum aut industriosa mittit Campania aut opulenti Bruttii aut Calabri peculiosi aut Apuli idonei vel ipsa potest habere provincia, in ornatum pulcherrimae illius venalitatis exponitur, ut merito tam ingentem copiam iudices de multis regionibus aggregatam. videas enim illic conlucere pulcherrimis stationibus latissimos campos et de amoenis frondibus intextas subito momentaneas domos, populorum cantantium laetantiumque discursum. [4] Ubi licet non conspicias operam moenium, videas tamen opinatissimae civitatis ornatum. praesto sunt pueri ac puellae diverso sexu atque aetate conspicui, quos non fecit captivitas esse sub pretio, sed libertas: hos merito parentes vendunt, quoniam de ipsa famulatione proficiunt. dubium quippe non est servos posse meliorari, qui de labore agrorum ad urbana servitia transferuntur. quid vestes referam innumera varietate discretas? quid diversi generis animalia nitere pinguissima? ubi tali cuncta taxatione proponuntur, ut quamlibet emptor fastidiosissimus invitetur. sic de illo commercio nemo ingratus redit, si cuncta probabilis disciplina componit. [5] Est enim et locus ipse camporum amoenitate distensus: suburbanum quoddam Consilinatensis antiquissimae civitatis, qui a conditore sanctorum fontium Marcellianum nomen accepit. hic erumpit aquarum perspicua et dulcis ubertas, ubi in modum naturalis antri apsidis fabricata concavitas sic perspicuos liquores emanat, ut vacuum putes lacum, quem non dubitas esse plenissimum. hic perlucidus usque ad fundum patet, ut aspectibus tuis aerem potius apparere iudices, non liquorem. aemulatur serenum diem aqua subtilissima, nam quicquid in imo geritur, inoffensa oculis claritate monstratur. [6] Concludunt illic gregatim laetissimi pisces, qui ad manus pascentium sic intrepidi veniunt, tamquam se noverint non esse capiendos: nam qui tale aliquid praesumpsit efficere, mox poenam divinitatis cognoscitur excepisse. longa sunt illius fontis memoranda describere. veniamus ad illud singulare

munus sanctumque miraculum. [7] Nam cum die sacratae noctis precem baptismatis coeperit sacerdos effundere et de ore sancto sermonum fontes emanare, mox in altum unda prosiliens aquas suas non per meatus solitos dirigit, sed in altitudinem cumulumque transmittit. erigitur brutum elementum sponte sua et quadam devotione sollemni praeparat se miraculis, ut sanctificatio maiestatis possit ostendi. nam cum fons ipse quinque gradus tegat eosque tantum sub tranquillitate possideat, aliis duobus cernitur crescere, quos numquam praeter illud tempus cognoscitur occupare. magnum stupendumque miraculum fluentia labentia sic ad humanos sermones vel stare vel crescere, ut eis credas audiendi studium minime defuisse. [8] Fiat omnium sermone venerabilis fons iste caelestis: habeat et Lucania Iordanem suum. ille exemplum baptismatis praestitit, hic sacrum mysterium annua devotione custodit. quapropter et reverentia loci et utilitas rei dare debet populis sanctissimam pacem, quia cunctorum iudicio sceleratissimus habendus est, qui talium dierum gaudia temerare contendet. relegantur populis et proponantur ista quae diximus, ut cum inulta esse minime creduntur, excedendi licentia non quaeratur.

LIBER NONUS

I. HILDERICO REGI VVANDALORUM ATHALARICUS REX.

[1] Durissima nimis sorte constringimur, ut quos ante dulces parentes diximus, nunc eis causas amarissimas imputemus, quas nemo potest relinquere, qui pietatis noscitur monimenta cogitare. quis enim nesciat divae recordationis Amalafridam, generis nostri decus egregium, violentum apud vos reperisse lucis occasum, et quam pridem habuistis dominam, passi non estis vivere nec privatam? haec si contra fas parentelae gravis esse videbatur, remitti ad nos debuit honorabilis, quam magnis supplicationibus expetistis. parricidii genus est, ut quam vobis fecerat affinem coniunctio regis, nefandis ausibus in eius vos interitum misceretis. [2] Quid tantum mali a suo coniuge relicta promeruit? si successio debebatur alteri, numquid femina in eo ambitu potuit inveniri? mater quin immo haberi debuit, quae vobis regna transfudit. nam et hoc nobilitati vestrae fuisset adiectum, si inter Hasdingorum stirpem retinuissetis Hamali sanguinis purpuream dignitatem. hoc Gothi nostri ad suum potius opprobrium intellegunt fuisse temptatum. nam qui dominae alienae gentis intulit necem, omnino eius parentum visus est despexisse virtutem, quando nemo quod resecandum credit, putat esse temptandum. [3] Et ideo morali ratione commoniti per illum et illum legatos nostros verbis prius a vobis expetimus aequitatem, spectantes qualis excusatio tantis casibus afferatur. nam etsi quodlibet negotium in tali persona fuisset enatum, nobis debuit intimari, ut et nostro iudicio periret, quae se pessimis actibus miscuisset. restat ut naturalis eius fingatur occasus. impossibilia non dicimus, nova non quaerimus: illum et illum atque illum tradite, per quos res facta debeat elucere. sit in eis totius causae absoluta probatio, sine bello, sine caede, aut nos efficiat placatos, aut vos reddat obnoxios. [4] Quod si creditis esse temnendum nec vos ad rationabilia responsa componitis, condicione initae pacis absolvimur, qui laesi foederis vinculo non tenemur. vindicet nunc superna maiestas scelus qualibet arte commissum, quae ad se clamare profitetur fraterni sanguinis impiam caedem.

II. EDICTUM. ATHALARICUS REX.

[1] Qui rei publicae statum et generale cupit stare fastigium, ad universa debet esse sollicitus, quia non est salus in corpore, nisi quam et membra potuerint optinere. iniuria unius loci compago tota concutitur et tanta convenientiae vis est, ut unum vulnus ubique credas accipi, quando illa coeperit condolare. res publica siquidem non est unius civitatis cura, sed totius regni provisa custodia: quapropter si quid ex ipsa minuitur, in origine dispendia sentiuntur. minus enim habere necesse est, cui aliquid perit. et ideo diversarum civitatum pervigil nos cura sollicitat, ne permissa longius mala possint gravare palatia. arbor enim, quam florere vides, quam summa conspicias viriditate laetari, subterraneo suco fecunditatis animatur, reddens in superficiem quod continet in radice. hominum quoque vultus magna hilaritate decoratur, si visceribus sanis gravamen nullius sentiat laesionis. sic regnum iure dicitur integerrimum, si nusquam fuerit inminutum. hoc fieri potest, cum undique summovetur effrenata licentia nec datur ausus menti malignae sub abominabili libertate peccare. curiales, quibus a provida sollicitudine nomen est, gravissima dicuntur infestatione quassari, ut quicquid eis honoris causa delegatur, ad iniuriam potius videatur esse perductum. o nefarium scelus, importabile malum! quando debuit rei publicae serviendo proficere, tunc libertatem suam cum fortunis videtur amittere. [2] Quocirca edictali programme definimus, ut si quis versatus fuerit aut in iniuria aut in dispendio curialis vel aliquid ei, praeterquam iussum fuerit a nobis vel ab aulicis quorum interest potestatibus, imponere fortasse praesumpserit, aut decem librarum auri dispendio feriat, ipsi qui aliquid tale pertulit nihilominus profuturarum, aut, si facultas vindictae non sufficit, per fustuarum supplicia laceretur, et reddat debitum poenis, quod non potuit compensare pecuniis, ita tamen, ut, quae pro publica utilitate fuerint delegata, ingenua sollicitudine compleantur, quando plus incipiunt debere, quos alienas iniquitates non permittimus sustinere. [3] Praedia curialium, unde maxime mediocribus parantur insidiae, nullus illicita emptione pervadat, quia contractus dici non potest, nisi qui de legibus venit. circa saionum et militantium molestias iudicum protegantur auxilio. ab ipsis quoque moderatoribus eos nostra vindicabit auctoritas, quando gravius plectendus est, si ille, cui delegatur auxilium, probetur inferre detrimentum. [4] Erigite colla, depressi: sublevate

animos, malorum sarcinis ingravati: date studium recuperare quae vos male cognoscitis amisisse. unicuique civi urbs sua res publica est. administrate civitatum sub consentanea voluntate iustitiam. ordines vestri aequabiliter vivant. nolite gravare mediocres, ne vos merito possint opprimere potiores. poena ista peccati est, ut unusquisque in se recipere possit quod in alterum protervus exercuit. vivite iuste, vivite continenter, quia vix audet quisquam in illos excedere, quibus culpas non potest invenire. [5] Grues moralem noverunt exercere concordiam, inter quas nullus primatus quaeritur, quia iniquitatis ambitus non habetur. vigilant vicissim, communi se cautela custodiunt, ipse pastus alternus est. sic honor nullis adimitur, dum omnia sub communione servantur. his etiam volatus vicaria aequalitate disponitur: ultima fit prima et quae primatum tenuit, esse posterior non recusat. sic quadam communione sociatae sibi sine regibus obsequuntur, sine dominatu parent, sine terrore famulantur. voluntarie serviendo liberae sunt et invicem se diligendo muniuntur. quarum morem scriptores rerum naturalium contuentes politiam quandam inter ipsas esse commemorant, quas civico affectu vivere cognoverunt. [6] Has si vos imitemini, omnes a vobis pravitatum calumnias excludetis. nam vos, qui recti vota recipitis, habetis per leges potestatem in civibus vestris. non enim in cassum vobis curiam concessit antiquitas, non inaniter appellavit minorem senatum, nervos quoque vocitans ac viscera civitatum. quid in ista appellatione non habeatis vel potentiae vel honoris? nam qui senatui comparatur, a nullo genio claritatis excluditur.

III. BERGANTINO V. I. COMITI PATRIMONII ATHALARICUS REX.

[1] Si labor omnis assiduus adeo diversos exigit fructus, ut aurum argentumque solita commutatione mercetur, cur non ipsa diligenter exquirimus, propter quae alia poscere videbamus? Italia dives inferat nobis et aureos fructus. omnis proventus acquiritur, ubi metallum fulvidum reperitur. nam quid necesse est terram multiplici fecunditate lassari, si ipsa magis pretia in ea potuerint inveniri? frumenta nobis usualiter natura industria suffragante concedit: passim se vina profundunt: metallum raro proditur, ut studiosius expetatur. [2] Quapropter ad massam iuris nostri Rusticianam in Bruttiorum provincia constitutam magnitudinem tuam iubemus chartarium destinare et si, ut ab artifice harum rerum Theodoro dicitur, memoratis rebus terra fecunda est, officinis sollemniter institutis montium viscera perquirantur: intretur beneficio artis in penetrale telluris et velut in thesauris suis natura locuples inquiratur. cameris enim ingeniosa praesumptione revolutis, talpinum animal imitantes, itinera fodiunt quae nullis ante patuerunt. sic ambitio nil relinquit absconditum nec ubi interdum sustinere possit extremum. [3] Intranst homines caligines profundas, vivunt sine superis, exulant a sole et, dum sub terris compendia quaerunt, nonnunquam lucis gaudia derelinquunt. est illis aliquando ruina via sua et reditus procurare nequeunt, qui pedibus suis semitas operosis manibus effecerunt. sed quibus cautior ars, vita felicior est, intrant egentes, exeunt opulenti: sine furto divitias rapiunt, optatis thesauris sine invidia perfruuntur et soli sunt hominum qui absque ulla nundinatione pretia videantur acquirere. mox enim ut supernae luci fuerint restituti, minuta quaeque graviora discernentibus aquis a genetrice terra separant ac fictilibus recondita vasta fornace decoquunt, donec solvantur utiliter in liquorem, rivosque de flamma venientes tanto igne depurgant, quousque pulchritudinem sui prodant, quam terrena viscera, ne cuperentur, absconderant. [4] Vincitur natura, dum eam meliorat industria. pulchrior est dum arserit, potior dum decoxerit, quia tantum crescit ad pretia, quanta fuerit sinceritate mundata. origo quidem nobilis, sed de flamma suscipit vim coloris, ut magis credas inde nasci, cuius similitudine videtur ornari. sed cum auro tribuat splendidum ruborem, argento confert albissimam lucem, ut mirum sit unam substantiam tradere, quod rebus dissimilibus possit aptari. proinde quicquid ad exercendam huius artis peritiam pertinere cognoscitis, ordinatio vestra perficiat, ut et terra Bruttiorum ex se tributum quod dare possit inveniat, quae fructibus copiosa luxuriat. decet enim ut inter tanta bona nec illa desint quae putantur esse praecipua. cur enim iaceat sine usu, quod honestum potest esse compendium? [5] Aurum si quidem per bella quaerere nefas est, per maria periculum, per falsitates opprobrium, in sua vero natura iustitia. honesta sunt lucra per quae nemo laeditur et bene acquiritur quod a nullis adhuc dominis abrogatur. grypes aurum iugiter leguntur effodere atque huius metalli inspectione gaudere: quibus quoniam non est ambitus lucri, cupiditatis crimine non dicuntur accendi, scilicet, quia omnis actus in qualitate propositi est et non est vituperandum quod nulla

fuerit voluntate lascivum. sint ergo sedula operatione continui quaestus, invidiam non pavescant: quod ars dicitur, a crimine liberatur.

III. ABUNDANTIO PPO ATHALARICUS REX.

[1] Felix querella est, quando leges pietate superantur, et beata condicio subiectorum, si cognoscant illum aliis misertum, quem et sibi optant esse propitium. neque enim ob aliud curiales leges sacratissimae ligaverunt, nisi ut, cum illos soli principes absolverent, indulgentiae praeconia reperirent, hoc est, ubi dominus adversum sua iudicia amabili concertatione dissentit, quando et ipsius quaedam iustitia est, ut qui pius dicitur, districtiois termino minime teneatur. nam et iste quidam rationabilis ordo est militia tandem solvere, qui in pares laboribus probantur existere. curialis enim, si nulla valitudine corporis continetur, ad solas deceptiones apponitur, et adesse quid proderit, si eum contingat defectum viribus inveniri? similis quippe est absenti, a quo non poterint imperata compleri. deinde dum curia multiplici numerositate laetetur, non videtur perculsa damnis paucos perdidisse de plurimis. [2] Quapropter illustris magnificentia tua Agenantiam uxorem Campaniani viri disertissimi in Lucania provincia constitutam filiosque eorum de albo curiae suae faciat diligenter abradi, ut ventura posteritas nesciat fuisse quod vetatur obicere, quia calumnia non praesumitur, ubi aliqua probatio non habetur. proinde in possessorum numero potius collocentur passuri nihilominus molestias quas ipsi aliis ingerebant. [3] Ad tributa enim solita turbabuntur: faciem compulsoris horrebunt, a potestatibus iussa prius venisse nesciebant, et votiva ignorantia fatigati formidare delegata incipient per quae antea timebantur. nam et ex ea parte bonis moribus vixisse probandi sunt, quando patiuntur inter illos otiosi vivere, quorum se non cognoscunt odia meruisse. alioquin non paterentur sub illis esse, quos se cognoscebant malis actibus incitasse. fruantur ergo beneficio principali: vivant remissa pace tranquilli, qui fuerunt in actionum suarum qualitate compositi.

V. EPISCOPIS ET HONORATIS ATHALARICUS REX.

[1] Possessorum territorii vestri querella comperimus supra temporis necessitatem quorundam civium suorum execrabilem sustinere saevitiam, dum primo tempore panicii speciem coemptam in propriam recondidere substantiam spectantes caritatem mediocribus gravem, ut parcius reponentibus detestabilem inferant nuditatem, quando homines in famis periculo constituti rogantes offerunt quos se spoliare posse cognoscunt. in necessitate siquidem penuriae pretii nulla contentio est, dum patitur quis induci, ne possit aliqua tarditate percelli. [2] Haec igitur vota damnantes praesentes direximus portitores, ut sive in gradu sive in aliis locis frumentorum condita potuerint invenire, tantum sibi unusquisque dominus vel familiae suae retineat, quantum se expendere posse cognoscit, reliquum periclitantibus vendat, praesentibus scilicet harum gerulis, qui ad eam rem destinati esse noscuntur, moderata tamen pretii quantitate, qua eum constiterit a suis provincialibus comparasse, ut nec nimium gravetur qui emit et aliquo compendio foveatur ille qui distrahit. [3] Quapropter libentibus animis implete quae iussa sunt, quia vobis debetis invicem in hac parte consulere, ne, dum caritatem nimiam quaeritis, scelestum vobis aliquid potius, quod absit, optetis. ne quis ergo venditionem sibi inpositam conqueratur, sciat libertatem in crimine non requiri, sed illud boni ingenii magis esse, si non festinet excedere. vendat itaque sub iusta ratione qui distrahit. si consentit, operatur laudem suam: si discrepat, nostrum facit esse praeconium, quando bonum est iubentis, si iustitia imponatur invitis.

VI. PRIMISCRINIO ATHALARICUS REX.

[1] Cum diuturnis laboribus excubares, ita te inbecillitate corporis asseris graviter sauciatum, ut nec ad famam militiae percipiendam possis occurrere, ad quam constat voto te praecipiti festinasse, metuens ne per absentiam tui ab ipsis paene faucibus dulcissimus tibi fructus videatur auferri, postulans etiam ut, algentis corporis necessitate constrictus, Baiani lavacri siccitate laxeris. [2] Dignum plane quod inter praemia summa praestemus, ut, sicut conferimus victis spem, ita tribuamus supplicantibus et salutem. quapropter et a vinculo te emolumenticii terroris absolvimus et praedicti lavacri munere sublevamus, ut primum mentis gaudio recreatus facilius membrorum

recipias sospitatem. naturalis siquidem cura est aegris dare laetitiam: nam fac invalidum gaudere, sanatus est. [3] Perge igitur ad amoenos recessus: perge ad solem, ut ita dixerim, clariorem: ubi salubritate aeris temperata terris blandior est natura. illic miraculis alta cogitatione perpensis cum arcanis mundi mens humana colloquitur nec admirari desinit quae ibi agi posse cognoscit: primum Nerei fluentia marinis deliciis esse completa, tot portus naturae prudentia terrenis sinibus intermissos, tot insulas nobiles amplexu pelagi dotatas: deinde inmissum Averno stagneum mare, ubi ad voluptatem hominum vita regitur ostreorum, industriaque mortalium fieri, ut res alibi fortuita ibi semper appareat copiosa. [4] Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt! quantis spatiis in visceribus aequoris terra promota est! dextra laevaue greges piscium ludunt. claudantur alibi industriosis parietibus copiosae deliciae: captivi teneantur aquatiles greges: hic ubique sub libertate vivaria sunt. adde quod tam amoena est suscepta piscatio, ut ante epulosum convivium intuentium pascat aspectum. magnum est enim gaudium desiderata cepisse: sed in huiusmodi rebus gravior est plerumque amoenitas oculi quam utilitas captionis. [5] Sed ne longius evagemur, inter Neptunias gazas habitare creditur, cui otia Baiana praestantur. his itaque rebus deliciosa exercitatione saginati ad pulcherrima lavacra contenditis, quae sunt et miraculis plena et salutis qualitate pretiosa. nam etsi hominum cura fabricata noscuntur, naturalibus certe ministeriis exhibentur. fornaces ibi non robora convecta succendunt: cessante flamma perpetuus calor operatur: illic globi fumiferi nesciuntur: aura est purissima, quae ministrat vapores, sudores provocat dulciter anhelos: et tantum a communibus balneis salubrior invenitur, quantum ab humana industria celsior est natura. videas illic undas perpetuis fumare gurgitibus, quae ita videntur lavantum explere desideria, ut humano credas studio temperatas. [6] Cedat corallici pelagi laudata semper opinio: adsurgat Indici maris de albarum candore fama locupletior. quid mihi cum pretiis, si animus non fruatur optatis? baianis litoribus nil potest esse praestantius, ubi contingit et dulcissimis deliciis vesci et impretiabili munere sanitatis expleri. fruire igitur bonis nihilominus expetitis: nostris beneficiis ad tua emolumenta pervenies: Baianis remediis consequere rem salutis.

VII. REPARATO PRAEFECTO URBIS ATHALARICUS REX.

[1] Post parentum claras administrationes bene conferuntur posteris eminentissimae dignitates, dum nullius adquiescit ingenium iacere intra aestimationem suorum, quando quidam honestus ambitus est quos sequimur tempore, velle praeconiis anteire. additur etiam, quod priscorum dogmatibus eruditi opinionis gratia delectentur augeri. nam quanto se unusquisque melioribus cognoscit artibus studuisse, tanto amplius grandiora praesumit appetere. [2] Dudum itaque illustris recordationis genitoris tui res publica sensit Romana diligentiam. comitivae siquidem largitionum praesidens, functus etiam vicibus praefectorum, praetorianam egit integerrime dignitatem, curiam reparans, pauperibus ablata restituens et quamvis liberalibus studiis fuerit impolitus, placere non omisit industriis, quando naturaliter per se commendari potest bonum ingenium, etiam cum rebus accidentibus non videtur ornatum. [3] Sed hoc quantum est ad tuarum notitiam litterarum? doctrina si quidem quos ab imperitis discernit, sapientibus amica societate coniungit, cui perfacile est ornare generosum, quae etiam ex obscuro nobilem facit. crescit quoque praeclaris meritis tuis, quod in affinitatis gratiam te talis elegit, quem semper contigit de iudicii sui integritate praedicari, moribus communis, conscientia singularis, qui se semper suis moribus et amicorum conversatione et sua fecit probitate laudari. qualem ergo suo sanguini aestimandus est sociasse, qui numquam inprobum vel communioni suae decrevit adiungere. [4] Et ideo licet primaevus venias ad honorem, post tanti viri iudicium ineptum est te dicere non probatum. nam si bene illis suggerentibus in extraneis causis placidas aures praebemus, cur magis in genere suo eorum iudicia non sequamur, ubi semper studiose sibi prospiciunt etiam qui in aliis actibus frequenter excedunt? atque ideo, quod feliciter dictum sit, per indictionem illam urbanae tibi tribuimus infulas dignitatis, ut, sicut in illo ordine primus, ita habearis et meritorum laude praecipuus. [5] Paene siquidem terrarum oculis offertur quod in illa civitate peragitur. quem iam sibi iudex placatum faciat, si illum senatum tantae benignitatis offendant? quid sit maturitatis, quid prudentiae, in ordinis ipsius aestimatione cognoscis, cuius primaeva germina mox ut adoleverint, patres vocantur. adolescentia illic inchoat a maturitate consilii: tractant iuvenes cum modestia senum: ibi morum pondus in flore praemittitur, quod vix

alibi cana aetate generatur. [6] Talem te ergo habita moderatione tractabis, ut cum tot procures ad curiam vocas, dignam ante illos sententiam tuae voluntatis aperias. nimis quippe arduum est aliquid tale inter illos dicere, quod nequeat tantis prudentibus displicere. ideoque non unius dignitatis vir aestimandus est, qui ab illa turba doctorum bonum potuit referre iudicium. nam si gratum est vel sub raritate praedicari, quid illi gaudii provenire possit, quem tot nobilium vota laudaverint? iustitiam dilige: oppressis te dignanter impende: redde laudes posteris tuis, quas tu a maioribus accepisti.

VIII. OSUIN V. I. COMITI ATHALARICUS REX.

[1] Propositi nostri est honestos labores palma remunerationis ornare, ut vicissitudine, qua proveci gaudent, desides mordeantur sibique imputare possint quod clementissimis temporibus iudicii nostri praemia non merentur. atque ideo illustrem magnitudinem tuam deo iuvante ad Delmatiarum atque Saviae provincias iterum credidimus destinandam, ut quicquid pro utilitatibus nostris esse cognoscis, aequabili ordinatione disponas populumque nobis devotum per tuam iustitiam facias esse gratissimum, quia dominorum laudibus applicatur, cum se probabiliter tractat electus. [2] Non exempla aliena perquiras: memor esto quae feceris et non indiges ammoneri. quid est enim quod de tua quisquam debeat actione dubitare, quando ipsis provinciis adhuc propria bona redolere cognoscis? quodam modo iam debitum est illi velle praestare, apud quem te scis fuisse laudabilem. oboedientibus enim iuste indulgetur animus et quos scimus memores bonorum, indubitanter eis denuo praebemus affectum. [3] Aetas quidem tua provecta est, sed actus quoque maturior quid tibi nunc subripere valeat, in quo nec iuventus reprehensibilis fuit? sed haec in domni avi nostri regno fecisti: nunc talia demonstra, ut temporibus nostris reservasse videaris, quicquid probitatis addideris.

VIII. UNIVERSIS GOTHIS SIVE ROMANIS ATHALARICUS REX.

[1] Per provincias nobis deo praestante concessas tales viros cupimus destinare, qui sunt armis praediti et iustitia gloriosi, ut absit a vobis et extraneorum gentium metus et calumniosis non pateatis insidiis, quia non minus est malum bellicum vitasse quam saeva discussionis evadere. ipsa est enim vera securitas, quae de nulla iudicis iniquitate formidat. atque ideo, quod deo auspice dictum sit, illustrem comitem Osuin et palatio nostro clarum et provinciis longa conversatione notissimum Dalmatiis decrevimus praesidere. cui pro utilitate nostra iubenti parere procurete, quoniam tantam eius estis iustitiam frequenter experti, ut et sine regia iussione ei deberetis priorum memores oboedire. habet enim proprium ius ille qui iustus est: nam etsi terrore minime potestatis erigitur, aequitate tamen suadente semper auditur. [2] Simul etiam et virum illustrem Severinum ad vos aestimavimus dirigendum, ut compositi consona voluntate possint vobis laudanda praecipere. nam si disparibus calamis convenit unum melos edicere, multo magis viris prudentissimis aptum est iusta concordii voce suadere. [3] Verum ut primordia nostra a praestitis inchoarent clementissimumque dominum in ipso regni limine sentiretis, per quartam indictionem quod a vobis augmenti nomine quaerebatur, illustrem virum comitem patrimonii nostri nunc iussimus remove. [4] Hoc etiam insuper vobis concedentes, ut, cum deo propitio supra dictum virum ad nostra obsequia venire fecerimus, tales homines destinate, per quos possimus evidenter agnoscere, quemadmodum in futurum census doceatur impositus, ut, si gravatos vos esse cognoscimus, pro parte nobis qua visum fuerit considerata aequitate relevemus. ita fit ut habeatis spem et futuri beneficii, qui estis iam pro parte remedia consecuti. [5] Quapropter servire vos convenit utilitatibus nostris, quando ea quae magis sperare precibus potuistis, ultro contulit munificentia principalis. sic enim tradente clementissimo nobis auctore didicimus, ut a subiectorum beneficiis non vacemus. disciplina videlicet imperandi est amare quod multis expedit, quoniam res publica nimium soliditatis accipit, si tributarium facultas inlaesa constiterit.

X. HONORATIS POSSESSORIBUS DEFENSORIBUS SYRACUSANAE CIVITATIS VEL UNIVERSIS PROVINCIALIBUS ATHALARICUS REX.

[1] Dudum quidem vobis ortum nostri imperii aestimavimus nuntiandum: nunc decet subsequi beneficium pro laetitia augenda cunctorum, ut, quibus fuit gratissimus noster exortus, sit illis regalis animus in aliqua parte munificus. crescere nobiscum deo praestante cuncta desideramus, quia ille vere noster est census, quem laetus possessor exsolvit. [2] Proinde subtrahimus pecuniae quod augmentetur gloriae et avari ad laudes profuse nitimur sublevare cultores. pridem divae memoriae domnus avus noster de suis beneficiis magna praesumens, quia longa quies et culturam agris praestitit et populos ampliavit, intra Siciliam provinciam sub consueta prudentiae suae moderatione censum statuit flagitari, ut vobis cresceret devotio, quibus se facultas extenderat. sed illius praedicanda iustitia locum nostrae benignitati praeparavit, ut, quod ei offerri iuste potuit, nos clementi animo quasi illata stipendia donaremus: et quodam praesagio mentis divinae fecit etiam pium, cui parabat imperium. [3] Atque ideo per quartam feliciter indictionem quicquid a vobis supra consuetudinariam functionem augmenti nomine vel petebatur vel constat exactum, liberalitas nostra concedit. quod etsi iuste potuistis pendere, gloriam vos potius nostrae largitati iubemus inferre. [4] Sed ut latius extendatur nostra clementia suavemque dominum impensis beneficiis sentiat, quicquid a discussoribus novi census per quintam indictionem probatur affixum, ad nostram eos fecimus deferre notitiam, ut, quod rationabile fuerit aestimatum, libentibus animis perferatis, quia nullum laedit observata iustitia. [5] Sed ne credatis pro ordinatorum tantum arbitrio vos gravari, si quis est qui de eorum facto aestimat conquerendum, ad remedia nostrae pietatis occurrat, ut iudicantes corrigamus, qui etiam non rogati beneficia clementer indulsumus. nam et gloriosae recordationis domnus avus noster de eorum commotus fuerat tarditate, ut erat altae prudentiae perscrutator, aestimans eos tamdiu in provincia non sine vestro gravamine residere, quos repetita iussione censuerat iam redire. [6] Sed nos, quos decet implere quicquid ille sub aequitate disposuit, deo auxiliante eius nunc in vobis inchoata perficimus. reddite modo largitati nostrae prosperrimum votum et fidele servitium. habetis principem, qui vobis cum beneficiis probatur exortus et quod subiectis dulcius est, augetur ingenio benivolo cum aetatis augmento. in quam rem Quidilane saionem nostrum credidimus dirigendum, per quem vobis iussa prosperrima deo largiente pandantur.

XI. GILDILAE VIRO SUBLIMI COMITI SYRACUSANAE CIVITATIS ATHALARICUS REX.

[1] Ad Victorem et VVitigiscum spectabiles viros Siciliae provinciae censitores praecepta nostra direximus, ut quicquid possessoribus tributariae functionis per eos nuper videtur adiectum, de quarta indictione non exigant, quia gravis est eius rei illatio, cuius adhuc iustitia non probatur. [2] De ordinationibus vero eorum nobis fecimus instructiones deferri, ut, si aestimatis viribus sub aequalitate sit dispositum, debeat permanere moderatum, sin vero aliquem contra rationem constat esse praegravatum, nostro relevetur arbitrio, ita tamen ut, si aliquid per quartam indictionem probatur illatum, possessoribus sine aliqua imminutione reddatur, quia sine querella suscipi debet onus impositum, quod longis temporibus constat esse portandum. [3] Nunc quod restat, provinciales vos convenit admonere, ut quibus beneficia dedimus, eorum devotionem per omnia sentiamus et quod debetur principi, grato animo videatur exsolvi.

XII. VICTORI ET VVITIGISCLO VV. SS. ATHALARICUS REX.

[1] Tarditas vestra apud gloriosae memoriae domnum avum nostrum merito vos fecit esse suspectos, quos etiam secundis praeceptionibus credidit ammonendos, ut relicto tandem provincialium gravamine ad eius deberetis iustitiam festinare: et nunc quoque suspicionis maxime fecit augmentum, ut nec ad initia nostra voluissetis occurrere, quod libera conscientia potuisset optare. [2] Et ideo praesenti auctoritate censemus, ut, si quid super tributarium solidum per quartam indictionem a provincialibus exegistis, sine aliqua eis imminutione reddatis, quia supra veterem censum nulla indictionis praedictae eos volumus damna sentire. [3] Hoc etiam addendum esse credidimus, quando amore clementiae errores nolumus invenire, ne coacti potius resecemus quod salva iustitia dissimulare non possumus, ut, si aliquem studio laesistis pravo, vestro magis emendetis arbitrio, quia hoc est propria delicta corrigere quod et non facere. [4] Et ne forsitan

credatis longinquitatis difficultate latere quae gesta sunt, Siculis fiduciam vos dedimus subsequendi. videte nunc, si voces possitis ferre querulas, quas etiam nostra invitavit auctoritas. ammonuimus igitur quos pios decet: iam suo vitio videtur accusari, qui spontanea noluit voluntate recorrigi.

XIII. VVILIAE V. I. COMITI PATRIMONII ATHALARICUS REX.

[1] Magnitudinis tuae suggestione comperimus de domesticorum excessibus, qui destinatis comitibus obsequuntur, provinciales damnis plurimis ingravatos: quod credimus emolumentorum parvitate nutritum, quia sub quadam excusatione peccare creditur, cui necessaria non praebentur. [2] Et ideo speciali beneficio generalia compendia largientes magnitudini tuae praesenti auctoritate praecipimus, ut supra ducentos solidos et decem annonas, quas hactenus acceperunt, a quinta feliciter indictione quinquaginta eis solidos annuos faciatis incunctanter adiungi, qui vestris rationibus debeant imputari, ut, dum mater criminum necessitas tollitur, peccandi ambitus auferatur. [3] Si quis autem iussionum nostrarum improbus temerator exstiterit, ut aliquo casu in damnis provincialium aut praeiudiciis implicetur, emolumentis careat universis, quia ille dignus est praemia consequi, qui parere cognoscitur aequitati: ideo enim a nobis accipit, ne ab aliis quaerat. nostrum dare nobilitas est: dona regalia quamvis parva sublimant, quia simul et meritorum gratiam reperisse creditur, qui principali munere sublevatur.

XIII. GILDILAE VIRO SUBLIMI COMITI SYRACUSANAE CIVITATIS, ATHALARICUS REX.

[1] Provincialium Siculorum nobis est suggestione declaratum quaedam a tua potestate fieri, unde eorum fortunae videantur affligi. quod ideo leviter accepimus, quia ipsi vindicari praeterita noluerunt. constat enim esse dubium, quod concedit adversarius: et percelli non potest iure, cui mavult querelosus ignoscere. sed ut suspiciones iniquas futuris casibus abrogemus, observanda iugiter praesenti iussione decernimus, ut nec isti aliquid de futuro metuant nec tu per ignorantiam quae dicuntur incurras. [2] Prima fronte pro reparatione murorum pecuniae diversis provincialibus dicuntur extortae, cum tamen nulla exinde surrexerit promissa constructio. hoc si constat ammissum, aut muri exinde pro eorum munimine construantur aut unusquisque recipiat quod ei probatur incompetenter ereptum. nimis enim absurdum est spondere munitiones et dare civibus execrabiles vastitates. [3] Quorundam etiam substantias mortuorum sine aliqua discretione iustitiae fisci nomine caduci te perhibent titulo vindicare, cum tibi hoc tantum de peregrinis videatur esse commissum, quibus nullus heres aut testamentarius aut legitimus invenitur. nefas est enim, ut, quod a nobis praecipitur, a te nostro nomine per iniuriam vindicetur. [4] Praeterea conventionibus se gravari omnimodis ingemiscunt, ut ad iudicium deducendi paene tanta videantur amittere, quanta vix probantur addicti dispendia sustinere. vocatio enim iudicis spes iustitiae debet esse, non multa. nam ipse iuste suspectus redditur, ante cuius audientiam gravamina sentiuntur. unde censemus, ut, si nostra conveniunt decreta pulsatos, tantum commodi percipiat exsecutor, quantum gloriosus domnus avus noster pro honoribus personarum debere saiones accipere expressa quantitate constituit. commodum enim debet esse cum modo: nam si mensuram aequalitatis excesserit, vim sui nominis non habebit. [5] Si vero tua iussione conventio destinatur dumtaxat in illis causis atque personis, ubi te misceri edicta voluerunt, mediam portionem exsecutor accipiat, quam de praeceptis regis sumere potuisset, quia non potest convenire iustitiae, ut tantum a te directo tribuatur, quantum pro reverentia nostrae iussionis offertur. [6] Si quis autem saluberrimi constituti temerator extiterit, in quadruplum iubemus ablata restitui, ut, quod delectatione cupiditatis ammittitur, asperitate dispendii vindicetur. Edicta vero gloriosi domni avi nostri vel universa praecepta, quae ad Siciliam pro commonendis universorum moribus destinavit, sub tanta volumus oboedientia custodiri, ut sacrilegii reus habeatur, quisquis beluinis motibus excitatus munimen temptaverit irrumpere iussionum. [7] Duorum negotia Romanorum etiam his invitis ad tuum diceris vocare iudicium: quae si cognoscis facta, ulterius non praesumas, ne dum vis iudicium incompetenter quaerere, reatum potius videaris invenire. memor enim prius debes esse edicti, qui inter alios mavis a te sequenda constitui: alioquin tota tibi decernendi auctoritas tollitur, si a te illa regula minime custoditur. [8] Ordinariis iudicibus amministrationum suarum potestas inlibata servetur. cognitores suos legitima

turba comitetur. observationum illarum non mordearis invidia. Gothorum laus est civilitas custodita. tota ad vos fama confluit, si vobis rarus litigator observet. vos armis iura defendite, Romanos sinite legum pace litigare. [9] Navigiis vecta commercia te suggerunt occupare et ambitu cupiditatis exosae solum angusta pretia definire: quod non creditur a suspicione longinquum, etiamsi non sit actione vitiosum. quapropter si rumorem huiusmodi, ut convenit, vitare festinas, episcopus civitatis et populus conscientiae tuae testes assistant. omnibus placeat, quod ad cunctorum necesse est pertinere fortunas. pretia communi debent deliberatione constitui, quia non est delectatio commercii, quae iubetur invitis. [10] Quocirca sublimitatem tuam iussis praesentibus credidimus ammonendam, quia excedere nolumus quos amamus nec aliquid de talibus sinistram patimur dici, per quos aliorum mores putamus posse recorrigi.

XV. IOHANNI PAPAE ATHALARICUS REX.

[1] Si antiquis principibus studium fuit leges exquirere, ut subiecti populi delectabili tranquillitate fruerentur, multo praestantius est talia decernere, quae possunt sacris regulis convenire. absint enim a nostro saeculo damnosa compendia. illud tantum vere possumus lucrum dicere, quod constat divina iudicia non punire. [2] Nuper siquidem ad nos defensor ecclesiae Romanae flebili allegatione pervenit, cum apostolicae sedi peteretur antistes, quosdam nefaria machinatione necessitatem temporis aucupatos ita facultates pauperum extortis promissionibus ingravasse, ut, quod dictu nefas est, etiam sacra vasa emptioni publicae viderentur exposita. hoc quantum fuit crudele committi, tanto gloriosum est adhibita pietate resecari. [3] Atque ideo sanctitas vestra statuisset nos praesenti definitione cognoscat, quod etiam ad universos patriarchas atque metropolitanas ecclesias volumus pertinere, ut a tempore sanctissimi papae Bonifatii, cum de talibus prohibendis suffragiis patres conscripti senatus consulta nobilitatis suae memores condiderunt, quicumque in episcopatu optinendo sive per se sive per aliam quamcumque personam aliquid promississe declaratur, ut execrabilis contractus cunctis viribus effetetur. [4] Si quis autem in hoc scelere deprehenditur fuisse versatus, nullam relinquimus vocem, verum etiam si aut repetendum aut quod acceptum est non reddendum esse crediderit, sacrilegii reus protinus habeatur, accepta restituens compulsionem iudicis competentis. iustissimae siquidem leges ut bonis aperiant, ita claudunt malis moribus actionem. [5] Praeterea quidquid in illo senatus decretum est consulto, praecipimus in eos modis omnibus custodiri, qui se quoquo modo vel interpositas quascumque personas scelestis contractibus miscuerunt. [6] Et quia omnia decet sub ratione moderari nec possunt dici iusta quae nimia sunt, cum de apostolici consecratione pontificis intentio fortasse provenerit et ad palatium nostrum perducta fuerit altercatio populorum, suggerentes nobis intra tria milia solidorum cum collectione chartarum censem accipere. a quibus tamen omnes idoneos rei ipsius consideratione removemus, quia de ecclesiastico munere pauperibus est potius consulendum. [7] Alios vero patriarchas, quando in comitatu nostro de eorum ordinatione tractatur, in supra dictis condicionibus atque personis intra duo milia solidorum iubemus expendere. in civitatibus autem suis tenuissimae plebi non amplius quam quingentos solidos se distributuros esse cognoscant. reliquos accipientes et edicti praesentis et senatus consulti nuper habiti poena constringat: sed et dantes canonum severitas persequatur. [8] Vos autem, qui patriarcharum honore reliquis praesidetis ecclesiis, quoniam constitutio nostra ab illicita promissione liberavit, restat ut bona imitantes exempla sine aliquo ecclesiarum dispendio dignos maiestate pontifices offeratis. iniquum est enim, ut locum apud vos habeat ambitus, quem nos laicis divina consideratione perclusimus. [9] Quapropter si quis apostolicae praesul ecclesiae vel patriarcharum episcopum sive per se sive per parentes vel servientium quascumque personas aliqua suffragii crediderit ambitione promovendum, et ipsum reddere accepta definimus et quod est canonibus statutum, eum modis omnibus esse passurum. si quis vero quae dederit aut promiserit eodem superstite timuerit publicare, ab heredibus vel proheredibus eius ecclesia repetat, cuius suffragio antistes deprehenditur ordinatus, nota infamiae nihilominus superstites inurente. reliquos quoque ordines sub eadem fieri distractione praecipimus. [10] Quod si forsitan dolosae machinationis invento sacramentis persona intercedentibus fuerit obligata, ut salvo statu animae commissam iniquitatem neque approbare possit neque audeat accusare, damus licentiam quibuslibet honestis personis in singulis quibusque civitatibus apud iudices competentes hoc crimen deferre, et

quicquid ex ea potuerit probatione recolligi, ut ad probationem insequentes animemus, tertiam partem indicatae rei ille percipiat, qui tale facinus voluerit approbare: reliqua ipsis ecclesiis proficiat quod videntur extorta, aut in fabricis earum aut in ministeriis nihilominus profutura. decet enim ad usus bonos convertere quae voluit perversitas iniqua fraudare. [11] Quiescat igitur malignantium prava cupiditas. quo tendunt, qui a fonte praeclusi sunt? recolatur et timeatur Simonis iusta damnatio, qui emendum credidit totius largitatis auctorem. orate ergo pro nobis edicta nostra custodientes, quae divinis noscitis convenire mysteriis. sed quo facilius principis votum universorum mentibus innotescat, hoc senatui, hoc populis per praefectum urbis praecipimus intimari, ut generalitas agnoscat nos illos persequi, qui maiestati potius videntur adversi. vos quoque hoc universis, quos deo propitio regitis, episcopis intimate, ne quis sit alienus a culpa qui potuit agnoscere constituta.

XVI. SALVENTIO V. I. PRAEFECTO URBIS ATHALARICUS REX.

[1] Grata res est cunctis profutura vulgare, ut generale fiat gaudium, quod potuit esse votivum. alioquin laesionis causa noscitur, si beneficia potius occulantur. dudum siquidem senatus amplissimus ab splendore suo cupiens maculam foedissimae suspicionis abradere provida deliberatione constituit, ut in beatissimi papae consecratione nullus se abominabili cupiditate pollueret, poena etiam constituta, qui talia praesumere temptavisset: non iniuria, quia tunc electi vere meritum quaeritur, cum pecunia non amatur. [2] Quod nos laudantes et augentes inventum ad beatissimum papam direximus constituta, quae his antelata praefulgent, ut ab honestate sanctae ecclesiae profanus ambitus auferatur. hoc vos ad notitiam senatus et Romani populi volumus sine aliqua dilatione perducere, quatenus cunctorum figatur cordi, quod cupimus omnium studio custodiri. [3] Verum ut principale beneficium et praesentibus haereat saeculis et futuris, tam definita nostra quam senatus consulta tabulis marmoreis praecipimus decenter incidi et ante atrium beati Petri apostoli in testimonium publicum collocari: dignus enim locus est, qui et gloriosam mercedem nostram et senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. in quam rem illum direximus, quo redeunte noscamus impleta quae iussimus. incertum enim videtur habere quod praecipit, cui rerum effectus tardius innotescit.

XVII. SALVENTIO V. I. PRAEFECTO URBIS ATHALARICUS REX.

[1] Si principes antiqui moenia Romana in populorum exquisivere laetitiam, ne cives illi merito singulares aliquid commune cum ceteris possiderent, nefas est inter tot rerum iucunda eos longam sustinere tristitiam, quia exultatio civitatis illius generale votum est, dum necesse est laetari reliqua, si mundi caput gaudere proveniat. [2] Apostolici siquidem papae Iohannis et procerum nostrorum relatione cognovimus illum atque illum Romanos pro sola suspicione seditionis tam longae custodiae poena maceratos, ut cuncta civitas maerorem de illorum continua calamitate contraxerit, ut eis nec dierum festivitas, nec ulla, quae apud nos est gratissima, nominis sui dignitas subveniret. quod nobis pro sui facti acerbitate displicuit, ut qui in iudicio convicti minime feruntur, debita malis tormenta cruciatusque pertulerint. [3] Et ideo magnitudinem tuam iussis praesentibus ammonemus, ut quocumque loci reperire potueris, eos absolvere non moreris. quos etiamsi aliquo reatu involutos esse claruit, intercessionibus supra dictis eos iam a metu liberos esse censemus. si vero innocentes se tormenta sustinuisse confidunt, damus querellis eorum liberam vocem, ut iustis legibus vindicent quod iniquis ausibus pertulerunt, quia nolumus innocentes a iudicibus deprimi, quos ad eorum praesidia constat elevari. [4] Revocent nunc ad laetitiam pristinam animos Romani nec nobis credant placere posse nisi qui eos eligunt modesta aequalitate tractare. intellegant parentes nostros pro sua quiete laboriosa subire pericula, nos autem multis expensis agere, ut illi debeant garrula exultatione gaudere. [5] Nam et si quid inique vel acerbe hactenus pertulerunt, non credant a nostra mansuetudine neglegendum, qui nec nobis otia damus, ut illi secura pace ac tranquilla laetitia perfruantur: cito sentiunt quia nos amare non possumus, quos illi pro suis excessibus horruerunt. nam quorum gratiam impetrare possunt, qui suis civibus displicere meruerunt et, dum tempus habuissent amoris publici, egerunt unde iuste debeant execrari?

XVIII. EDICTUM. ATHALARICUS REX.

Provide decrevit antiquitas universitatem edictis generalibus admoneri, per quae et delictum omne corrigitur et excedentis verecundia non gravatur. cuncti enim sibi aestimant dici, ubi nullum constat exponi et similis fit innocentis, quem contigerit sub communione purgari. hinc et nostra vere pietas custoditur, dum feriato gladio nascitur metus et provenit sine cruore correctio. commovemur enim placati, minamur otiosi et clementer irascimur, quando vitia sola damnamus. diu est, quod diversorum querellae nostris auribus crebris susurationibus insonarunt quosdam civilitate despecta affectare vivere beluina saevitia, dum regressi ad agreste principium ius humanum sibi aestimant feraliter odiosum. quos nunc apte iudicavimus comprimendos ut eo tempore inimica bonis moribus crimina persequamur, quo hostibus reipublicae divina virtute resistimus. utrumque quidem noxium, utrumque pellendum: sed tanto gravius grassantur vitia quanto probantur interna. unum recumbit in altero. facilius quippe inimicorum acies cadunt, si nostrorum delicta subducimus. [1] Primam humano generi noxiam pervasionem, sub qua nec dici potest civilitas nec haberi, severitate legum et nostra indignatione damnamus statuentes, ut sanctio divi Valentiniani adversum eos diu pessime neglecta consurgat, qui praedia urbana vel rustica despecto iuris ordine per se suosque praesumpserint expulso possessore violenter intrare. nec aliquid de eius districtione detestabili volumus temperatione mitigari, insuper addentes ut, si quis ingenuorum ad satisfaciendum legi superius definitae idoneus non habetur, deportationis protinus subiaceat ultioni, quia plus debuit cogitare iura publica, qui se noverat alibi non posse sustinere vindictam. iudices igitur competentes, ad quos potest admissum facinus pertinere, si invasorem, cum possint amovere, pertulerint tenere praesumpta, et adepti cinguli honore priventur et fisco nostro tantum fiant obnoxii, quantum praesumptor potuisset addici, in auctoribus tamen facinoris manentibus constitutis. quod si quis in tantam raptatus amentiam tyrannico spiritu iuri publico parere neglexerit viribusque praepotens destinati officii spreverit paucitatem, relatione iudicis nostris auribus notabilis ingeratur, ut indulta executione saionum ultionem sentiat vigoris regii, qui oboedire noluit cognitori. [2] Et quia summis principibus iuris communione vivendum est, si quis legum ordine praetermisso nomine publico titulos praesumpserit vel praesumpsit affigere, in tantum possidenti fiat obnoxius, quantum sanctio superius memorata testatur. merito enim et sacrilegii poena percellitur, qui iniquo pervasionis pondere ausus est maiestatem regii nominis ingravare. litis quoque expensas iudicio superatus exsolvat, quia hinc dantur fomenta detestabilis iurgii, cum improbi vincuntur illaesi, nec dolet calumniantibus pudoris damnum, si evaserint dispendia facultatum. [3] Si quis autem de nostris scriniis aliquid crediderit promerendum, adversario suo, quantum ad causam eius pertinet, de consecuta serie iussionum nihil aestimet supprimendum: ni fecerit, careat impetratis, vel si aliquid ex eo agere temptaverit, nihilominus habeatur infirmum, quia illos solos volumus uti beneficiis nostris, quos non cognoscimus studere versutiis. [4] Qui suasionem plectenda matrimonia dividere nititur aliena, ipsius coniugium habeatur illicitum: ut magis contigisse sentiat sibi, quod in altero malignus exercere temptavit. sive pro coniunctionibus caritate privatur, futurum illi matrimonium iure denegamus, quia non meretur iugalis reverentiae praemia consequi, qui in genialis tori ausus est divisione grassari. sed ne aliquos huius sceleris reos ultio nostra derelinquat, illos, quos spes non habet praesentis coniugii vel futuri, si quid in alienos thalamos dolosa machinatione praesumpserint, facultatum suarum priventur media portione fisci protinus viribus applicanda. si vero prohibente pauperie in aliquorum substantia nequiverit vindicari, poena religentur exilii, ne, quod dictu nefas est, ideo videantur comminationem iuris publici evadere, quia vilissimae noscuntur subiaccere fortunae. sed haec de sollicitatoribus affectus alieni pietas nostra decrevit. [5] Ceterum in adulteris totum districtissime volumus custodiri, quicquid divali potuit commotione decerni. [6] Uno tempore duabus nemo copuletur uxoribus, quia se noverit rerum suarum amissione plectendum. nam aut libido est, et recte perfrui non sinitur: aut cupiditas, et iure nuditate damnatur. [7] Si quis autem superflua turpique cupidine coniugali honestate despecta ad concubinae elegerit venire complexus: si ingenua fuerit, iugo servitutis cum filiis suis modis omnibus addicatur uxori, ut illi se per honesta iudicia sentiat subdi, cui per illicitam libidinem credidit posse praeponi. quod si ad tale flagitium ancilla pervenerit, excepta poena sanguinis matronali subiaceat ultioni, ut illam patiat iudicem, quam formidare debuisset absentem. [8] Donationes nullius terror extorqueat: nullus adquirere per

fraudem vel execrabilem lasciviam concupiscat: sola enim honestas merito cupit lucra. de legibus in allegationem iustissimae largitatis illam distractionem volumus custodiri, quam pro veritate sollicita legalis sanxit antiquitas. sic enim, ut ipsa testatur, et fraudi non patebit occasio et veritati maior crescit auctoritas. alioquin nulli praecipimus videri firmum, quod ipse conditor, non implendo quae leges vel iura praecipiunt, fecit incertum. [9] Maleficos quoque vel eos, qui ab eorum nefariis artibus aliquid crediderint expetendum, legum severitas insequatur, quia impium est nos illis esse remissos, quos caelestis pietas non patitur impunitos. qualis enim fatuitas est creatorem vitae relinquere et sequi potius mortis auctorem? turpis actus ex toto sit a iudicibus alienus. nemo faciat quod iura condemnant, quia decretali poena plectendi sunt, qui se prohibitis excessibus miscuerunt. quid enim in aliis damnent, si ipsi se inhonesta contagione commaculent? sit etiam sub divitibus tuta mediocritas. [10] A caedis temperetur insania. nam praesumptio manuum actus probatur esse bellorum, maxime in eis, quos tuitionis nostrae munit auctoritas. si quis autem contra facere improba praesumptione temptaverit, violator nostrae iussionis habeatur. [11] Appellari a suspecto iudicibus ordinariis in una causa secundo non patimur, ne, quod ad remedium repertum est innocentis, asylum quodam modo videatur existere criminosis. si quis vero vetita iterare temptaverit, negotio privatus abscedat. [12] Sed ne pauca tangentes reliqua credamur noluisse servari, omnia edicta tam nostra quam domni avi nostri, quae sunt venerabili deliberatione formata, et usualia iura publica sub omni censemus distractionis robore custodiri, quae tanto munimine se tegunt, ut nostra quoque iurisiurandi interpositione cingantur. quid per multa discurremus? legum usualis regula et praeceptorum nostrorum probitas ubique servetur.

XVIII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Laudabilium iussionum causas plerumque praebet vituperabilis excessus alienus et miro modo momenta iustitiae de iniquitatis occasione nascuntur. silet enim aequitas, si culpa non vociferetur admissa et feriatum quiescit principis ingenium, quod non fuerit aliqua querella provocatum. [2] Conquerentium siquidem vocibus adacti et frequentium populorum de rebus quibusdam interpellatione commoniti necessaria quaedam Romanae quieti edictali programme duodecim capitibus, sicut ius civile legitur institutum, in aevum servanda conscripsimus, quae custodita residuum ius non debilitare, sed potius corroborare videantur. [3] Haec in coetus vestri splendore recitentur et per triginta dies praefectus urbis locis celeberrimis faciat sollemni more proponi, ut nostra civilitate recognita spes truculentis moribus auferatur. nam qua confidentia protervus assumat quod principis agnoverit damnasse clementiam? redeat amor omnibus disciplinae, per quam et parva coalescunt et potiora servantur. [4] Ideo enim exercitus nostros iuvante deo crebris expeditionibus commovemus, ut universitatem compositam vivere legibus sentiamus. reddatur haec animo nostro vicissitudo praemiorum, ut, quem rei publicae utilitatibus cognoscitis occupatum, rarissima querellarum aditione pulsetur. teneant iudices legitimas distractiones: votum foedissimae venalitatis abiciant. metus cuncta componit, si reus crimen in iudicante non invenit.

XX. AD UNIVERSOS IUDICES PROVINCiarUM ATHALARICUS REX.

[1] Cum vos provinciis nostris iuvante deo annua reparatione praestemus nec desint iudicia per universos fines Italiae distributa, intellegimus de inopia iustitiae copiam venire causarum. culpa siquidem vestrae probatur esse negligentiae, quotiens a nobis coguntur homines legum beneficia postulare. nam quis eligeret tam longe petere, quod in suis videret sedibus advenisse? [2] Sed ut vobis versutas excusationes et duras necessitates provincialibus tolleremus, de aliquibus casibus hactenus pessimo torpore neglectis edictalis programmatis definitione censuimus, ut et vobis cresceret confidentia recte iudicandi et paulatim audacia maligna possit inminui. quod more sollemni per conventus publicos triginta dierum facite proponi editione, ut iure condemnatus habeatur qui post haec remedia manere praesumpserit desperatus.

XXI. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Filiorum causas iure ad patrum cognoscimur remisisse personas, ut ipsi de illorum propectu debeant cogitare, quorum interest studia Romana proficere. neque enim credendum est vos inde

posse minus esse sollicitos, unde et generi vestro crescit ornatus et coetui provenit assidua lectione consilium. nuper siquidem, ut est de vobis cura nostra sollicita, quorundam susurrante cognovimus doctores eloquentiae Romanae laboris sui constituta praemia non habere et aliquorum nundinatione fieri, ut scholarum magistris deputata summa videatur imminui. [2] Quapropter, cum manifestum sit praemium artes nutrire, nefas iudicavimus doctoribus adulescentium aliquid subtrahi, qui sunt potius ad gloriosa studia per commodorum augmenta provocandi. [3] Prima enim grammaticorum schola est fundamentum pulcherrimum litterarum, mater gloriosa facundiae, quae cogitare novit ad laudem, loqui sine vitio. haec in cursu orationis sic errorem cognoscit absonum, quemadmodum boni mores crimen detestantur externum. nam sicut musicus consonantibus choris efficit dulcissimum melos, ita dispositis congruenter accentibus metrum novit decantare grammaticus. [4] Grammatica magistra verborum, ornatrix humani generis, quae per exercitationem pulcherrimae lectionis antiquorum nos cognoscitur iuvare consiliis. hac non utuntur barbari reges: apud legales dominos manere cognoscitur singularis. arma enim et reliqua gentes habent: sola reperitur eloquentia, quae Romanorum dominis obsecundat. hinc oratorum pugna civilis iuris classicum canit: hinc cunctos procures nobilissima disertitudo commendat et ut reliqua taceamus, hoc quod loquimur inde est. [5] Qua de re, patres conscripti, hanc vobis curam, hanc auctoritatem propitia divinitate largimur, ut successor scholae liberalium litterarum tam grammaticus quam orator nec non et iuris expositor commoda sui decessoris ab eis quorum interest sine aliqua imminutione percipiat et semel primi ordinis vestri ac reliqui senatus amplissimi auctoritate firmatus, donec suscepti operis idoneus reperitur, neque de transferendis neque de imminuendis annonis a quolibet patiatur improbam quaestionem, sed vobis ordinantibus atque custodientibus emolumentorum suorum securitate potiat, praefecto urbis nihilominus constituta servante. [6] Et ne aliquid pro voluntate praebentium relinquatur incertum, mox ut sex menses exempti fuerint, statutae summae consequantur praedicti magistri mediam portionem, residua vero anni tempora cum annonarum debita redhibitione claudantur: ne cogantur de alieno pendere fastidio, cui piaculum est vel horarum aliquo vacasse momento. [7] In tantum enim quae sunt decreta volumus firmissime custodiri, ut si quis cuius interest differendam putaverit hanc quasi debitam functionem, procurato more usurarum dispendia ipse patiat, qui iusta commoda laudabiliter laborantibus plectenda cupiditate subtrahit. [8] Nam si opes nostras scaenicis pro populi oblectatione largimur et ea studiosissime consequuntur qui adeo necessarii non habentur, quanto magis illis sine dilatione praebenda sunt, per quos et honesti mores proveniunt et palatio nostro facunda nutriuntur ingenia! [9] Hoc autem praesentibus litterarum magistris venerando coetui vestro praecipimus intimari, ut sicut nos agnoscunt de suis commodis esse sollicitos, ita a se proventus adulescentium enixius noverint nos exigendos. cesset nunc illa satyricis doctoribus querulis usurpata sententia, quia duabus curis ingenium non debet occupari. ecce iam habere tolerabile probantur hospitium: unde nunc merito, uni sollicitudini iugiter inhaerentes, toto vigore animi ad bonarum artium studia transferantur.

XXII. PAULINO V. C. CONSULI ATHALARICUS REX.

[1] Indiscreti hominum mores confusique vagarentur, si aut culpa formidinem aut virtus praemia non haberet. sed cum utraque suis finibus propriaque terminatione claudantur, de illo nefas est ambigi, qui meruit eligi iudicio principali. non enim quicquam aut odio decernimus aut plecti aliqua gratificatione laudamus. electio nostra de meritis venit et tanto quis regali animo proximatur, quanto bonis studiis societate coniungitur. non vereamini absentes nec sitis de principis ignorance solliciti. [2] Latere potest forsitan vulgare hominum genus: nesciri non potest proles senatus, quando bene noti sunt, qui meritis asseruntur et abunde cognoscitur, quisquis fama teste laudatur. quapropter te longissime constitutum mentis nostrae oculus serenus inspexit et vidit meritum, quod non habebatur occultum. propositum siquidem tuum celebrata dilatavit opinio, faciens fidem generis morum pondere, non aetate. neque enim fas erat, ut quem familia tanta produserat, sententia nostra in eo corrigendum aliquid inveniret. [3] Semen generis morum fructibus reddidisti. nil vobis aetas longa subduxit: antiquos in te Decios Roma cognovit, Decios inquam, priscis saeculis honorata prosapies, libertatis auxilium, curiae decus, Romani nominis singulare praeconium: cui

specialiter adscriptum est quod immanissimum hostem status rei publicae periclitatus evasit et in tanta virorum fortium multitudine solus inventus est, qui patriam plus amasset. haec vos exempla submonendo semper accendunt, quia magnus verecundiae stimulus est laus parentum, dum illis non patimur esse impares quos gaudemus auctores. [4] Et ideo, quod deo auspice dictum sit, per indictionem duodecimam sume insignia consulatus, honorem quidem arduum, sed familiae vestrae domesticum. vos enim completis paginam consularem: vos crebro nominat cursus annorum et dum copia plerumque soleat habere fastidium, vestrum nomen repetitum semper efficitur gloriosum. huic denique generi superna faverunt praestando desideriis patrum felicia germina masculorum. hinc est quod in illo rerum capite collegam vix videtis extraneum: hos habetis iudices quos parentes. o temporum singulare praeconium! curia Romana completur paene vestra familia: ecce vere nunc unum dicendum est corpus, quando constat vicini sibi generis societate permixtum. [5] Sed non remittas animos confidentia tuorum nec credas posse sufficere, quod tibi contigit de illorum praedicatione gaudere. plus exigitur heres bonorum, quando sine cessatione compellitur, qui maiorum virtutibus admonetur. adde laudes egregias: senioribus tuis sequens aetas cum aliqua opinabili novitate succedat. nam si gloriosum est posteris avitas extendere facultates, quanto praestantius est hereditarias augere virtutes! mores tuos domestica conversatione laudavimus: sed maius aliquid nunc decet publicis exhibere conspectibus, unde sibi nec aetas tenera blandiatur nec metus quicquam vindicet nec magister assumat.

XXIII. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Quid, patres conscripti, de vobis iudicemus, expendite, ut ad summarum culmina dignitatum germinis vestri viros quos numquam vidimus eligamus, non fastidio negligentiae, sed honorabili praesumptione naturae. ad examen veniant quae putantur incerta: num quis de illa re aestimet deliberandum, ubi nihil reperitur ambiguum? [2] Omnes quidem benignitas nostra complectitur, sed tales veritatis testimonio praedicamus. praecedit quidem gratia, sed sequitur incorrupta sententia. nam sicut idem curiae corpus est vobis, ita in unum laudabili proposito convenitis. vos ergo dilexisse iudicium est, unde libertatis augmentum et nostri imperii crescit ornatus. rerum causae semper in semine sunt: fructus editus prodit auctores et quicquid a divinitate meremur, de felici prole colligitur. [3] Hinc est quod patricium Venantium sub admiratione pensamus et fecunda prole gaudentem et tot consularibus patrem. educavit enim liberos nulla discretione laudandos, pondere moderationis aequales, ingenii vivacitate consimiles et morum societate vere germanos, quorum infantia bonis artibus enutrita iuventutem quoque armis exercuit, formans animum litteris, membra gymnasiis: tradens amicis exhibere constantiam, dominis fidem: et quicquid in illo viro gratia divina concessit, integra perfectione transmissum cernas in posteris. iactent se alii possessione locupleti summumque bonum solas putent esse divitias. in hac autem domo non tantum patrimoniis, sed et virtutibus aditur hereditas. [4] Hoc est profecto quod vere divites facit, quando nullum melius potest esse compendium quam laudibus successisse maiorum. probatum est etiam in eo bonis dispensatoribus nil deesse. alieni continens, propria sub moderatione distribuens et inusitata laude mirabilis, nulli gravis tot protulit consulares. recipiat haec audiens fructum bonorum: agnoscat se praeconem habere quem dominum et inter tot lumina procerum singulariter fuisse laudatum. nam si homines ornat semel acceperisse palmatam, quid ille censendus est, qui tot meretur in filiis consulatus? [5] Et ideo, patres conscripti, alumnum vestrum Paulinum aurea dignitate vestimus, ut iuventus eius, quae fulget meritis, trabea quoque resplendeat triumphali. hunc honorem Deciorum familia non miratur, quia eorum plena sunt atria fascibus laureatis. aliis rara dignitas ista contingit: in hoc decursu generis paene nascitur consularis. [6] Favete ergo, patres conscripti, nostris muneribus et vestro nihilominus candidato. nam licet nuncupemini omnibus generaliter patres, huic etiam estis specialiter et parentes. nomen vestrum a curae similitudine derivatum fidelissima rerum appellatione confirmat, non translaticia usitatione vocabuli, sed honora sorte nascendi. cedant vobis hanc felicitatem divina perpetuam, ut licet gratiam praestetis exoticis, prole vestra vivacius gaudeatis.

XXIII. SENATORI PPO ATHALARICUS REX.

[1] Si te voluntas nostra adhuc latentem aut inhonorem forsitan invenisset, gauderemus quidem repertum, sed bene dubitaremus acturum, quia spes magis quam fructus in novo est. sed cum domini avi nostri innumeris proventibus magnoque iudicio glorieris, incongruens res est disceptationi subdere, quem vix possumus sub admiratione praedicare. tanti quippe principis non examinanda, sed veneranda est sententia, quia non potest de factis eius ambigi, cum et nos ab ipso cognoscamur electi: qui divinae supplicationi semper assiduus exegit meritis, ut illa faceret quae superna gratia custodiret. [2] Nam quem ille virum aut exercitibus praeficiens cum victoria non recepit aut iudicem cingens non iustissimum comprobavit? cum futuris rebus eum crederes habere tractatum: nam quod concepisset animus, reddebat semper effectus miroque sapientiae studio non habebat dubium, quod veraciter praevidebat esse venturum. [3] Denique ex te probare possumus eximium principis institutum. quem primaevum recipiens ad quaestoris officium mox repperit conscientia praeditum et legum eruditione maturum. fuisti nimirum summa temporum laus, ut illum sic ad omnia sollicitum inoffensa redderes famulatione securum, dum molem tantam regalis ingenii facundiae tuae viribus sustineres. te in dictationibus amoenum, te ad iustitiam rigidum, te habuit a cupiditatibus alienum. [4] Beneficia quippe ipsius nulla abominabili taxatione vendebas, ut honor tibi ad opinionis divitias proficeret, dum minime pretio subiaceret. hinc est quod videbaris aequissimo principi gloriosa dilectione sociatus, quia eras a vitiis probabili sequestratione divisus. interpellantium te ponderibus sapientissimus arbiter onerabat tantumque de animi tui cognita disceptatione praesumpsit, ut in beneficii locum tuum praestaret aestuantibus sine aliqua cunctatione iudicium. [5] Quotiens ille te grandaevis proceribus inputavit, dum non sufficerent ad primordia tua, quos tanta longaevitae aetatis instruxerat? erat plane quod in te praedicaret eximium, animum ad promerenda beneficia patulum et contra vitia cupiditatis obstructum, dum nescio quo pacto rara est in hominibus manus clausa et aperta iustitia. [6] Veniamus ad magisteriam dignitatem, quam non pecuniae largitate, sed morum nosceris suffragio consecutus: quo loco positus semper quaestoribus affuisti. nam cum opus esset eloquio defaecato, causa tuo protinus credebatur ingenio. exigebaris a benigno principe quod se tibi noverat minime commisisse et quadam gratia praeiudiciali vacuabat alios labore, ut te sententiae suae copiosa laude compleret. [7] Non enim proprios fines sub te ulla dignitas custodivit, quando conscientiae tuae constat creditum, quod a multis fuit proceribus sincerissime peragendum. nescivit quisquam de te summurmurare contraria, cum tamen de principali gratia sustineres invidiam. derogare cupientes vicit integritas actionis: adversi tui coacti saepe locuti sunt quod animus non habebat. nam quaelibet malitia formidat contra manifesta bona aliquid profiteri, dum generalibus odiis veretur exponi. [8] Egisti rerum domino iudicem familiarem et internum procerem. nam cum esset publica cura vacuatus, sententias prudentium a tuis fabulis exigebat, ut factis propriis se aequaret antiquis. stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula rimator acutissimus inquirebat, ut rerum naturis diligentius perscrutatis quidam purpuratus videretur esse philosophus. longa fiunt, si cuncta proferamus: quin potius ad beneficia nostra convertimur, ut quod ab illo cognoscebatur deberi, ab herede imperii tibi sentias iuste persolvi. [9] Quapropter iuvante deo, quo auctore omnia prosperantur, ab indictione duodecima in praefecturae praetorianae te suggestu atque insignibus collocamus, ut probatum iudicem sine metu provinciae suscipiant, quas hactenus improborum cognovimus actione fatigatas. sed quamvis habeas paternam praefecturam Italico orbe praedicatam, aliorum tibi tamen exempla non ponimus: utere moribus tuis et omnium vota complesti. [10] Percurre iuvante deo gloriae campum, quem semper a te novimus expetitum. nam si te continentem, ut credimus, et dignitas ista probaverit, hoc est saeculi ambitiosa superasse. solitus es quidem iusta non vendere: sed nunc oportet impensius laesis per iniuriam subvenire. invigilet incorruptibilis sensus adversus male consuetas manus: excludatur undique studium fraudulentum, quia hoc dignum est per iudicem provenire sincerum. diutius quidem differendo pro te cunctorum vota lassavimus, ut et benivolentiam in te probaremus generalitatis et cunctis desiderabilior advenires. habet hoc enim humana condicio, ut celerius adepta fastidio sint, dum omne pretiosum vilescit oblatum et contra dulcius accipitur, quod sub aliqua dilatione praestatur. [11] Sed non sumus tantummodo de tuorum temporum laude contenti: perquire omnia ad titulos praefecturae praetorianae pertinentia, quae aliorum visa est fraudare cupiditas. non liceat quemquam gloriari furtis aut praeiudiciis suis. lumen te inmisimus rebus celatis, quando nec

prudenter tuae quisquam poterit illudere nec fidem aliqua oblatione lentare. [12] Constitue et huic regulam dignitati, qui ante actis fascibus mirabilis continentiae exempla praeuisti. nam licet paene omnes honores summos aequaliter egeris, habes tamen proposita conscientiae bona, ubi nullam decet esse mensuram. hic enim decorum est terminum non habere: hic honesta probatur ambitio, cuius etiam et nimietas placet. omne siquidem praedicandum quanto profusius quaeritur, tanto gloriosius invenitur.

XXV. SENATUI URBIS ROMAE ATHALARICUS REX.

[1] Cumulavimus quidem, patres conscripti, beneficiis nostris copiosum virtutibus, divitem moribus, plenum magnis honoribus Senatorem: cuius si merita consideretis, debemus omne quod solvimus. qua enim compensatione commendandus est, qui aures dominantium luculenta saepius praedicatione complevit, dignitates sibi creditas eximia gravitate tractavit et nisus est tempora facere quae merito laudarentur in principe. trahebat regnantis animum veritas et disertitudo dictorum, cui sic omnia retulit, ut miraretur ipse qui fecit. [2] Allegavit solus quod omnes iuvaret et dum purpuratas auditori suo fenerat laudes, gratiosum vobis nostrum fecit inperium. commendat enim suam gentem, qui oratione placabili permulcet regiam summitatem, quando ex vobis et alter talis creditur, a quo similia postulentur. [3] Patrem quoque clementiae nostrae in ipsa curia Libertatis qua disertitudine devotus asseruit! recolitis quemadmodum facta eius orator nobilis excolebat, virtutes ipsius plus mirabiles faciens quam honores. in absoluto datur probare quod dicimus. aestimate, patres conscripti, quali gratia potuistis ab illo respici, a quorum se corpore sic videbat ornari. gloriosis quippe dominis gratiora sunt praeconia quam tributa, quia stipendium et tyranno penditur, praedicatio autem nisi bono principi non debetur. quid, praeconiales viri, creditis his tantum fuisse contentum, ut dominos niteretur laudare superstites, a quibus dum vicissitudo praemiorum forsitan quaeritur, laboris taedia non vitantur? [4] Tetendit se etiam in antiquam prosapiem nostram, lectione discens quod vix maiorum notitia cana retinebat. iste reges Gothorum longa oblivione celatos latibulo vetustatis eduxit. iste Hamalos cum generis sui claritate restituit, evidenter ostendens in septimam decimam progeniem stirpem nos habere regalem. [5] Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam, colligens quasi in unam coronam germen floridum quod per librorum campos passim fuerat ante dispersum. [6] Perpendite, quantum vos in nostra laude dilexerit, qui vestri principis nationem docuit ab antiquitate mirabilem, ut, sicut fuistis a maioribus vestris semper nobiles aestimati, ita vobis antiqua regum progenies inperaret. cedimus, patres conscripti, et si adhuc referre volumus, beneficia collata superantur. [7] Nostris quoque principiis quanto se labore concessit, cum novitas regni multa posceret ordinari? erat solus ad universa sufficiens: ipsum dictatio publica, ipsum consilia nostra poscebant, et labore huius actum est, ne laboraret inperium. [8] Reperimus eum quidem magistrum, sed implevit nobis quaestoris officium et mercedes iustissima devotione persolvens cautelam, quam ab auctore nostro didicerat, libenter heredis utilitatibus exhibebat. verum his aliquid maius adiciens primordia regni nostri et armis iuvat et litteris. nam dum curae litorum regias cogitationes incescerent, subito a litterarum penetralibus eiectus par suis maioribus ducatum sumpsit intrepidus, cui quia defuit hostis, moribus triumphavit eximiis. [9] Nam deputatos Gothos propriis pavit expensis, ut nec provinciales percelleret nec fiscum nostrum expensarum oneribus ingravaret. arma eius nulla possessorum damna senserunt. fuit nimirum provinciarum verissimus custos: nam ille defensor proprie dicendus est, qui tuetur innoxie. [10] Mox autem ut tempus clausit navium commeatum bellicae cura resoluta est, ingenium suum legum potius auctor exercuit, sanans sine damno litigantium quod ante sub pretio constabat esse laceratum. talem Metelli in Asia, talem Catonis in Hispania legis fuisse ducatum, qui plus de sua disciplina quam per arma laudati sunt: non iniuria, quia hostem congregari variis semper eventus est, indubitata vero gloria morum custodisse mensuram. [11] Quid ergo? num quid tali actione praesumens aliqua se elatione iactavit, dum familiare est hominibus extolli, cum bene de se cognoverint aestimari? nonne tanta se communione tractavit, ut principis sibi gratiam ad beneficia tantum crederet esse concessam, benivulus cunctis, moderatus in prosperis, ignorans nisi graviter lacessitus irasci? qui cum sit iustitia rigidus, ad remissiones irarum non perdurat austerus: suarum rerum distributor egregius et dum nesciat aliena quaerere, novit propria largus offerre. hos igitur

mores lectio divina solidavit, quando semper bene geritur, si caelestis metus humanis motibus obponatur. hinc enim virtutum omnium sumitur manifesta cognitio: hinc sapientia veritatis sapore conditur. sic ad omnia redditur humilis, quem inbuit doctrina caelestis. [12] Huic ergo, patres conscripti, deo auspice a duodecima indictione praefecturae praetorianae regendam tribuimus dignitatem, ut querellas omnes infidelium nundinatione collectas deo praestante sua integritate componat faciatque tam nimium desideratus, ut cunctis possit esse beneficus. assint superna dispositis, ut quem nos probavimus longa conversatione prudentem, prosperrimus sibi, fidelissimus nobis, utilis rei publicae debeat inveniri et relinquat posteris famam, per quam gloriosam saeculis suam faciat esse familiam.